ATEIN LAISVĘ

RUGSĖJIS
1983

Bronius Kviklys
"AUŠROS" GENEZĖ, TIKSLAI IR REIKŠMĖ

Vincas Natkevičius
NAUJAIS KULTŪRINĖS VEIKLOS KELIAIS

Rita Kleva Vidžiūnienė
IŠEIVIJOS POLITINIO IR KULTŪRINIO DARBO DERINIMAS

Romas Giedra
IŠEIVIJOS DARBAI TAUTOS AKIMIS

Vacys Kęstutis Slotkus
IŠEIVIJOS JAUNIMAS VIENYBĖJE SU KOVOJANČIA TAUTA

Julius Vidzgiris
LIETUVA PO 100 METŲ NUO "AUŠROS" PASIRODYMO

Dr. Adolfas Damušis
LIETUVIŲ POGRINDIS VOKIEČIŲ SAUGUMO DOKUMENTUOSE

VEDAMASIS

Nr. 88 (125)

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ TARYBA

P. Algis Raulinaitis, Tarybos prezidiumo pirmininkas,
1501 Riverside Drive
Burbank, CA. 91506, USA

Edmundas Arbas, Tarybos prezidiumo sekretorius,
306-22nd Street
Santa Monica, CA 90402, USA

Dr. Zigmas Brinkis, Tarybos prezidiumo narys, Los Angeles, CA.

Juozas Kojelis, Tarybos prezidiumo narys, Santa Monika, CA.

Dr. Kazys Ambrozaitis, Dunes Acres, Chesterton, Ind.

Vytautas Aušrotas, Weston, Ont. Kanada

Juozas Ardys, Fairview, Penn.

Kęstutis Ivinskis, Europos LFB pirm., Bonn, Vakarų Vokietija

Alina Grinienė, Muenchen, Vokietija

Dr. Petras Kisielius, Cicero, Ill.

Balys Raugas, JAV ir Kanados LFB centro valdybos pirmininkas,
415 Main St., Delran, N.J. 08075

Vacys Rociūnas, "Į Laisvę" red., Independence, Ohio

Antanas Sabalis, Woodhaven, New York

●

Rankraščiai, nuotraukos ir knygos siunčiamos redaktoriaus adresu: 7328 Midland Road, Independence, Ohio, 44131

Užsakymus ir prenumeratos mokestį siųsti administracijos adresu: Jonas Prakapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305

Metinė prenumerata: Australijoje, Jungtinėse Valstybėse ir Kanadoje — $7.00, kitur — $5.00.

Straipsniai, autoriaus pasirašyti pavarde, slapyvardžiu ar inicialais, nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę.

Spaudžia TĖVŲ PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

Į LAISVĘ

Nr. 88 (125)
1983 RUGSĖJIS
"AUŠROS" METAI

POLITIKOS ŽURNALAS

TURINYS

Skaitytojų žodis 2
Bronius Kviklys: "Aušros" genezė ir tikslai 6
Vincas Natkevičius: Naujais kultūrinės veiklos keliais 19
V. R.: Vokietijos lietuviai 27
Rūta Kleva Vidžiūnienė: Išeivijos politinio ir kultūrinio darbo derinimas 31
Romas Giedra: Išeivijos darbai tautos akimis 33
Dr. K. Ėringis: Romo Kalantos aukos dešimtmetis 37
Vacys Kęstutis Slotkus: Išeivijos jaunimas vienybėje su kovojančia tauta 41
Julius Vidzgiris: Lietuva po 100 metų nuo "Aušros" pasirodymo 48
Dr. Adolfas Damušis: Lietuvių pogrindis vokiečių saugumo dokumentuose 65
Vedamasis 79

"Į LAISVĘ" — lietuvių politikos žurnalas.
Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai.

"Į LAISVĘ" (TOWARD FREEDOM): Lithuanian magazine of politics, published three times a year by the **Friends of the Lithuanian Front.**

Vacys Rociūnas, Redaktorius/Editor
7328 Midland Rd.
Independence, Ohio 44131

Jonas Prakapas, Administratorius/Circulation Manager
14 Thelma Drive
Bakersfield, CA 93305, USA

LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Papildo

Ačiū už mano atsakymo "Dėl VLIKo metinio Seimo aprašymo" paskelbimą (nr. 87) drauge su to aprašymo autoriaus papildomu žodžiu.

Deja, tasai aprašytojas tebeneigia, kad Madride konferenciją stebėjo trys lietuvių delegacijos. Faktas yra, kad VLIKo delegacijoje buvo pirm. dr. K. Bobelis, Vladas Šakalys, argentinietis Mičiudas ir aš. ALTo delegacijoje buvo pirm. dr. K. Šidlauskas, dr. Jonas Genys ir kun. dr. J. Prunskis. BALFui atstovavo pirm. M. Rudienė su kita ponia. Baltiečių demonstracijon prisidėjo J. Vilčinskas iš Anglijos, dalyvavęs Socialistų Internacionalo suvažiavime, ir pora vietinių lietuvių, jų tarpe ispaniškai ir angliškai kalbąs kunigas. Dirbome suderintai. Pačioje konferencijoje JAV delegacijoje buvo ir R. Česonis. Mišrioje "disidentų" grupėje buvo Tomas Venclovas, tik Madride susipažinęs su mūsų delegacijos nariu Šakaliu, nors Lietuvoje abudu lankė tą pačią mokyklą. Latvių jaunimo buvo privažiavę iš Švedijos, Vokietijos, Anglijos ir Pietų Amerikos. Mičiudas ir latvis J. Kadelis buvo labai naudingi ryšiams su spauda ir televizija, gi mūsų Šakalys stebino savo pokalbiais keliomis kalbomis. Tarp kitko, aerodrome jis buvo sulaikytas, kai ispanų pareigūnams sakėsi esąs lietuvis ir ispanams padavė Švedijos pasą svetimšaliams. Tik ką išrinkto būsimojo JAV prezidento Reagano pareiškimą Pabaltijo reikalu kažkas stengėsi nušalinti iš spaudos kambario, reikėdavo veik kasdien naujai iškabinti.

Jūsų "aprašytojo" patikimumas abejotinas, jei kelių delegacijų veiklą Madride jis pavadino mano "išmislu", nors apie tai pranešdavo ir ELTA, ir spauda.

dr. Kostas R. Jurgėla

Bethesda, Md.

"Atliekate didelį savanorišką darbą"

Kaip malonu buvo skaityti jaunųjų svajones — pasisakymus apie būsimą (jau įvykusį. — Red.) V PLJ kongresą. Tikiuosi, jie pasisėmė stiprybės ten dalyvaudami, bet taip pat žinome, kad realybė taip žemai, o svajonės taip aukštai skraido! . . . Bet aš taip pat tikiu mūsų jaunųjų vadovų subrendimu ir jų gyvenimišku visko vertinimu.

Juozas Kojelis kritiškai įvertino 1982 m. Vliko metinio seimo suvažiavimą ir gerai, kad buvo perspausdintas dr. Kosto R. Jurgėlos metinis pranešimas.

Kiekvienas skaitytojas pats susidarė savo nuomonę dėl buvusių diskusijų tarp p. Jurgėlos ir p. Kojelio.

Redakcija ir administracija atliekate didelį savanorišką darbą leisdami "Į Laisvę". Labai ačiū.

Antanas Razma,

Joliet, IL.

Lietuviškų parapijų klausimu

Paskelbtieji Lietuviškų parapijų metai baigėsi šiais metais su šv. Kazimiero šventė. V. Rociūno iškeltos mintys "ĮL" Nr. 86 ir 87 yra realios, pagrįstos statisti-

niais duomenimis. Kai kur yra nemažai nuveikta parapijų stiprinimo srityje "Antrųjų mūsų namų" išlaikymo darbas privalo būti tęsiamas ne tik "Aušros" metais, bet ateinančiais dešimtmečiais.

Lietuvių kalbos stiprinimas yra vienas iš svarbiausiųjų darbų lietuviškų parapijų išlaikymui, bet tai ne vien nuo klebono ar administratoriaus priklauso. Savąją parapiją lankantieji privalo gerbti savo tėvų kalbą, bet nepasitenkinti vien pavadinimu "Lithuanian Parish". O ne tik savo kalbos stiprinimui, bet ir išmokymui yra palankių galimybių, pav. prof. A. Jurgelaitis, O.P. (Lietuvos Vyčių dvasios vadas) dėsto lietuvių kalbą Providence kolegijoje visiems lengvai prieinamomis sąlygomis. Išmokę savąją kalbą galėsime ir melstis lietuviškai, nelaukiant persekiojimo už lietuvišką žodį, o tokių nelaimingų atvejų esame patyrę praeityje. Po entuziastingo parapijų gelbėjimo pastangų pradžios nepalikime vėl lietuviškas parapijas "Dievo valtai".

Ant. Valiušis,
Barrington, R. I.

Kad jaunimas daugiau rašytų

Perskaičius visą "ĮL" Nr. 87, susidaro įspūdis, kad visi straipsniai vertingi ir gerai paruošti. Gerai, kad jaunimas rašo. Labai pageidautumėm, kad jaunimas rašytų ir savo problemų temomis ir gvildentų šių dienų padėtį laisvajame pasaulyje, ir pateiktų savo įspūdžius, patirtus okupuotoje Lietuvoje.

Dr. A. Butkaus ir dr. K. Ėringio pateikti straipsniai įdomūs ir svarbūs.

Lietuviškųjų parapijų nykimo klausimu pasisako V. Rociūnas. Iš tikrųjų parapijų padėtis sunki, ir, jei šeimos ir dvasiškiai neveiks bendrai daugiau, nutautėjimas dar didės. Gaila visokių diskusijų, jei po jų viskas vėl rieda ta pačia vaga.

"Į Laisvę" redakcijai keletas žodžių: mes skaitytojai norime aktualių ir problemų gvildenimo čia ir okupuotoje Lietuvoje. Reikia atremti KGB varomą draskymo jėgą, kurstymą vienų prieš kitus, rusų kalbos įvedimo stiprinimą Krašte; kelkime kovotojų darbus ir jų pastangas, pergyvenkime jų kančias ir mirtis, gyvenkime šių dienų pasaulių, o ne praeitimi.

B. Balys
Chicago, Ill.

Dr. Jurgėla, Jaunimas, Dr. Butkus

Vliko vicepirmininko politiniams reikalams dr. Kosto R. Jurgėlos pranešimas Skaitytojų žodyje (ĮL, 87 (124) kalba pats už save ir buvo vertas spausdinti bei supažindinti skaitytojus su jo — vicepirmininko — atliktais darbais (su nemaža panegyrikos doze). J. Kojelis Vliko seimą ir jo pranešimus objektyviai aprašė pr. metų ĮL gruodžio mėn. numeryje.

Džiugu pastebėti jaunimo sustiprintą pasireiškimą tautinio tęstinumo rūpesčiu ir jų vilčių pavertimą realybe. Ryškus atvirumas laikui, ėjimas drauge su besikeičiančiu gyvenimu yra sveikintinas!

Nepasenusios mintys PLB seimui ir Jaunimo kongresui yra suprantamos jaunesniesiems.

Dr. Antanas Butkus vėl kviečia vienybėn. Tikėkimės, kad pagaliau viršūnės pasitikės savo delegatais pasitarimuose, susitarimą patvirtins, nors, kaip pamename, praeity yra to ir nepadarę.

A. Valiuškis,
Barrington, R. I.

Geras žodelis L. A. jaunimui

Paskutinis ĮL Nr. (87 (124), kuriame tilpo Los Angeles jaunimo pasisakymas gyvybiniais lietuvių kultūriniais ir politiniais klausimais, mano nuomone, yra vienas iš geriausių ir paskatins jaunimą ir kitose kolonijose daugiau dometis lietuviškais reikalais.

Manau, kad L.A. jaunimo dėmesys šiems aktualiems reikalams "nurungė" Chicagos jaunimą ir PLJ kongrese.

A. Dabšys,
Los Angeles, CA.

Meno kriterijus — geras kūrinys

Paskutiniame Į Laisvę numeryje (97) J. Kojelis, norėdamas pakritikuoti gimnazijos mokytoją Rūtą Klevą Vidžiūnienę už jos pasaulėžiūrinius saitus, nutaria pasilikti "džentelmenu" — palikti ramybėj p. Vidžiūnienę ir iškolioti "Akiračius". Atseit jie "nuolat burnoja prieš kitaip manančius ir kitaip, negu jų išmintis sako . . ."

Įdomu, nuo kada nežinojimas yra "kita nuomonė"? Šiuo atveju "Į Laisvę" žurnalas atsiduria toje pačioje kategorijoje, kaip anas mokinukas sudėjęs du ir du ir gavęs penkis. Supeiktas už nemokėjimą sudėti mokinukas atsikerta, jog jis turi teisę turėti kitokią nuomonę. Labai abejotina, kad "Į Laisvę" misija grafomaniją "kitos nuomonės" argumentu perkelti į literatūrinę areną būtų sėkminga. Dabartinėje premijų dalinimo konjunktūroje gauti premiją yra vienas dalykas, nusipelnyti jos — visai kitas. Ir todėl geras rašytojas yra ne tas, kuris gavo LRD premiją, bet kuris parašė gerą kūrinį. Kiek liečia kūrybos vertinimą, tėra tik viena nuomonė — literatūrinė. Ir tai nėra "Akiračių" patentas.

Al. Vaškelis
Springfield, Pa.

Smarkiai vėlinasi

Prašote pastabas siųsti iki 1983.4.5. Man žurnalas išsiųstas (pagal pašto antspaudą) 1983.4.12, o aš gavau 1983. 5.3. Pusė knygelės yra alyvuota.

"Į Laisvę" gruodžio numeris skaitomas gegužės mėn. Daug įdomesnis būtų skaityti gruodžio - sausio mėn.

Kaip apžvalginė medžiaga yra nebloga ir vėliau skaitančiam. "Pirmas dvidešimtmetis" — Lietuvių Fondas", "Lietuvos vadavimo organizacija praeityje" ir kt. "Metinis Vliko seimas", įvykęs 82.11.6-7 dienomis skaityti gegužės mėn., tai lyg ir būti lietuviškuose tyruose ir nieko nežinoti. Straipsnis vertingas, įdomus, bet man jau seniai žinomi dalykai.

Bendrai imant, logiškai ir rimtai redaguojamas žurnalas. Tiksliai, be pagiežos atsakoma. Bet nepateisinama gruodžio mėn. žurnalą išsiuntinėti balandžio mėn. Ačiū.

V. M.
Weston, Ont. Canada

Ačiū už kritines pastabas. Kasmet išleidžiame tris žurnalo numerius. Nevisada pasiseka, kad tam mėnesiui skirtas numeris skaitytoją pasiekia tą patį mėnesį. Čia nėra vien redakcijos kaltė. Spaustuvė, ekspedicija ir paštas, ypač Kanados, prisideda prie žurnalo vėlinimosi.

Red.

Juozo Brazaičio "R A Š T A I", IV tomas, jau išėjo iš spaudos ir gaunamas "Į Laisvę fonde" lietuviškai kultūrai ugdyti 5620 S. Claremont Ave., Chicago, Ill, 60626 ir pas platintojus. Šiame tome sudėti J. Brazaičio raštai apie kultūrininkus, teatrą, mokyklų klausimais ir kultūriniais rūpesčiais.

Išleistas veikalas turi 563 psl., įrištas kietais viršeliais, spausdintas "Draugo" spaustuvėje, Chicagoje. Redaktoriai: Alina Skrupskelienė ir Česlovas Grincevičius. Viršelį piešė dail. Ada Suktuvienė. Kaina 15 dol.

N. 1.

AUSZRA,

Laikrasztis, iszleidziamas

per

Dra. Bassanawicziu.

„Auszra" iszeina Ragainej 20. kozno menesio formate knygutes arkuszines in 8. turinczios 16 laksztu.
Preke: ant metu arba 12 N. 2 Mk = 1 rub.,
ant ½ metu arba 6 N. 1 Mk. = 50 kap.
ant ¼ metu arba 3 N. 50 Pf. = 25 kap.

Apgarsinimai, spaustuwej „Auszros" priimami, kasztuoja uz kozna pusiau dalita eilute po 20 Pf. = 10 kap.

Apsisteliuoti galima „Auszra" prie wisu wok. ciec. pustu nuo 10. majaus szio m.

Ragainej, Kowinis 1883.
Del redakcijos atsiliepia J. Mikszas Ragainej.
Spaustuwe Albano & Kibelkôs.

"AUŠROS" GENEZĖ, TIKSLAI IR REIKŠMĖ

BRONIUS KVIKLYS

Kad "Aušra" turėjo labai didelę įtaką lietuvių tautiniam atgimimui, žinome iš faktų, kad ji ir sustojusi buvo visą laiką aukštai vertinama. Ji buvo visos eilės kitų lietuviškų laikraščių bei žurnalų pradininkė, lyg jų motina — gimdytoja. "Aušros" sukaktuvės buvo dažnai minimos, — 20, 25, 30, 40, 50, 75 metų ir tai prasmingai, atžymint ją specialiais leidiniais, straipsniais periodikoje, minėjimais. Džiugu, kad PLB rūpesčiu ir šie 1983 m. paskelbti "Aušros" šimtmečio metais, kad ruošiami specialūs minėjimai, parodos ir kad Čikagoje šia proga išleisti dviemis knygomis visa 1883 - 1886 m. "Aušra".

"Vilniaus kalendorius 1908 metams", minėdamas "Aušros" 15 m. sukaktį, rašė, jog jei pati "Aušra" ir nebegyvena, bet paliko vaisiai jos gyvavimo — tai pabudimas lietuvių tautinio susipratimo. Nors "Aušra" mirė, bet nemirė jos dvasia, nes tai gyvybės dvasia. Tos dvasios kelias — erškėčių kelias . . . Visokių muravjovų palikimai ir rusų šnipai visur jos tykojo ir uostė — bet gyvybės dvasiai buvo lemta laimėti! . . Tas laimėjimas — tai galas Muravjovo ir jo įpėdinių sumanymams!"

Kadangi tada (1908 m. lietuviai dar neturėjo Vasario 16 d. akto, nebuvo ir tautinės šventės, kalendorius rašė, kad "visai neprošalį bus paskyrus vieną dieną tautos šventei, kurią visi galėtų praleisti pasiskaitydami ir atsimindami . . . praeitį, aplankydami buvusios užsienyje spaudos bendradarbių kapus ir t.t. Tai būtų geriausias būdas švęsti tautos kilimą. Reikėtų, žinoma, parinkti vieną dieną, kuri privalėtų vadintis 'Tautos šventės' diena — toji garbė priderėtų tai dienai, kurią pirmą kartą šį pasaulį pamatė pirmutinis 'Aušros' numeris . . . "Todėl Vilniaus kalendoriaus redakcija pataria visas šventės apeigas pritaikinti prie balandžio 24 dienos. Visi gerai suprantame tos dienos svarbumą; pagaliau ta diena patiktų visiems lietuviams, nežiūrint į skirtumą jų pažiūrų — būtų vienodumas ir nebūtų jokio nesutikimo! . . Pagaliau tai diena — visų muravjovų pralaimėjimo, o mūsų laimė-

jimo! . . Diena — persekiotojų kapituliacijos. Lai primena ji mums tai".

"Aušros" genezės (kilmės) priežasčių reikia ieškoti labai giliai ir todėl reikia bent trumpai į Lietuvos praeitį sugrįžti, kad galėtumėm tinkamai mūsų tautinio atgimimo priežastis suprasti.

Lietuvių tautinio atgimimo šaknys

Nors lietuviai dažnai didžiuojasi savo valstybinėmis daugiau kaip 700 metų tradicijomis, valstybe "nuo jūros ligi jūros", savo didžiausiais kunigaikščiais, ypač Vytautu, bet dažnai užmiršta į jų darbus ir tikslus kritiškai pažvelgti. Visi mūsų valdovai ir juos sekdami didikai dažniausia vadovavosi savo asmens reikalais. Sakysim, jie paliko grynai lietuviškas žemes vakaruose vokiečiams, o patys plėtė savo galybę į rytus, kur buvo mažesnis pasipriešinimas. Jų šeimos veikiai tapdavo rusiškomis, gudiškomis ar lenkiškomis. Tuo tarpu lietuviškoji liaudis negaudavo ir tokių privilegijų, kurios buvo teikiamos užsieniečiams. Vytautas išdalino žemę didikams ir aukštesnio rango bajorams ir padarė pradžią baudžiavai. Tautiniu atžvilgiu Vytautas, nors kalbėjo lietuviškai, buvo svetimųjų įtakoj. Jis buvo geras Lietuvos valstybės kūrėjas, diplomatas bei politikas valstybininkas, bet nebuvo didvyris tautine prasme. Danieliaus Alseikos žodžiais, ("Lietuvių tautinė idėja istorijos šviesoje", 17 psl.), "Jis, nors ir talentingas žmogus, bet nepasikėlė aukščiau savo laiko, tautos ateities nenumatė, jokių tikrų idealų savo tautai nenurodė . . . ir mirdamas atidavė Lietuvą Lenkijos karaliui, kaipo savo suverenui. Tai yra simbolingas Vytauto darbuotės ir gyvenimo galas. Vytauto asmenyje apsireiškė visos mūsų valdomosios diduomenės tragedija". Lietuva pateko gudų, rusų, lenkų įtakon.

Lietuvos didikai pirmieji nuėjo su lenkais, jau XVI - XVII a. priimdami jų kalbą. Tik maža dalis jos laikėsi, kai kurie ligi mūsų laikų. Vadinasi, aukščiausios tautos — inteligentijos sluoksnis išėjo iš tautos nacionaline prasme. Jei XIX amžiuje mūsų bajorija būtų pradėjusi grįžti prie savo kalbos, tai būtų galima kalbėti apie visos tautos atgimimą. Deja, to nebuvo.

Ir lietuvių raštija gimė ne savo krašte, ne Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje, kuri tada dar buvo nepriklausoma (unijoje). Mūsų raštija užgimė ne savo valstybėje, bet Mažojoje Lietuvoje, kuri buvo svetimųjų (vokiečių) valdoma. Įdomus paradoksas!

Tačiau ši aplinkybė jokiu būdu nežemina pačios lietuvių tautos, nes tautinis susipratimas atėjo iš tos tautos dalies, kuri buvo atstumta, paniekinta. Atėjo tada, kai iš liaudies tarpo atsirado mokytesnių ir net mokytų žmonių, my-

linčių savo kraštą, tautą, kalbą. Toki buvo ir aušrininkai.

Bet ir bajorų, net didikų, o taip pat dvasininkų tarpe atsirasdavo šviesių žmonių, mylinčių Lietuvą ir besirūpinančių savo tautos bei kalbos išlikimu. Prisiminkime tik Žemaičių vyskupus Merkelį ir Juozapą Giedraičius, Žemaičių kanauninką Mikalojų Daukšą, A. Klementą, K. Zabitį - Nezavitauską, Simoną Stanevičių, kun. K. Širvydą, Ksaverą Baužą, Antaną Klementą, Silvestrą Valiūną, Dionizą Pošką, didįjį Mažosios Lietuvos kunigą Kristijoną Donelaitį, Antaną Vienažindį, Antaną Baranauską, M. Akelaitį, Jurgį Pabrėžą ir daugelį kitų, kurie gyveno, rašė ir veikė dar prieš "Aušrą".

Prie jų dar pridėkime lenkiškai rašiusius lietuvius ar lietuviškos kilmės rašytojus — Adomą Mickevičių, J. I. Kraševskį, L. Kondratavičių - Sirokomlę, Henriką Senkevičių ir keletą kitų, kurie rašė lenkiškai apie Lietuvą bei lietuvius, kėlė jų protėvių drąsą, karingumą, o tuo pačiu ir stiprino lietuvių patriotizmą. Jų raštai buvo verčiami į lietuvių kalbą, spausdinami, skaitomi.

Taigi "Aušros" gadynė nebuvo pirmutinė mūsų tautinio atgimimo istorijoje — ji išrieda iš ankstesnės 1864 - 1880 m. gadynės, kurios metu lietuviuose veikė, knygas rašė, mūsų praeitį studijavo, tautosaką rinko Simanas Daukantas, Motiejus Valančius, Laurynas Ivinskis, broliai Juškos - Juškevičiai, Silvestras Gimžauskas, Petras Vileišis ir kiti.

Iš jų tarpo išskirtinai minėtinas Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, kurį mes laikome draudžiamosios lietuvių spaudos leidimo įkūrėju bei pradininku.

Buvo atlikta didelių darbų tautinio atgimimo bare ir už Lietuvos ribų. Jau 1875 - 1879 metais Petrapilio lietuviai studentai leido "Kalvį melagį". 1879 m. Klaipėdoje pasirodo M. Šemiaus "Lietuviška Ceitunga", daug lietuviškesnė, kaip ankstesnieji "Nusidavimai", "Keleiviai" ir kiti laikraščiai. 1879 m. Prūsų lietuvių delegacija atvyko į Berlyną su peticija, po kuria buvo 17.410 parašų. 1879 m. Tilžėje buvo įsteigta "Litauische Literarische Geselllshaft". New Yorke 1879 m. pradėjo eiti "Lietuviška gazieta". 1880 - 1881 m. lietuviai studentai Maskvoje kas du mėnesiu leido hektografuotą "Aušrą", rašiusią apie lietuvių kovas už laisvę ir apšvietą.

Taigi jau gerokai prieš "Aušrą" buvo susikūrusi lietuvių raštija, buvo leidžiamos lietuviškos knygos, savų autorių parašytos ar verstinės (daugiausia religinė literatūra). Palyginimui truputis statistikos: per visą spaudos draudimo laiką graždankos raštmenims buvo išleistos vos tik 25 knygos ir tai beveik visos rusų valdžios pinigais. O prieš spaudos uždraudimą, tiktai per vienerius 1861 metus, buvo lietuvių išleista tiek pat knygų, kiek iš viso graždankos laikais. 1865 - 1879

m., taigi kietais spaudos draudimo metais, Prūsų Lietuvoje ir Vakarų Europoje buvo atspausdintos 124 lietuviškos knygos.

"Aušros genezė. Įkūrėjas ar įkūrėjai

"Aušra" nebuvo pirmasis lietuvių laikraštis, nes buvo puse šimto metų už ją senesnių (1831 m. pradėtas leisti "Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonių"). "Aušros" leidimo metais Prūsuose ėjo mažiausia 3 lietuvių kalba laikraščiai. Tačiau visi jie buvo tik iš vardo ir kalbos lietuviški — Prūsijos ciesoriaus ir valdžios rėmėjai, garbintojai. Tikros tautinės dvasios juose nebuvo. Taigi "Aušra" neabejotinai buvo pirmasis tikrai lietuviškas ir tautiškai sąmoningas laikraštis.

Sukurti tokį laikraštį, galima sakyti, teko iš nieko: nebuvo nei redaktorių, nei bendradarbių, nei skaitytojų — prenumeratorių, nei žmoniškos spaustuvės, nei kapitalo, pagaliau nei lietuviško laikraščio pavyzdžių bei tradicijų.

Lietuviai ilgus metus gyvenę be savo laikraščio ir dažnai be knygų, buvo lyg ir apsipratę su tokia padėtimi. Jų noras ką nors skaityti nebuvo toks didelis, kaip, sakysime, valgymo jausmas. Daug kam skaitymas buvo tik "žaislas", "laisvalaikio praleidimas". Sunku buvo "Aušrai" gyventi ir todėl, kad Lietuvoje ji buvo rusų administracijos persekiojama. Taigi nenuostabu, kad iš pradžių "Aušrą" skaitė tik nedidelis apsišvietusių lietuvių skaičius. Lietuvą pasiekdavo tik keli šimtai "Aušros" egzempliorių, tačiau jos skaitytojų skaičių tektų gal dešimtimi kartų padidinti.

"Aušra" padėjo sugrįžti į lietuvybę nemažam skaičiui lietuvių, kurie buvo į lenkus ar į rusus virtę ir, būdami negindčijamo kilimo lietuviai, sugrįžo į savo tautą tik "Aušros" dėka. Tokių reiškinių gražiausias pavyzdys — Vincas Kudirka.

"Aušra" palaužė lenkų, rusų ir vokiečių paskleistą nuomonę, kad lietuvių kalba netinka mokslui bei raštui ir kad ji tik "tamsių dūminių pirkių kalba". "Aušra" pakėlė lietuvių tautinę sąmonę bei dvasią ir įrodė, kad lietuviai tokie patys, kaip ir kitų kultūringų tautų žmonės.

Kas buvo "Aušros" įkūrėjas ar įkūrėjai? Ar tai buvo vieno J. Basanavičiaus nuopelnas ar kokios draugijos, ar kelių žmonių? — Tai klausimai, kurie buvo keliami ar aiškinami ilgą laiką, ypač minint "Aušros" 25, 30, 40, 50 metų sukaktis.

Pirmiausia apie J. Basanavičių. Nuo 1881 m. jis buvo nuolatinis bendradarbis Prūsijoje leidžiamų lietuvių kalba laikraščių — "Lietuviškos Ceitungos" ir "Naujojo Keleivio", kurie buvo spausdinami gotiškomis raidėmis ir skiriami tik Mažosios Lietuvos lietuviams, žinoma, redaguojami lietuviškoje dvasioje. 1882 m. jis svarstė galimybę įkurti lietuvišką

laikraštį Prahoje ar Belgrade, kur turėjo gerų serbų pažįstamų. Deja, trūko bendradarbių. Tais pačiais metais iš Prūsų Lietuvos jam parašė laiškus keli lietuviai, ragindami kuo greičiausia steigti lietuvišką laikraštį. Jų tarpe buvo Jurgis Mikšas ir Andrius Vištalius - Višteliauskas, gyvenęs Poznaniaus apskrityje. Tuo pačiu laiku Basanavičius susirišo su Jonu Šliupu. 1982 m. vasarį persikėlęs į Vieną ir netrukus į Prahą, ir pradėjęs čia dirbti, ieškojo bendradarbių laikraščiui. Be minėtų, jį pažadėjo paremti dr. Sauerveinas, Norkus, Dagilius Jonas Juškeviča ir kiti.

Apsispręsta įsteigti laikraštį Prūsų Lietuvoje ir spausdinti Ragainės mieste. 1883 m. sausio 27 d. J. Basanavičius išsiuntė Mikšui "Aušros" prospektą, o sausio 30 d. prakalbą ir kiek kitų straipsnių bei žinių. Spaudos darbai ilgokai tęsėsi ir pirmąjį numerį J. Basanavičius gavęs tiktai balandžio 13 dieną, būdamas Prahoje.

Kas buvo tie pirmieji "Aušros" gimdytojai? J. Basanavičius "Varpo" Nr. 3, 1903 m. minint "Aušros" 20 metų sukaktį, savo atsiminimuose rašė: "Tokiu būdu man su Vištaliumi, kaipo literatams, su J. Mikšu, apsiėmusiu spausdinimą bei platinimą laikraščio prižiūrėti, susitelkus, teko mums trims prie lopšio gemančios Aušros stovėti: pastarojo vyro (Mikšo) nuopelniai, nors jis reputacijai nuo pat pradžios ne menkai pakenkė, yra gana stambūs ir apie juos ant šios vietos, reikia nors keliais žodžiais su pagarba paminėti".

Minint J. Basanavičiaus mirties 10 metų sukaktį, "Mūsų Vilniaus" žurnalo redakcija, be kitų, paprašė ir dr. Joną Šliupą pateikti savo atsiminimų pluoštą apie J. Basanavičių ir "Aušrą". Jie buvo atspausdinti MV Nr. 4 - 5, 1937 m. Ten jis rašo apie J. Basanavičiaus susirašinėjimą su "Lietuviškos Ceitungos" redaktorium Martynu Šernium, kuris buvęs "geras Lietuvos patriotas ir jam rūpėjo lietuvių tautos reikalai". M. Šernius prikalbinęs Jurgį Mikšą mokytis spaustuvininko amato, kad vėliau, gavęs 10,000 talerių palikimą, galėtų įsigyti savo spaustuvę. Toliau jis rašo, kad "visas lietuviškumas spietėsi aplink Šernių su jo "Liet. Ceitunga". J. Basanavičius siuntinėjęs savo raštus "Ceitungai", tačiau jie, kaip parašyt ne mažlietuvio, nelabai tikę. Tai paskatinę steigti naują laikraštį, kuris tiktų daugiau D. Lietuvai. Šerniui labai patikęs Maskvoje lietuvių studentų leisto hektografuoto laikraštėlio "Aušros" vardas. J. Vištelis siūlęs tokius vardus: Švitūnė, Švitūnas, Saulėtekis, Žinyčia, Žiburys, Žiburėlis; Basanavičius siūlęs pavadinti Lietuva. Mikšui parėmus, apsistota prie "Aušros".

Reikėjo pradžiai pinigų ir jų sudėję: M. Šernius — 150 markių, Vištalius — 100 m., Basanavičius 100 frankų (tada jis bu-

vęs be tarnybos, taigi ir nepinigingas). Baigdamas trumpus atsiminimus, J. Šliupas pažymi: "Šernius buvo centrinė verpstė, aplink kurią sukosi Mikšas, Basanius, Vištalius ir aš. Be Černiaus "Aušra" vargiai bau būtų išaušusi". Taigi, anot Šliupo, buvę penki ryškiausi "Aušros" gimdytojai.

Leidžiant pirmąjį laikraščio numerį, jo tituliniame lape buvo šitaip parašyta: "Auszra, Laikraštis, iszleidžiamas per Dr. Basanawicziu". Toks pažymėjimas, matyt, ne visiems "penkių redakcinio kolektyvo" nariams buvo priimtinas. Apie tai Šliūpas rašo: "Ragainėje išėjus Nr. 1 Aušros, kurią sakėsi leidžiąs Basanavičius, aš krūptelėjau; jaučiausi lyg užgautas, nors protesto nekėliau būdamas tremtiniu. (Tada jis gyveno pas M. Jankų, pabėgęs iš Lietuvos). Turbūt nekėlė nė Černius, kuris buvo davęs 100 markių pradžiai, nes jis buvo tykus žmogelis. Bet už tat Vištelius labai tūžo. Ir kada aš pasiūliau, kad tikriau būtų, jei laikraštį leidžia keli Lietuvos mylėtojai, taip ir tapo jau kitame numeryje pažymėta. O vėliau "leidžiamas Lietuvos mylėtojų buvo rašoma . . . Kad Basaniui Aušros įsteigimo garbė atidaviama esti, aš visai nepavydžiu. Bet man rodosi, kad faktus reikėtų teisingai nustatyti, o ne šališkai. Basanius, be abejonės, yra tautai nusipelnęs vyras. Visgi tauta turėtų žinoti, kad Aušros patekėjimas nėra jo vieno nuopelnas".

Dabar, po 100 metų perspektyvos, kai jau nė vieno "Aušros" steigėjo ir net aušrininko nėra gyvųjų tarpe, galima "sine ira et studio" padaryti išvadą, kad "Aušros" laikraštis buvo įsteigtas ne vieno J. Basanavičiaus, bet greičiausia 5 asmenų grupės — "Lietuvos mylėtojų". Be J. Basanavičiaus jais buvo — Šernius, Mikšas, Vištalius ir Šliūpas. Šios grupės tarpe tačiau J. Basanavičius visus dominavo savo mokslu, išsilavinimu. Jis, o ne kitas kas, paruošė "Aušros" programą ir nustatė jos liniją. Likusieji atliko daugiau techniską redagavimo ar spausdinimo darbą, žinoma, labai sunkų ir svarbų. Tačiau tai nesumažina J. Basanavičiaus, kaip "Aušros" ideologo, vaidmens.

"Aušros" tikslai ir programa

"Aušros" pirmojo (1883 m.) numerio pirmajame puslapyje buvo paskelbta garsioji "Priekalba" (Prakalba), rašyta Jono Basanavičiaus ir prasidedanti lotyniškuoju motto: "Homines historiarum ignari semper sunt pueri. — Žmonės nusidavimų nepažinstantiejie wis yra vaikai". Šis įžanginis "Aušros" žodis ir vėliau paskelbtieji kiti rašiniai duoda galimybę suformuoti "Aušros" tikslus bei siekius, kuriuos "Aušros" gadynei labai artimas žmogus dr. Kazys Grinius suformavo ir išreiškė trylika punktų ("Atsiminimai ir

mintys" I t., 41 - 42 psl.):

1. Lietuvių kalbos teritorija istoriniais laikais yra beveik pusiau sumažėjusi slavų ir vokiečių naudai, bet ne dėl tautos sumažėjimo, tik dėl priėmimo svetimų kalbų.

2. Mes, lietuviai, turėję tokią didingą savo tautos praeitį, negalime leisti savo tautai žūti. Turime rūpintis, kad lietuvių tauta ir jos kalba neprapultų.

3. Kiekvienas žmogus ir tauta, kaip žmonijos dalis, turi lygias teises gyventi.

4. Taip pat ir lietuvių kalba turi naudotis tomis pačiomis teisėmis, kaip ir kitos kalbos. To viso reikalauja teisingumas.

5. Gyva tauta ir gyva kalba turi teisę gintis nuo pražūties.

6. Pavergėjai lietuvių tautos labiausiai per nelietuviškas mokyklas nutautina mūsų jaunimą ir žlugdo tautą.

7. Turime atgauti lietuvių kalba mokyklas, nes negalime tinkamai neapsišvietę kovoti dėl savo būvio.

8. Kol susilauksime savų lietuviškų mokyklų, švieskime saviškius kitokiais būdais. Tai gali suprasti taip: beplatindami, nors Rusijos valdžios ir draudžiamą lietuvių literatūrą, laikydami slaptus daraktorius, steigdami slaptus savitarpinius švietimo ratelius, spausdindami lietuvių kalba reikalingus vadovėlius ir kitokias švietimo priemones.

9. Rūpinkimės savo tautos bendriniais reikalais. Iš to, nors Basanavičiaus nepasakyta, plaukia logiška išvada, jog imdami savo tautos reikalus į savo rankas, galime laimėti šalies nepriklausomybę.

10. Nesižeminkime prieš svetimtaučius, pažinkime savo garsią praeitį, savo kalbos paminklus ir pamatysime, kad mūsų praeitis buvo didi, kad lietuvių tauta buvo galinga ir jos teritorija buvo viena kerte atsirėmusi į Juodąją, o kita į Baltijos jūrą. O lietuvių kalba yra lygi su sanskrito kalba, vadinasi, yra viena seniausių arijų kalbų, o gražumu negali susilyginti nei viena kita. Tai supratę mes neturime gėdytis nei savo tautybės, nei savo kalbos. Dėl to nesigėdindami, bet besididžiuodami būkime lietuviai. Platinkime, kelkime lietuvių tautinį susipratimą.

11. Atsiminkime, kad mes esame ne vien katalikai, bet ir lietuviai. Nesiverskime į lenkus, vokiečius, į rusus, į pravoslavus. Pasilikime lietuviai, mylėkime savo tėvynę Lietuvą.

12. Visi lietuviai turi eiti išvien, ir ta vienybė turi būti paremta ne tik tikyba, bet ir lietuvių tautybe ir bendra lietuvių kalba, suprask, ir bendriniais lietuvių tautos reikalais.

13. Savaime suprantama, reikia pirmoje eilėje rūpintis, kad būtų leista lietuvių spauda".

Šių programos punktų per visus "Aušros" gyvavimo metus buvo ir praktiškai laikytąsi beveik kiekviename numeryje.

Konstantinas Šakenis, laikraščio 25 metų sukakties proga "Vilniaus kalendoriuje" 1908 m. paskelbęs rašinį "Trumpa Aušros istorija", rašė: "kiekvienas Aušros straipsnis atsižymi didžiausiu dėl savo krašto ir kalbos prisirišimu. Viskas, kas yra lietuviško, išaukštinama neapsakomai: Lietuvos praeitei ir jos bočiam aušrininkai suteikė tokią garbę, kokios dar gal niekas niekuomet nebuvo turėjęs. Negalima tai pavadinti šovinizmo dvasia. Aušra aklai nepeikė ir neniekino svetimtaučių kultūros, kalbos ir raštijos, ir jeigu, rašydama apie Lietuvą, kartais apvilkdavo jos praeitį ir jos anų laikų stovį perdaug šviesios spalvos rūbais, tai darė tą norėdama tik pridera nčiai atmonyti svetimtaučių pažiūroms ir sprendimams, žeminantiems Lietuvos kultūrą ir persekiojantiems bei išjuokiantiems lietuvių kalbą".

Taigi aušrininkai turėjo tinkamą tautos sąvokos ir jos idėjos supratimą, nors jie nebuvo šioje srityje pirmieji, nes lietuvių tautinis atgimimas prasidėjo jau prieš juos. Iš tiesų jie kartojo tai, ką prieš juos jau sakė Dionyzas Poška, Simanas Daukantas, Motiejus Valančius, Stanevičius ir kiti.

Nors "Aušra" buvo tiktai tautiniai kultūrinis laikraštis, tačiau jau pats jos leidimas, spausdinimas lotyniškais raštmenimis ir leidimas už carinės Rusijos ribų, o taip pat platinimas daugiausia

Dr. Edmundas ir Milda Lenkauskai ir Bronius Kviklys
Nuotr. Vl. Bacevičiaus

knygnešių būdu — nelegaliu būdu gabenant per sieną, buvo jau politinis darbas ir pasipriešinimas okupantui.

"Aušros" leidėjai turi dar vieną ypatingą nuopelną — jie greta "Aušros" leido ir lietuviškas knygas bei brošiūras, platino jas, o taip pat ir Prūsų lietuvių spaustuvių išspausdintus lietuviškus leidinius, gal keliasdešimt pavadinimų. Iš jų išskirtinai minėtini Jono Šliūpo ir Jurgio Mikšo paruošti "Aušros" kalendoriai 1884, 1885 ir 1886 metams. Pastarųjų tiražas buvo pakilęs ligi 6000 egz.

"Aušra", nors antrinėje antraštėje rašėsi "laikraštis išleidžiamas Lietuvos mylėtojų", iš tiesų buvo daugiau žurnalas, kaip laikraštis. Ji nelaikė sau uždaviniu skelbti to laiko atsitikimus savo krašte ir pasaulyje, bet žadinti miegančių tautos dvasią, raginti žengti į šviesesnę ateitį, tačiau ir kartu šviestis. Taigi ji suteikdavo nemaža rašinių ir žinių iš įvairių mokslo sričių. Aušrininkų motto buvo tėvynės meilė; prikelti Lietuvą iš jos didelių vargų, kad ji būtų kaip kitados galinga ir laiminga. Aušrininkai norėjo prikelti Lietuvą ir suteikti jai galimybę prilygti kitoms kultūringoms šalims, pagal poeto A. Baranausko dainos žodžius kur, "žmonės laimingi, buvo turtingi, niekad nebuvo vergijos".

"Aušra" stengėsi pašalinti tą tautoje atsiradusį blogį, dėl kurio Lietuva taip žemai nupuolė. Tas blogis — ištautėjimas, kalbos nykimas, apšvietos stoka. Tikslui atsiekti neturi būti varžoma lietuvių kalba, turi atgauti savo teises mokyklose, įstaigose, teismuose. Tam reikalingas tautinis susipratimas, spaudos grąžinimas.

Nesutarimai ir nuomonių skirtumai

Nušvitusi "Aušra" labai pradžiugino lietuvius visuose krašto kampuose. Atsiliepė lietuviai ir iš įvairių Rusijos miestų, kur jie dirbo ir gyveno.

Tačiau "medaus mėnuo" buvo trumpas. Tuojau nuo jos ėmė gręžtis kunigija, dargi lietuviškoji. Ji buvo įpratusi žiūrėti tik į dvasiško turinio lietuviškas knygas bei maldaknyges. Galvojo, kad ir "Aušra" eis tais pačiais keliais. Tačiau "Aušra" jau iš anksto pabrėžė neliesianti religinių reikalų. Jau pirmajame "Aušros" numeryje, kur buvo rašoma (18 - 19 psl.) apie J. I. Kraševskio "Vitoloraudos" vertimą į lietuvių kalbą, buvo pažymėta, kad "kas Grikonams Odisėja su Ilijada Rimijonams Enejida, žydams Senasis Testamentas, Krikščionims — Naujasis Testamentas — tai mums, kaipo lietuviams, šita giesmė Vitolorauda". Toks išsireiškimas - palyginimas sukrėtė kunigiją. Kunigas Antanas Baranauskas, kurio eilės "Lietuvos senovės paminėjimas" buvo atspausdintos tos pačios "Aušros" Nr. 1, 8 - 10 psl., lenkiškuose

laikraščiuose paskelbė, kad jis visiškai nieko bendra neturi su "Aušra" ir visai nenorįs joje dalyvauti, "kolei nepažinsiąs jos tikrosios dvasios".

Užkliuvo ir kita vieta. Kai "Aušra", minėdama kunigaikščio Radvilos mokyklas Kėdainiuose, parašė: "kad jeigu nebūtų sunaikinę jo darbą jezavitai kurie evangelikus (bambizus) persekiodami nebijojo net apšvietimą sunaikinti, tai gali jau nuo trijų šimtų metų mūsų tautos ponistė būtų nustojusi kabinties į lenkystę". (Nr. 6, 156 psl.).

Dar didesnis triukšmas iškilo, kai buvo patirta, kad "Aušros" redagavimą perėmė Jonas Šliupas, kuris jau tada buvo žinomas kaip netikintis. Dvasininkija nustojo "Aušrą" remti, nors ir to paties Šliupo redaguotuose "Aušros" numeriuose nieko prieš religiją parašyto nebuvo galima rasti. Taip be pagrindo "Aušra" buvo apšaukta "bedievišku laikraščiu". Štai ką apie ją rašė jau "Aušrai" užgęsus katalikiškoji "Šviesa" (Nr. 1, 1887): "Buvo jau pas mus garsingas laikraštis Aušra, vienok ans neturėjo krikščioniškos dvasės, priešingas katalikiškam tikėjimui ir erzinantis svietišką vyresnybę, ne tik nedarosi naudinga reikalams apšvietimo, bet dar sėdamas tarp gyventojų nesutarimus, didina tamsumą, per tai neilgai trukus pragaišo".

Tokia buvo "Aušra" apšaukta tuojau jai mirus. Tačiau, kas skaitė "Aušrą", galėjo įsitikinti, kad ji tokia bedieviška nebuvo.

Tačiau daugiausia "Aušra" sukiršino lenkus. Jau 1883 m. "Gazeta Polska" Nr. 163 užpuolė aušrininkus, kaltindama juos sėjant neapykantą tarp lietuvių ir lenkų.

Kai lietuviai ėmė busti, lenkai juos apšaukė separatistais, parsidavėliams tai rusams, tai vokiečiams. "Kraj" redaktorius Piltzas tvirtino, kad "Aušros" redakcija gavusi 50,000 markių iš Bismarko ir todėl siundanti lietuvius prieš slavus.

Rusų nuomonės apie "Aušrą" buvo įvairios. Taip "Novoje Vremia" džiaugsmingai rašė, jog lietuviai liovėsi virtę lenkais. Tačiau juos, anot K. Šakenio, džiugino ne lietuvių tautinis atbudimas, — jie manė, kad atsitolindami nuo lenkų lietuviai pradės artintis prie rusų ir su jais galų gale susilies". Ta proga rusų laikraštis pabrėžia visiškai neremiąs lietuvių reikalavimo grąžinti teisę lietuviams jų spaudą lotyniškais rašmenimis.

Būta užsipuolimų ir Prūsijoje. Čia juos dažniau puolė suvokietėję lietuviai (kun. Jurkšaitis, prof. Kuršaitis), kaip patys vokiečiai. Lietuvius ypač užtardavo prof. Thomas, kun. Hoffheinz.

Sunki medžiaginė būklė

"Aušros" platinimo darbas buvo labai sunkus, nes nebuvo galima viešai platinti; reikėjo naudotis slaptu kontrabandos keliu,

nes ant sienos stovėjo rusų sargybos. Kurį laiką buvo bandyta siuntinėti paštu, uždaruose vokuose, bet tai nebuvo patikima platinimo priemonė. Nereikia stebėtis, kad laikraščio medžiaginė būklė visą laiką buvo labai sunki.

Sunku buvo "Aušrą" redaguoti ir leisti ir dėl to, kad jos puoselėtojai buvo labai išsisklaidę. J. Basanavičius gyveno Bulgarijoje ir tai dar ilgesnį laiką sirgo. Rankraščius jis ir kiti bendradarbiai turėjo siuntinėti paštu. Taigi jau 1884 m. pradžioje J. Basanavičius atkvietė į Prūsus tada Ženevoje gyvenantį Joną Šliupą ir perdavė jam redagavimą. Šliupas apsigyveno pas ūkininką Martyną Jankų, kuris buvo prisidėjęs prie "Aušros" leidimo. Bet "Aušra" negalėjo išlaikyti apmokamo redaktoriaus. Šliupas, atlikęs redakcinius darbus, turėjo Jankui "gelbėti ant ūkės", "kad turėtų valgį ir gyvenimą pas Jankų". Papiaustęs malkų ar paskaldęs, tai padėjęs supjaustyti akselį, vėl redaguodavo laikraštį. Tačiau ir Prūsų vyriausybė nebuvo "Aušros" žmonėms palanki: 1884.III. 13 vokiečiai išvijo Šliupą ir jis buvo priverstas važiuoti į Ameriką, tik 6 numerius suredagavęs.

Redaktoriaus pareigas perėmęs J. Mikšas ligi 1885 m. rugpjūčio mėnesio vedęs jos reikalus, kiek aptvarkė leidimo ir administracijos reikalus, tačiau lėšų ir toliau trūko — "Aušra" pati neapsimokėdavo, o mecenatų nebuvo.

Padėtį bandė gelbėti tas pats Mikšas, įsitaisęs savo spaustuvę. Buvo pakelta ir prenumeratos kaina nuo 4 iki 6 rublių. Didž. Lietuvos skaitytojams ir 4 ligi 7 markių Prūsų lietuviams. Tačiau ir tas nepadėjo. Mikšas sukišo visas savo lėšas į lietuviškus spausdinius, kurie nebegrąžino padarytų išlaidų. Tokiu kritišku momentu iškilo nesutarimas pačių "Aušros" leidėjų tarpe.

M. Jankus ir dr. Bruožis laiškais įspėjo labiau pasiturinčius asmenis neskolinti Mikšui pinigų. J. Basanavičius tada sunkiai sirgo dėmėtąja šiltine ir niekuo negalėjo Mikšui padėti, kuris, nebepalaikomas draugų bei bendraminčių, bankrutavo. Kartu su jo spaustuve į kreditorių rankas pateko dar nepanaudoti "Aušros" rankraščiai, didžioji archyvo dalis.

Šiek tiek duomenų apie "Aušrą"

Iš viso buvo išleista 40 numerių, kurie buvo sujungti į 29 sąsiuvinius (buvo dvigubų ir net trigubų). 1883 m. išleista 10 numerių 8- iais sąsiuviniais, 1894 m. — 12 — 7- ais sąsiuviniais; 1885 m. — 12 — 8- ais ir 1886 m. 6 numeriai 6- ais sąsiuviniais.

1883 m. 1 - 5 numeriai spausdinti Albano ir Kibelkos spaustuvėje Ragainėje, nuo 1883 m. Nr. 6 ligi 1885 m. Nr. 8 O. v. Maudarodės spaustuvėje Tilžėje, o 1885 m. Nr. 9 ligi pabaigos — J. Mikšo spaustuvėje Tilžėje.

Atsakingais redaktoriais pažymėti: 1883 m. Nr. 1 — J. Basanavičius, nuo 1883 m. Nr. 2 ligi Nr. 4 — J. Mikšas, nuo 1883 m. Nr. 5 ligi 1884 m. Nr. 3 — J. Šliupas, nuo 1884 m. Nr. 4 ligi 1885 m. Nr. 8 M. Jankus, nuo 1885 m. Nr. 9 ligi 1886 m. — J. Mikšas. Tačiau Mikšas, užimtas spaustuvės reikalais, neturėjo "Aušrai" pakankamai laiko ir todėl 1886 m. jai redaguoti buvo pasikvietęs Juozą Andziulaitį (jam tada buvo 22 m. amžiaus).

Kaip matome, tik 2 redaktoriai — J. Basanavičius ir J. Šliupas — buvo aukštesnio išsilavinimo, kiti — savamoksliai, spaustuvininkai. Tiesa, jų redagavimo metu buvo aprimusios politinės ir religinės aistros, tačiau, neturint redaktoriams literatūrinių bei žurnalistinių gabumų, laikraščio lygis gerokai smuko.

"Aušros" buvo spausdinama 1000 egz. Tačiau nuolatinių užsimokėjusių prenumeratorių buvo labai nedaug: 1883 m. — 69, 1884 m. apie 300, 1885 m. 250, 1886 m. 175. Atskirais siuntiniais buvo siunčiama: į Marijampolę — 100 egz., į Rygą — 100 egz. Nežinomas kiekis buvo pernešamas knygnešių į Lietuvą. Taip pat "Aušra" pasiekdavo ir Ameriką. Tam tikros neišplatintų numerių atsargos buvo M. Jankaus spaustuvėje. Ją likvidavus, buvo parduotos antikvaristams.

"Aušros" reikšmė

Pirmosios lietuviškos knygos, leistos Vilniuje, Prūsuose ar kitur, buvo beveik išimtinai religinio turinio ar jam artimos knygos. Didžiausią jų tiražo dalį sudarė maldaknygės, kurių pareikalavimas Lietuvoje buvo labai didelis. Leidėjai buvo suinteresuoti jas leisti, platinti, o spaudos draudimo laikais gabenti per stipriai saugomą sieną. Ir knygnešiai jas mielai nešdavo — platindavo, nes jos teikė ir šiokią tokią materialinę naudą.

Maldaknygės tačiau nekėlė tautinio atgimimo platesne prasme, tačiau jos paruošė lietuvius šiam įvykiui, nes išmokė juos skaityti. Tai kai kurie mūsų kultūros istorikai maldaknyges vertino labiau kaip "Aušrą". Mums išrodo, kad ir maldaknygės, ir "Aušra" buvo kiekviena savo vietoje, "Aušra" pasinaudojo maldaknygių patarnavimu pereiti į pasaulietišką literatūrą.

"Aušros" sukeltas lietuvių sąjūdis buvo ideologinis, demokratiškas. "Aušra" rašydavo ir ūkiškais bei sociališkais klausimais, pasisakydavo prieš luomų (bajorijos) privilegijas, negirdavo lenkiškos bažnyčios hierarchijos ir lenkų bei lenkuojančių kunigų pastangų slopinti lietuvių kalbą bažnyčiose.

"Aušra" iškėlė į reikiamą vietą lietuvių kalbą, atskleidė jos žodingumą, grožį, vertę kitų kultūringų tautų kalbų tarpe ("Adomas su Jieva rojuje lietuviškai kalbėjo . . ."), pakėlė tautinį sąmoningumą bei apšvietimą. Pa-

LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

galiau "Aušra" daug padarė ir lietuvių kalbos gryninimo bei rašybos suvienodinimo srityje: išstūmė daugybę slaviškų ir germaniškų barbarizmų, jų vietoje prikurdama nemaža naujų lietuviškų terminų. Ir jeigu ne viską rašomosios kalbos kūrimo darbe padarė, tai bent parodė kelius vėlesniems lietuvių rašytojams, rašto žmonėms, įpratino juos skaityti ir laukti perijodiško lietuviško laikraščio.

Per nepilnus 4 metus "Aušra" sutelkė apie 70 - 80 bendradarbių. Tai buvo negirdėtas skaičius mūsų raštijos istorijoje — kraitis vėlesniems laikraščiams. Joje taip pat pradėjo reikštis poetai, beletristai, dailiojo žodžio kūrėjai.

Netgi 1886 m. sustojusi "Aušra" turėjo didelį poveikį. Pirmiausia ji iššaukė lietuviškos visuomenės diferenciaciją, nes jau vienoje "Aušroje" negalėjo sutilpti katalikiškos, liberališkos bei socialistinės srovės. Ir jau po vienerių metų "Aušrai" sustojus, 1887 m. katalikiškoji srovė pradėjo leisti "Šviesą", 1889 m. "Apžvalgą", nuo 1896 m. "Tėvynės Sargą", 1900 m. "Žinyčią". Liberališkoji bei socialistinė srovė — 1889 m. "Varpą", 1890 m. "Ūkininką", 1892 m. "Apšvietą", 1901 m. "Darbininkų balsą". Atsirado ir daugiau laikraščių bei knygų.

Tokiu būdu "Aušra" ir jos įpėdiniai — kiti įvairių srovių laikraščiai, kad ir veikdami skirtingais būdais, siekė vieno ir to paties tikslo — aukštėti kovotojus už lietuviškosios spaudos laisvę, už tautinį susipratimą ir už laisvą Lietuvą. Šis troškimas, kad ir po daugelio metų, išsipildė.

BRONIUS KVIKLYS (g. 1913), iš profesijos ekonomistas, bet didžiąją savo gyvenimo energiją ir talentą yra atidavęs lietuviškajai raštijai kaip žurnalistas, autorius, liet. spaudos senųjų eksponatų kolekcionierius.

Bendradarbiavimą spaudoje pradėjęs prieš 50 metų nepriklausomoje Lietuvoje, jo nenutraukė Vokietijoje ir nuo 1951 m. tęsia JAV-se. 1964-68 m. paruošė kapitalinį 4 tomų veikalą "Lietuvą" (per 3,000 psl.), kurią išleido Lietuvių enciklopedijos leidykla. Už tai jis buvo Ohio lietuvių gydytojų draugijos apdovanotas kultūrine 1,000 dol. premija.

Nuo 1968 m. iki 1981 m. dirbo kaip vienas iš "Draugo" dienraščio redaktorių. Paruošė ir jau Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla išspausdino tris puikiai redaguotus veikalus apie Lietuvos bažnyčias: "Telšių vyskupiją" — 400 psl., "Vilkaviškio vyskupiją" — 480 psl., ir "Kauno vyskupiją" — 512 psl. Jau paruošta "Panevėžio vyskupija" ir rengiami "Vilniaus" ir "Kaišiadorių vyskupijų" tomai.

Bronius Kviklys daug rašo mūsų periodikoje, dažnai kviečiamas paskaitoms, lanko lietuvių kolonijas su liet. spaudos eksponatais; draudžiamosios lietuvių spaudos eksponatus buvo nuvežęs ir į XXX Europos lietuviškųjų studijų savaitę Augsburge, Vokietijoje, kur 1983 m. liepos 24 d. skaitė šią paskaitą.

Vincas Natkevičius, M.A., Irena Naudžiūnaitė-Joerg ir Bernardas Brazdžionis

NAUJAIS KULTŪRINĖS VEIKLOS KELIAIS

30 Europos lietuviškųjų savaičių

VINCAS NATKEVIČIUS

Girdėti, kad Europos, ypač Vokietijos, lietuviams savaičių pavydi Jungtinių Amerikos Valstybių kultūrininkai ir veikėjai. Jie pasekė jomis, bet jų nepralenkė, nes Amerikoje paskaitinis savaičių krūvis, rods, mažesnis nei Europoje. Visiškai savaitėmis pasekti nelengva, nes jos pradėjo naujoves, o kiekviena naujovė sunkiai skina sau kelius visuomenėje. Juk savaitės įnešė į lietuvių emigrantų gyvenimą visai naują kultūrinės veiklos būdą,

nežinomą nepriklausomos Lietuvos laikais. Visų pirma į akis krinta naujovė, kad tokio ilgio, ištisos savaitės, kultūrinių renginių nepriklausomoj Lietuvoj išvis nebuvo. Štai Katalikų mokslo akademija, bene žinomiausia anuomet mokslinė - kultūrinė institucija šalia universiteto, teruošdavo 2 dienų suvažiavimus su paskaitomis. Panašiai darydavo ir gausios idėjinės - kultūrinės ar politinės organizacijos, tešaukusios, dažniausiai kartą į metus, vadinamas 2 dienų savaitgalio konferencijas.

1. Ką laikyti svarbesniu dalyku: kultūrą ar politiką?

Kita savaičių naujovė — į politiką nežiūrėti kaip į konė vieninteį inteligentų užsiėmimą šalia profesinio darbo. Šitokia pažiūra ir praktika buvo įsiveisus mūsų emigracijoj po karo, kai savaime linkome, gimtajam kraštui patekus į sovietinę okupaciją, ko daugiausia rūpesčių ir pastangų skirti jo politinei laisvei iškovoti. Anuomet politikai kartais sukeldavo patys sau ir kitiems emigrantams nerealių vilčių dėl tėvynės ateities, pranašaudami laisvę; tai politika juo labiau atrodė garbingiausias ir kilniausias užsiėmimas, vedąs į trokštamą tėvynės išvadavimą iš priešo nagų. Iškilo todėl ginčų, kivirčų, rungtynių ir rietenų, kas turi daugiau teisių kraštą laisvinti: VLIKas ar diplomatai, ar kovoje dėl laisvės pirmenybę duoti kraštui ar šitą kovą patikėti politiniams emigracijos vadams? Kovos vyko ir tarp politinių partijų pačiame VLIKe. Ilgainiui kai kurios VLIKo politinės partijos atsikreipė prieš rezistencinius sąjūdžius, nes juto, kad jų veikėjai konkrečiu darbu, intelektiniu pajėgumu ir įtaka jaunimui nustelbia senąsias partijas. Vienas pajėgiausių VLIKo darbuotojų, buvęs Laikinosios Vyriausybės faktinis pirmininkas prof. J. Brazaitis 1952 buvo senųjų partijų balsais išjungtas iš VLIKo Vykdomosios Tarybos.

Stud. Jūratė Baresaitė Studijų savaitės rengėjų vardu įteikė lietuvių draugui, Augsburgo vyskupui žemaitišką koplytėlę

Tada Lietuvių Fronto Bičiuliai išvis išstojo iš VLIKo, nes jis laužė moralės ir teisės dėsnius; norėta pasitraukimu sukrėsti VLIKą iš vidaus, kad jis atsitiestų. Būdamas iš esmės kultūrininkas, J. Brazaitis, išjungtas iš darbo VLIKe, jautriai išgyveno politikavimo negeroves; žlungant greitai Lietuvos išsivadavimo vilčiai, jis tei-

singai įžvelgė, kad emigrantai savo energiją visų pirma turėtų skirti kultūrinei veiklai. Tuo jie įprasmintų savo egzistenciją ir iš dalies atsvertų marksistinę pseudokultūrą tėvynėje. Tam pritarė jo draugai kultūrininkai: prof. A. Maceina, prof. Z. Ivinskis, prof. J. Grinius. Tai šitie keturi mokslo vyrai ir buvo studijų savaičių iniciatoriai.

2. Savaičių istorija
Paskaitininkai ir moderatoriai
Meno renginiai

Pirmoji Studijų savaitė įvyko 1954 vasarą Ludwigshafeno miestely, prie Bodeno ežero, ir buvo ruošta vienų Lietuvių Fronto Bičiulių. Jie vieni suruošė iš eilės 5 Studijų savaites; VI-toji (1959) jau buvo ruošta kartu su Vokietijos ateitininkais sendraugiais; prie VII-tosios (1960) prisidėjo be šių ir Vokietijos studentai ateitininkai; IX-tąją (1962) globojo pirmąkart Vokietijos Lietuvių Bendruomenės valdyba, o šalia LFB ir minėtų organizacijų savaitę padėjo ruošti Vokietijos vyresniųjų skautų ir skaučių rajonai bei Vokietijos Lietuvių Studentų sąjunga; bendruomenė ir suminėtos organizacijos talkins ir toliau. X-tajai savaitei (1963) pirmąkart susilaukta talkos ir iš Vasario 16 gimnazijoje veikiančio evangelikų "Jaunimo ratelio"; jis prisidės prie ruošos ir toliau. Su XXI-mąja savaite pabandyta palikti Vokietiją, kur iš eilės vyko 20 savaičių, ir išeiti į užsienį.

Stud. Kęstutis Ivinskis — naujasis Europos Lietuvių Fronto Bičiulių pirmininkas daro pranešimą apie V PLJ kongresą Augsburge, Vokietijoje

Tai sėkmingai atliko dr. A. Gerutis, kuris, talkinamas kitų Šveicarijos lietuvių, 1974 savaitę suruošė Morschache, Šveicarijoje. Po to jau kelios savaitės vyko ne Vokietijoje: XXII-roji Verbanijoj- Pallanzoj, Šiaurės Italijoj (ruošė kun. T. Ereminas), XXIII-čioji Chantilly, netoli Paryžiaus (ruošė Ž. ir P. Klimai ir kun. J. Petrošius), XXIV-toji Londone (ruošė A. ir J. Vilčinskai, J. Lūža, K. Tamošiūnas ir kiti), XXVI-toji Louvain-la-Neuve, Belgijoje (ruošė Ed. Cinzas, St. Baltus, P. Bružas); XXVII-toji Innsbrucke (ruošė I. Joerg-Naudžiūnaitė, dr. A. Kušlys), XXVIII-toji vėl Chantilly prie Paryžiaus (ruošė Ž. ir P. Klimai, Ž. Mikšys, kun.

J. Petrošius, R. Bačkis, J. Tomkus), XXIX-toji antrukart Londone (ruošė Z. Juras, M. Bajorinas, P. Mašalaitis, K. Tamošiūnas, P. Tričys, A. Vilčinskas). Pastaraisiais metais ruošiant jubiliejines savaites Vokietijoje (XXV-tąją Freisinge ir XXX-tąją Augsburge) ypač daug darbo ir energijos įdėjo A. Grinienė, ji talkino ir kai kurioms užsieny ruoštoms savaitėms.

Savaičių moderatoriais yra buvę: prof. A. Maceina (9 kartus), prof. J. Girnius (9 kartus), dr. J. K. Čeginskas (8 kartus), V. Natkevičius (10 kartų, kiti — dr. J. Norkaitis, kun. D. Kenstavičius, dr. K. Girnius — po mažiau kartų. Daugiausia paskaitų yra skaitę: dr. J. K. Čeginskas — 28 paskaitas, dr. J. Grinius — 25, V. Natkevičius — 20, prof. Z. Ivinskis — 13, prof. A. Maceina — 10, dr. A. Gerutis — 10, kun. A. Rubikas — 10, V. Banaitis — — 10. Iš viso 30-tyje Studijų savaičių perskaityta 312 paskaitų ir pranešimų. — Paskaitų temos buvo labai įvairios, jos lietė kone visas mokslo sritis, nors daugiausia buvo lituanistinių temų plačiąja prasme. Humanitariniai mokslai stovėjo pirmoje vietoje, kaip antai: lietuvių literatūra, Lietuvos istorija, visuomenės mokslai, psichologija, religija, filosofija; techniniai ir gamtos mokslai paskaitomis nebuvo gausiai atstovaujami dėl to, kad Europoje šių sričių lietuvių mokslininkų nėra daug ir kad savaičių dalyviai šiems mokslams rodė mažiau intereso.

Aukšto lygio yra buvę savaičių meniniai renginiai, kuriuose dalyvavo patys iškiliausieji mūsų menininkai: dainininkai, pianistai, aktoriai. Savo paveikslus savaitėse buvo išstatę didieji emigracijos dailininkai ir savo kūrybos skaitė literatūros vakaruose patys geriausieji mūsų rašytojai. Savaitėse yra pasirodę ir keletas meno ansamblių bei šokusios kelios tautinių šokių grupės iš Europos ir užjūrio.

3. Žvilgsnis į 30-tąją 1983 metų Studijų savaitę

Jubiliejinę šių metų Studijų savaitę Augsburge (liepos 24-31) turbūt reikia laikyti pačia iškiliausia iš visų. Ji buvo iškili savo paskaitininkais iš Europos ir Jungt. Amerikos Valstybių. Jais buvo: *dr. J. K. Čeginskas, prof. V. S. Vardys, prof. A. Štromas, prof. V. J. Bieliauskas, dr. P. Reklaitis, prof. R. Lampsatytė-Kollars, dr. A. Gerutis, dr. K. K. Almenas, kun. A. Rubikas, Br. Kviklys, V. Natkevičius;* dr. D. G. Bieliauskienė skaitė pranešimą. Paskaitomis buvo paminėtos dvi svarbiausios šių metų sukaktys: "Aušros" 100 metų ir Vaižganto mirties 50 m. "Aušros" šimtmetis prisimintas ir *Br. Kviklio* paruošta draudžiamosios lietuvių spaudos Lietuvoje bei užsienyje (1865-1983) paroda, atgabenta iš Čikagos. Tėvynės valandėlėje, kurią suorganizavo *Eglė Juodvalkė,*

be minėtų sukakčių dar prisimintos sukaktys — Kražių skerdynių 90 m. ir Dariaus-Girėno skrydžio 50 m. Iš 11 skaitytų paskaitų 7 lietė lituanistinę tematiką. Dail. Ž. *Mikšys* buvo savaitėje suruošęs savo grafikos darbų parodą. Meno renginių viršūnė buvo *Bernardo Brazdžionio* poezijos vakaras ir tarptautinės operos solistės *Lilijos Šukytės* dainų koncertas. Mišias už tėvynę aukojo vysk. *A. Deksnys*, dalyvavęs savaitėje ištisas 7 dienas, sielovadiniais dalyvių reikalais rūpinosi kun. *J. Petrošius*. Moderatoriais buvo *dr. J. K. Čeginskas, dr. J. Norkaitis ir V. Natkevičius*. Pagrindinė savaitės organizatorė, praminta "savaičių karaliene", buvo *A. Grinienė*, jai talkino stud. *J. Barasaitė* ir kun. *A. Rubikas*. Paskaitų gausybė nesutrukdė savaitės dalyviams aplankyti Bavarijoje gražiąją rokoko bažnyčią Wies, įspūdingas bavarų karalių pilis Hohenschwangau ir Neuschanstein bei meno muziejus Miunchene ir Augsburge.

4. Savaičių tikslas ir uždaviniai

Bendrasis savaičių tikslas yra, kaip jau užsiminta, kelti lietuvių inteligentinės visuomenė dvasinį lygį į aukštesnį laipsnį, tokiu

Vysk. Antanas Deksnys — vyskupas Europos lietuviams, vysk. J. Stimpfle — Augsburgo vyskupas, dr. Albertas Gerutis ir dr. Jonas Norkaitis

aukštesniu laipsniu laikant kultūrą. Apskritai savaitės sukultūrino Europos lietuvių tarpusavio santykius: jose kultūringai savo pažiūras pareiškia įvairių idėjinių ir politinių įsitikinimų prelegentai ir kiti dalyviai. Yra laikoma savaime suprantamu dalyku, kad jose dalyvauja įvairių įsitikinimų ir įvairių politinių grupių atstovai. Ypačiai šitai išryškėjo pastaraisiais metais, kai, susilpnėjus visuomeninių organizacijų veiklai, savaičių ruoša perėjo į keliolikos Europos lietuvių inteligentų rankas. — Naudos iš savaičių turi ne tik klausytojai, bet ir tie kultūrininkai - mokslininkai, kurie emigracijos sąlygomis neturi galimybės nuolat reikštis moksline kūryba. Jiems Studijų savaitės yra paskata pateikti klausytojams savo kūrybos. Paskaitininkai mokslininkai turi progos susilaukti impulsų iš klausytojų, kurie, žinoma, visų pirma jiems tarnauja kaip auditorija. — Studijų savaitės turi ir specialų visuomeninį uždavinį: pratinti visuomenininkus dirbti visuomenei rimtai, pasiruošus, dalykus išdiskutavus, vengiant improvizacijos ir lėkštumo. Todėl visuomenės ir politikos gyvenimo tematiką Studijų savaitės gana plačiai užgriebia. Tik visuomenininkai — veikėjai, man rodos, šituo specialiu savaičių uždaviniu ar nebus per maža iki šiol pasinaudoję?

Praėjus 30 metų nuo savaičių pradžios, į jų paskaitininkus, ruošėjus ir klausytojus atėjo nauja karta. Vadinas, savaitės nesusilikvidavo su savo steigėjų karta. Jos ir paskutiniais metais pasiliko gausios, sutelkiančios net per 100 žmonių. Bet jos "pražydo" baltomis galvomis . . . Jose aiškiai trūksta jaunimo, o ypač vidurinės kartos, kuri turėtų netrukus (per 5 - 8 metus) pakeisti dabartinę senėjančią kartą. Jei sutiktume su savaičių steigėjais, kad kultūra yra emigrantinės veiklos pagrindas, jei pridėtume, kad jaunimas gali būti patrauktas lietuvybėn daugiausia per kultūrą, tai labai aišku, kad turėtų savaičių rengėjai kreipti savo pastangas — visomis jėgomis į jas burti viduriniąją ir jaunąją kartą. Studijų savaitės iki šiol apreiškė Europos lietuvių emigrantų kultūrinį gyvastingumą bei rezistenciją miesčionėjimui ir vien gero gyvenimo vilionėms; tat ateity šita prasme savaičių rengėjai jas turėtų puoselėti ir saugoti, kad jos liktų kūrybingos mokslu ir menu ir pakankamai gausios savo dalyviais.

Tautiečiams išeivijoje susiburiant, Europos Studijų Savaitės (bent kartą metuose) suteikia mums geriausią progą pasikeisti mintimis kultūriniu bei tautiniu atžvilgiu ir bendrauti; jos duoda progos išreikšti mūsų nepakeičiamą lietuvybę, kuri riša mus su kilme, tėvų kalba ir meilę mūsų tautai.

Tad kiekvieną Studijų savaitę galima palyginti su Kalėdų švente, kurioje susirinkusi šeima apdovanoja vienas kitą įvairiausiais džiaugsmais.

1983.7.11 Irena Joerg

Tarptautinė operos solistė Lilija Šukytė (kairėje) ir pianistė prof. R. Lampsatytė - Kollars

---

"Kas yra tos 30 studijų savaičių?"

Matuojant jas laiko mastu, tai trumputis metas, o istorijos vyksme tai tik akimirka. Tačiau mūsų studijų savaitės vyko ir tebevyksta ne asmens ir ne istorijos, o tremties akiratyje. Šis gi akiratis nušviečia jas ypatinga šviesa ir teikia joms ypatingos prasmės.

Gera yra susitikti, gera pasibičiuliauti septynetą dienų, gera pasiklausyti paskaitų, turtėjant žiniomis bei įspūdžiais. Tačiau ne tai sudaro tikrąją šių susitikimų bei pašnekesių prasmę. Tai, kad ištveriame tokiems susitikimams jau 30 metų; kad nesiliaujame vis rinktis ir rinktis; ši ištvermė, šis atkaklumas, ši drasa nepavargti — štai kas įprasmina mūsų savaites pačiu esmingiausiu būdu. Mūsų studijų savaitės yra ženklas, kad esame gyvi kaip tremtiniai. Jos yra didis prasmuo, kaip kad kiekvienas pavasario diegas yra pražiemojusios gyvybės prasmuo.

Šiuo ryžtu yra pagrįsta mūsų viltis teikti įnašą krašto laisvei. Jeigu turime vilties, jog tauta taps laisva, tai šią viltį galime puoselėti ne sudėję rankas, o tik kurdami, vadinasi, pratęsdami tautinę kultūrą už tėvynės sienų, kadangi kultūra sienų nepažįsta ir jokiose sienose neišsitenka. Dėl to mūsų studijų savaitės ir būdavo vis dvižvilgės: jos žvelgė ir į tremtį, ir į tėvynę, kad šias dvi plotmes sujungtų į vieną vienintelę kultūrinę plotmę".

A. M.

1983 m.

VOKIETIJOS LIETUVIAI

LIETUVIŲ KULTŪROS INSTITUTAS

1981 m. kovo 7 d. buvo formaliai įsteigtas Lietuvių Kultūros Institutas (Litauisches Kulturinstitut). Jo būstinė — Romuva, 6840 Lampertheim 4 (Huettenfeld), Vakarų Vokietija. Tokios institucijos steigimo klausimas jau buvo iškilęs 1950 m. Vokietijos lietuvių švietėjų, kultūrininkų bei visuomenininkų konferencijoje. Prasidėjusi masinė emigracija ir kitos priežastys tuos planus sutrukdė, bet jų nepalaidojo. Tuometinis Lietuvos atstovas Paryžiuje dr. S. Bačkis, vysk. P. Brazys ir kiti tą klausimą ir toliau judino ir svarstė. 1979 m. tokios institucijos įkūrimo reikalą energingai pristatė dr. K. J. Čeginskas Vokietijos LB valdybai, ir 1981 metais į Vokietijos lietuvių gyvenimą įsijungė nauja lietuvių kultūrai palaikyti ir kurti institucija.

Vincas Bartusevičius pirmajame Lietuvių Kultūros Instituto leidinėlyje — "*Lietuvių Kultūros Instituto uždaviniai ir darbai*" (1982) instituto darbo laukus — uždavinius apibūdina: 1. išlaikyti, kurti ir skleisti tautinę kultūrą, 2. užmegzti ir plėsti kultūrinius ryšius su kraštu, kuriame gyvename ir 3. palaikyti ryšius su kraštu, iš kurio atvykome. Autorius iškelia tris pagrindinius pirmojo uždavinio aspektus: pirmasis — išlaikyti, išgelbėti nuo pražuvimo tai, kas kultūroje jau sukaupta ir sukurta. "Lietuviškos archyvinės medžiagos likimas todėl yra viena iš svarbiųjų problemų, bet kartu ji turbūt jau pasidariusi ir viena iš tragiškiausių, — teigia V. Bartusevičius. Antrasis aspektas — pati kultūrinė kūryba. Čia reikalinga pasitarti, kurie darbai turėtų būti atliekami pirmoje eilėje, kelti paskatos ir paramos reikalą vienas kitam, įvesti jaunesniąją kartą į rimtesnį lietuvišką kultūrinį darbą, finansuoti tam tikrus projektus arba užsakyti konkrečius darbus. Trečiasis aspektas būtų — kultūros skleidimas, apimąs pastangas, kad visa, kas sukurta, padaryti prieinamais ir visuomenei, tiek lietuviškai, tiek gyvenamojo krašto. "LKI veikla neturėtų reikštis izoliuotai, bet visuomet su žvilgsniu į visą lietuvišką visuomenę ir jos problemas", t.y. rūpintis ir lietuvybės išlaikymu.

Antrasis uždavinys būtų pristatyti vokiečiams, ką mes 40 metų išeivijoje esame sukūrę. Ar mes esame sudarę galimybes užsieniečiui, besidominčiam lietuviškais klausimais, prieiti prie lietuviškų šaltinių? Šioje srityje yra daug spragų ir daug reikalų, kurie vokiečiams turėtų būti pateikti,

kaip pav. Lietuvos istorijos faktų ir Lietuvos - Vokietijos santykių nušvietimas istorijos vadovėliuose, Lietuvos sienų žymėjimas vokiškuose žemėlapiuose ir t.t. Autorius siūlo sutvirtinti jau esančius ryšius su gyvenamojo krašto kultūros įstaigomis ir suinteresuotais asmenimis. "Mums reikia pralaužti tautinį ribotumą. To reikalauja tiek pilnutinės asmenybės išsivystymas, tiek reikalas užtikrinti savo tautai priklausančią vietą istorijoje".

Trečiasis klausimas — ryšiai su kraštu, pagal autorių, yra gana painus. "Bendradarbiavimas problematiškas dėl to, kad kraštas yra svetimųjų užimtas ir valdomas prieš jo gyventojų norą, kad "bendradarbiavimas" tikrumoje galimas tik viena kryptimi. Nuvežimas savo kūrinių Lietuvon dažnai surištas su atidavimu vienokios ar kitokios duoklės komunistinei propagandai". "Antra vertus, išeivija negali visai atsisakyti ryšio su krašte pasilikusiais žmonėmis. Tas ryšys gali padėti kraštui, jis gali būti naudingas ir išeivijai. Todėl bendradarbiavimas, ypač kultūrinis, yra reikalingas ir skatintinas. Šio bendradarbiavimo ribas žymi du dalykai: joks bendradarbiavimas su Lietuvos žmonėmis neturi: (a) kirsti bei silpninti tautos pajėgumo ir (b) negali vesti į Lietuvos okupacijos teisinį pripažinimą".

Šiame 16 psl. leidinėly V. Bartusevičius, prisiminęs tikrąsias veiklos problemas, kurių tiek daug, o "mūsų tik saujelė — lyg per klaidą pabirę lietaus lašai išdegusioje smėlio dykumoje", kuri kiekvienais metais mažėja, kviečia sustiprinti sąmoningas ir planuotas pastangas visuose kultūrinio gyvenimo laukuose.

Leidinėlio priede atspausdinti LKI

Lietuvių Kultūros Instituto emblema

1981 m. veikla ir LKI statutas.

Be minėtojo leidinėlio LKI išleido: *Kajetono J. Čeginsko "Juozas Lukša-Daumantas (1921-1951) — Iš Lietuvos laisvės kovų istorijos (1982), Vinco Bartusevičiaus "Vokietijos lietuviai 1983". Asmenys - organizacijos - įstaigos, 34 psl., Arthur Hermann "Litauen in der deutschsprachigen Geschichtsforschung der letzten fuenf Jahre", 28 psl. (1983) ir Kajetono J. Čeginsko "L.K.B. Kronikos dešimtmetis" — 1972 - 1983, 28 psl., (1983).*

Visi penki iki šiol pasirodę leidiniai yra dalykišku rimtumu parašyti. Jie pirmoje eilėje, atrodo, yra taikomi Vokietijoje gyvenantiems lietuviams. Spausdinamas tiražas (200 - 500 egz.)

neleidžia tiems leidiniams plačiau pasklisti už Vokietijos ribų gyvenantiems tautiečiams.

Kai kuriais šiuose leidiniuose keliamais klausimais, kaip LKB kronikos dešimtmetis, Juozo Lukšos - Daumanto 30 metų mirties sukaktis jau anksčiau buvo rašyta ir mūsų žurnale, tad prie jų nesustosime.

Viena šių leidinių serijos brošiūra, atžymėta ketvirtuoju numeriu, yra vokiečių kalba apžvalga apie vokiečių leidinius Lietuvos istorijos klausimais paskutiniųjų penkerių metų laikotarpyje. Autorius, kuris yra dipl. bibliotekininkas ir Pabaltiečių krikščionių studentų sąjungos literatūros būrelio pirmininkas, įžanginiame žodyje teigia, kad Vokiečių istorikai niekada nėra skyrę daug vietos lietuvių istorijos tyrinėjimams, o iš imigravusių lietuvių istorikų tiktai Zenonas Ivinskis Bonnos universitete dėstė (1964 - 1971) ir jo surinkta medžiaga guli Lietuvių Katalikų Mokslo akademijos archyve Romoje. Vertingą įnašą į lietuvių kultūros istoriją ir bibliografiją yra padaręs Povilas Reklaitis.

A. Hermann skaitytojams pristato Manfredą Hellmanną, Marianne Bienhold, Abą Stražą, Manfredą Hellmanną, Seppo Myllynieni. Šie istorikai davė vertingų apžvalgų Lietuvos istorijos klausimais. Leidinėlio gale pateikiame vokiečių kalba Lietuvos istorijos studijų sąrašas iki 1945 m. Studijos išspausdintos 1945 - 1982 m. laikotarpyje.

Vokietijos lietuvių organizacijos ir įstaigos

Įdomios medžiagos ir informacijos duoda trečiasis LKI leidinys, pavadintas "Vokietijos lietuviai 1983". Dabar skaičiuojama, kad Vakarų Vokietijoje II Pasaulinio karo metu atsirado apie 60,000 lietuvių. Vliko duomeninis 1954 m. V. Vokietijoje dar buvo 7.55O lietuvių. Šiuo metu skaičiuojama, kad ten gyvena apie 10,000 lietuvių, kurie skirstomi į dvi pagrindines grupes: a) senieji ateiviai — pabėgėliai ar tremtiniai, čia atsiradę II-jo Pas. karo veiksmų pasekmėje ir b) naujieji ateiviai — Vokietiją pasiekę po 1957 m. asmenys, vokiečių piliečių išleidimo iš Sovietų sąjungos pasekmėje.

Leidinėlio autorius Vincas Bartusevičius įžanginiame žodyje klausia: "Kokia yra tad lietuvių V. Vokietijoje padėtis po keturiasdešimties išeivijos metų?" Ir atsakyme aiškėja: gausiausios yra visuomeninės organizacijos, organizuotumas religinėje ir savišalpos srityse yra neblogas, mažai politinių sąjungų, spaudos organų, beveik neturime chorų, tautinių šokių grupių, lit. mokyklų, sporto klubų. Organizuota veikla dabar daugiausiai dar remasi senaisiais išeiviais, bet jau ir antroji išeivių karta jungiasi į lietuvių gyvenimą ir perima jo vadovavimą.

Vokietijos LB turi apie 2.000 registruotų narių (su šeimos nariais). LB yra Romuvos sodybos, kur įsikūrusi ir Vasario 16 gimnazija, savininkė. Veikia 31 apylinkė. LB c.v. pirmininkauja Vingaudas Damijonaitis ir Tarybos prez. pirm. yra tėv. Alfonsas Bernatonis, OFM kapucinas.

Muenchene veikia lit. mokykla, vaikų darželis ir tautinių šokių grupė. Antra taut. šokių grupė veikia Vasario 16 gimnazijoje, o Nordrhein-Westfalijoje moterų chorelis. Apie LB veiklą informuoja: "Vokietijos LB informacija" Romuvoje, red. Justinas Lukošius, "Aušros Vartai" Hamburge, red. ir leidėjas kun. Vaclo-

Dr. Kajetonas J. Čeginskas ir dr. Albertas Gerutis

vas Šarka, "Baden - Wuertembergo lietuvis" Stuttgarte, red. ir leidėjas kun. Kazimieras Senkus ir "Muencheno LM apylinkės bendraraštis", red. Alina Grinienė.

Vakarų Europos lietuvių sielovadai vadovauja vysk. dr. Antanas Deksnys, Bad Woerishofene. Leidžia neperiodinį leidinį "Krivūlė", kurią redaguoją kun. Br. Liubinas ir Vincas Natkevičius.

Vokietijos lietuvių kat. sielovados dir. tėv. dr.Konstantinas Gulbinas, OFM kapucinas, su 5 liet. kunigais, dirbančiais pilną laiką lietuvių pastoracijai ir trimis tiktai dalinai, aptarnauja apie 3.500 asmenų. 6 lietuviai kunigai dirba išimtinai vokiečių parapijose. Vokietijoje veikia Ateininkų sąjunga. Pirm. dr. Jonas Norkaitis.

Lietuvių evangelikų liuteronų bažnyčios senjoras kun. Juozas Urdzė ir trys kunigai dirba tiktai lietuvių tarpe (apie 3,000 - 5,000 asmenų). Kiti 4 kunigai tiktai vokiečių parapijose. Veikia Liut. evang. egz. bažnyčios fondas, Pabaltiečių krikščionių studentų sąjunga, Pabaltiečių krikš. stud. literatūros būrelis, kuriam vadovauja Arthur Hermann.

Vasario 16 gimnazija, įkurta 1951 metais, turi 65 mokinius (10 abiturientų). Direktorius Andrius Šmitas. Gimnazijos kuratorija rūpinasi gimnazijos išlaikymu. Kuratorijos pirm. tėv. A. Bernatonis. Gimnazijoje vei-

kia ateitininkai, skautai ir evangelikų jaunimo ratelis, biblioteka, tautinių šokių grupė. 1982 m. įkurtas Fondas Vasario 16 gimnazijai remti.

Lietuvių Kultūros Institutui vadovauja Vincas Bartusevičius, kiti valdybos nariai: dr. Kajetonas J. Čeginskas ir dr. Vilius Lenertas. LKI išlaiko Centrinę lit. biblioteką ir Centrinį lietuvių archyvą. Veikia dar Jono Ivanausko privati biblioteka ir dr. Povilo Reklaičio archyvas.

Radio Free Europe — Radio Liberty lietuviškosios tarnybos vyr. redaktorius — dr. Kajetonas J. Čeginskas ir redaktoriai: Kęstutis Čerkeliūnas, dr. Kęstutis Girnius, Eglė Juodvalkytė, Kęstutis Jokūbynas ir Aleksandras Katzas.

Europos lietuviškųjų studijų savaitės, rengiamos nuo 1954 metų. Jas ruošti pradėjo Europos LF bičiuliai. Nuolatinė rengėja Alina Grinienė.

Savo veiklą yra išvysčiusi ir Baltų draugija, kurios vokiečių - lietuvių sekcijos pirmininkai yra dr. J. Norkaitis ir prof. dr. Hermann J. Dehmen; Lietuvių kultūros draugija (pirm. Algirdas Palavinskas); Vokietijos lietuvių jaunimo sąjunga turi apie 300 narių, pirm. Ramunė Buivienė; Europos Lietuvių Fronto bičiuliai, kuriams išgus metus pirmininkavo dr. K. J. Čeginskas, o nuo 1983 m. birželio mėn. — Kęstutis Ivinskis, leidžia neperiodinį "Europos LF Bičiulį", red. Alina Grinienė; Vokietijos lietuvių moterų klubų federacija, kuriai vadovauja Eugenija Lutz, Federacija turi 7 klubus, leidžia neperiodiškai "Mūsų žinias". Lietuvių šalpos draugija šelpia į vargą patekusius tautiečius, ypatingai moksleivius ir Lenkijos lietuvius; Lietuvos Raudonasis Kryžius padeda siųsti vaistus į Lietuvą ir Hamburgo Lietuvių savišalpos Fondo šelpiami Hamburgo apylinkės lietuviai ir remiami kultūriniai bei visuomeniniai reikalai.

Kultūrininkai, menininkai, gydytojai

Leidinėly išvardinti (12) lituanistai, dirbą Muencheno, Eichstaetto, Bonnos, Frankfurto, Berlyno, Friedlando, Goettingeno ir Muensterio universitetuose. Lituanistinį mokytojų darbą ir kitose mokslo įstaigose dirba 12 asmenų. Vokietijoje reiškiasi ir Šveicarijos lietuviai prof. dr. J. Eretas ir dr. Albertas Gerutis.

Vakarų Vokietijoje garsi tarptautinė operos solistė — sopranas Lilija Šukytė — Muenchene ir Ričardas Daunoras — bosas Krefelde. Estrados dainininkai: Vida Olscham Berlyne, Nelė Paltins Mannheime, Asta ir Andy Šalčiai Bad Zwischenahn, Izabelė Schroeder Suedfelde ir Lena Valaitis Gruenwalde.

Leidinėly taip pat duodamos informacijos ir apie 7 instrumentalistus, 4 muzikologus, 7 dailininkus, 3 fotografus - filmuotojus, 31 gydytoją, 2 odontologus, 2 vaistininkus ir 3 bibliotekininkus.

Bendrai šis leidinėlis duoda gan aiškų vaizdą, kaip mūsų tautiečių dalis tvarkosi Vakarų Vokietijoje.

V. R.

IŠEIVIJOS POLITINIO IR KULTŪRINIO DARBO DERINIMAS

RŪTA KLEVA VIDŽIŪNIENĖ

Šis klausimas mumyse iškyla jau ne pirmą kartą, — bet tai kaip tik ir rodo, kad dar nesame jam suradę sprendimo. Todėl ir pravartu jį dar kartą panagrinėti. Gal būt problema glūdi tik daliniame šitų dviejų žodžių prasmės ir apimties suvokime, o gal ir kitose, daugiau vidinėse mūsų priežastyse, — bet pirmiausia aš kalbėsiu apie žodžių sąvokas, kad sutartume, ką jos mums reiškia.

Kai iš civilizacijos — vaizdinio žmonijos buities pagerinimo proceso — buvo pereinama ir į vidaus pasaulio išraiškos formų kultyvavimą, tobulėjantis žmogus plėtė ir kultūros paskiras šakas. Šalia kalbos, menų, filosofijos, etikos sričių, galvojantis žmogus pradėjo ieškoti ir paskirų savo bendruomenių gerbūvio apsaugos formų. Skirtingų palinkimų individai ėjo savomis kryptimis, dažnai nuvertindami kitą kryptį pasirinkusių asmenų atsiekimus. Ne vienas kultūrininkas, susikūręs savotišką uždarumo filosofiją, mano, kad mokslo, meno ir technikos plėtotė savaime jau išspręs ir laisvės problemą. Toks požiūris pasidarė labai parankus totalitarinėms sistemoms, — kaip jį ypatingai iškelia ir nurodo mūsų Tomas Venclova, neužsidaręs vien kultūrinėje srityje, kuri jam, kaip poetui, yra artimiausia. Jis pabrėžia ir tą faktą, kad Lietuvoje menininkų - disidentų nėra daug; kad aktyvistus sudaro kaip tik eiliniai nesvyruojantys tikintieji, kurie gyvena galvosena, kad jeigu nieko nedarysi, tai niekada niekas ir nejudės į priekį. Jie nesidangsto ten daugelio mėgiama filosofine fraze, kad dabar veikti dar neatėjęs laikas.

Kad mūsų tarpe vis dar kyla klausimas dėl politinės ir kultūrinės veiklos primato, rodo tik tai, kad mums trūksta pliuralistinės, tolerantiškos ir liberalinės dvasios. Kultūros šalininkai ir puoselėtojai turi daug tiesos, bet politiniams aktyvistams jie atrodo per mažai veiksmingi. Daug priekaištų gal kyla iš to fakto, kad yra maišoma išpopuliarėjusi disidento ir politinio veikėjo sąvoka. Kai patys žymieji rusų disidentai - aktyvistai visad pirmoje vietoje kalba apie žmogaus teises ir jų įgyvendinimą, mūsiškiai savo politinės veiklos Credo pastato tautinio išlikimo ir religinės laisvės principus. Todėl mums artimesni lenkų, afganų kovotojai, negu, pavyzdžiui, toks Sacharovas. Rusai ir amerikiečiai mažiausiai galvoja apie paskirų tautybių

išlikimą, o mums vien kultūrinio lygio kėlimas irgi neišspręs mūsų tautos išlikimo problemos, kol jos priespauda yra politinio pobūdžio.

Tačiau ar kultūrinė ir politinė veikla mūsų atžvilgiu yra taip labai skirtingi dalykai? Ar nesiskiria jie čia daugiau savo metodu, negu kryptimi, dažnai būdama vienas ir tas pats? Kalbant apie veiklos suderinimą, kam i tikrųjų priskirtume, pav. skultoriaus Gasparonio statulą arba ir Bruno Markaičio numatomą operą apie Kalantą? Ar tautinių ansamblių gastrolės pasaulyje yra vien kultūrinė, ar ir politinė veikla? Arba štai paimkime mūsų Rašytojų draugijos suvažiavimą, kuriame Anatolijos Kairys taria: rašytojai, būkite "laikmečio sąžinės balsas", Bendruomenės Vytautas Kutkus kviečia rašytojus įsijungti į visuomeninį darbą.

Arba vėl: sueita į kontaktą su Solženicyno "Kontinento" žurnalu, į kurį veržiamasi su poezijos vertimais ir Rašytojų draugijos politiniu pasisakymu.

Dar pora pavyzdžių: prie ok. Lietuvoje išleistų "Lietuvių poezijos" dviejų tomų, gudriai pridedamas identiškai atrodantis Bradūno suredaguotas ten netilpusių poetų "Lietuvos poezijos" trečias tomas . . . Arba Tomo Venclovos informacinės kelionės ir pranešimai apie kultūros padėtį Lietuvoje po Australiją, Švediją, Belgiją, Ispaniją ir per tarptautinę Penn organizaciją . . .

Ko mums iš tikrųjų reikia, tai ne tiek tų veiklų suderinimo, o akylesnio žvilgsnio į individą ir daugiau tolerancijos jo metodui kovoje už mūsų laisvę. Vienam arčiau viena kultūros šaka, kitam geriau sekasi kitoje, pav. politinėje. Trumparegis tautinis ar net asmeninis egoizmas trukdo spręsti tautines problemas — tai laisvėjimo ir nepriklausomybės siekimo problema, kuriai didžiųjų valstybių siekiai, deja, yra labai nepalankūs, nežiūrint gražių žodžių per minėjimus iš Washingtono. O kad ne kultūrinės, o politinės priežastys suteikia nepriklausomybes primityvioms Afrikos tautoms, tur būt yra visiems aišku. Politinė kova atsiremia ne į tautos kultūrinę vertę, bet dažniausiai į galingų valstybių ekonominius interesus. Taip, kultūrinė veikla yra nepamainoma priemonė žadinti saviškių tautinį išdidumą ir pasiryžimą išlikti, — bet be politinių progų išnaudojimo ji tik padės mums numirti gerais lietuviais.

Kultūrinė ir politinė veikla yra dvi seserys su skirtingais charakterio bruožais, o kalbant apie šių . dviejų šakų praktišką darbo suderinimą, mes turime kištis jau ne į filosofines, bet į or-organizacines darbo sritis. Pavyzdžiui, ALTO struktūrinis pagrindas buvo prasmingas tada, kada jis buvo sukurtas, tačiau dabar jis vargu ar de facto atstovauja visai lietuviškajai bendruomenei,

kaip tokiai, ir vargu ar turėtų griežtai nustatyti politinę kryptį daugumai, kurios jis nebeatstovauja. Nuopelnai jam, tačiau, neabejotinai priskirtini, kaip, pav., savanoriams. Tuo tarpu Vliko, kaip tęstinumo, idėja vargu ar gali būti ginčytina. Tad kuriuo pagrindu vis išeiname vieni prieš kitus? . . .

Mūsų veiklos suderinimo pastangos todėl turėtų būti nukreiptos tokia linkme, kad galėtumėm išvengti darbų dublikavimo, bet netrukdyti individų veikti srityse, kurios jiems yra artimesnės ir kur tikimasi geresnių rezultatų, jei
' bendros kalbos bei susitarimo
'ime pasiekti.
ūsų tikslai tie patys.

IŠEIVIJOS DARBAI TAUTOS AKIMIS

ROMAS GIEDRA

Kalbėti apie atliktus išeivijos darbus nėra lengva. Jų tiek daug įvykdyta, kad ir šiuose darbuose dalyvavę ar dalyvaują jau ne viską beatsimena, o ką bekalbėti apie mane, Amerikoje praleidusį nepilnus ketverius metus. Jaučiu, kad ir prie geriausių norų visko neįmanoma sutalpinti į siaurus šio pranešimo rėmus, o, be to, man niekas nedavė teisės kalbėti tautos vardu. Pasisakymas šiuo klausimu yra grynai mano asmeninis.

Taigi, tema, kurią aš paliesiu, kitaip suformulavus, gal geriau skambėtų: "Ką išeivija padarė, daro ir galvoja daryti, kad jos atlikti darbai Amerikoje būtų žinomi lietuviams, gyvenantiems tėvynėje?".

Niekam turbūt nereikia įrodinėti, kad Lietuva yra už Geležinės uždangos. Kadangi visi sutinkame su Geležinės uždangos realybe, ši tema turėtų mesti žvilgsnį, kaip išeivija sugebėjo išnaudoti spragas Geležinėj uždangoje ir nors truputį pasakyti, kas čia daroma.

Tema plati, todėl, būdamas maksimaliai objektyvus, nors trumpai mėginsiu tuos klausimus paliesti.

Pasakyti "Aš esu" per bolševikinio melo voratinklius ir pralįsti su gyvu žodžiu per Geležinę uždangą, nėra lengva. Praktikoje egzistuoja trys būdai: legalus, pusiau legalus ir nelegalus. Nelegalių būdų čia neminėsiu, ne todėl, kad prieštarautų laisvojo pasaulio moralinėms normoms, bet todėl, kad metodų atidengimas padėtų žmonėms su mėlynomis uniformomis. Nelegalūs būdai,

vertinant juos iš gyvuliško totalitarinės valstybės išsisaugojimo instinkto pozicijų, gali būti priimtini tik tylinčiai mažumai. Nesuklysiu pasakęs, kad Lietuvoje gyvenančioms masėms didžiausias poveikis, kuris kalba apie materialinė JAV lygį, yra dovanos, laiškai, nuotraukos, knygos ir žurnalai. Visa tai padeda sugriauti bolševikų melus apie tariamą baisų skurdą Amerikoje ir apie tarybinį roję, kuriame "žmogui kvėpuoti taip gera ir smagu". Turėti giminių ar draugų Amerikoje Lietuvoje gyvenantiems labai daug reiškia. Kiekviena dovana, nuotrauka, knyga ar žurnalas, objektyviai parašytas laiškas kalba pats už save — "Aš esu, aš egzistuoju". Kadaise buvęs asmuo be pinigų, be namų, be tėvynės, dabar prisimena savo brolius ir seseris tėvynėje su kad ir nedidele dovana. Nereikia aiškinti, kokį sukelia čekistų, buvusiųjų stribų bei įvairiausio plauko prisitaikėlių pavydą ir įsiutimą.

Antrasis būdas užsiminti apie išeivijos veiklą, tai **Amerikos balso, Laisvės radijo** ir **Vatikano** transliuojamos laidos lietuvių kalba. Šis būdas nėra pilnai išnaudojamas. Gal ne kiekvienas pilnai suvokia minėtų radijo stočių milžinišką reikšmę. Nepaisant trukdymų, radijo bangos pasiekia kiekvieną Lietuvos kampelį, jos yra langas į pasaulį, šviežaus oro dovana suplėkusioje, melu užnuodytoje tarybinėje atmosferoje. Negalima teigti, kad visi tų programų klausosi, tačiau didžiuma, kuri yra suinteresuota savo krašto ateitimi ir nori sužinoti tiesą apie praeitį ar bendrai ieško tiesos, tų laidų klausosi reguliariai. Ne visos radijo laidos yra tokios, kokias klausytojai norėtų girdėti. Pavyzdžiui, laidų apie amerikiečių gyvenimo būdą galima išgirsti Amerikos balso laidose rusų kalba. Tų laidų transliavimas lietuvių kalba nieko pozityvaus neįneša. **Amerikos balso** traukmė lietuvių kalba (kalbu apie laikotarpį iki 1979 metų) buvo tik pusė valandos ir buvo kartojama vieną kartą vakare ir keliolika minučių iš ryto. Gi laidos rusų kalba tęsiasi nuo 6 valandos vakaro iki 1 val. ryto. **Laisvės radijo** lietuvių kalba transliuojamos laidos, pagal laiko trukmę, beveik sutampa su Amerikos balso laidomis. Vatikano radijas kasdien skirdavo 15 minučių, prie to kas sekmadienį pridedama papildomai keleta minučių.

Apie išeivijos lietuvių veiklą Amerikos balsas tada skirdavo sekmadieninę laidą, kuri vadinosi "Lietuviai pasaulyje", ar "Lietuviško gyvenimo valandėlė". Tai buvo kažkas panašaus į losangeliečių radijo valandėlę, kuri betgi skirta ne vienai lietuviškai parapijai, o visai tiesos pasiilgusiai Lietuvai. Ar per tokį trumpą laiką ką nors galima papasakoti apie išeivijos darbus? Vos užtenka laiko išvardint organizacijų pavadinimus, kurių vien tik

Los Angeles metropolyje yra per trisdešimt. Esant tokiai organizacijų gausybei, nebelieka laiko papasakoti apie organizacijų užsibrėžtus tikslus, nuveiktus darbus ir narių skaičių.

Beveik kiekvienas Lietuvoje gyvenantis lietuvis žino, kad Amerikoje buvo išleista lietuviška enciklopedija, sovietai gi dar iki šiol neužbaigė spausdinti. Tie, kurie klausosi Amerikos balso, sužino, kada vyksta Alto, Bendruomenės, Vliko ar Vyčių suvažiavimai, žino tų organizacijų pirmininkų pavardes, leidžiamų laikraščių bei žurnalų pavadinimus, susitikimus su Baltųjų rūmų pareigūnais ir t.t.

Gerai, kad Lietuvoj gyvenantis lietuvis nežino apie kai kurių organizacijų tikrąją padėtį, apie laikraščių bei žurnalų prenumeratų kritimą, ginčus tarp atskirų organizacijų.

Suprasti Vakaruose vykstantį gyvenimą eiliniam tėvynėje gyvenančiam lietuviui yra gan sunku dėl psichologinių priežasčių, dėl sistemų skirtingumo, dėl etinių vertybių gradacijos. Ten gyvenančiam bet kokia organizacija asocijuojasi su disciplina ir prievarta. Jis linkęs suasmeninti pačią organizaciją, ir todėl, vertindamas lietuvių išeivijos draugijas, dažnai nesąmoningai padidina ir tų organizacijų svarbą. Jis beveik nesupranta, kad bet kuri organizacija yra tiktai popiežiaus skiautė, jei joje nėra žmonių, ant kurių pečių sukrauta visa našta ir nuo kurių pasišventimo, valios, ryžto ir autoriteto priklauso organizacijos gyvastingumas. Ir dar toliau. Gyvenantis Lietuvoje negali suvokti, kad visos organizacijos išsilaiko tik iš jos narių ir prijaučiančių aukų ir kad tos aukos neiškrenta iš dangaus, o yra išprašomos, ir dažnai nelengvai iš taupaus lietuvio kišenės.

Manau, jei Lietuvoje gyvenančiam tautiečiui duotumėm pilną vaizdą apie išeivijos veiklą, jis suprastų ir sužinotų, kad čia tikrai esama pasišventėlių. Jis suprastų, kad ne lengvomis sąlygomis buvo sukurtos lietuviškos parapijos, lietuviškos mokyklos, dabar ir anksčiau leidžiami laikraščiai ir knygos bei išmokinami vaikai lietuviškai kalbėti. Jis galėtų tikrai įsisąmoninti, kad daugelis šių dalykų buvo padaryta paprastų lietuvių aukomis, dažnai nedidelių grupių pasišventėlių valia ir ryžtu. Mūsų pareiga, mano nuomone, tokią informaciją jiems suteikti.

Beveik visos lietuviškos patriotinės organizacijos, jei ne darbais, tai bent žodžiais kovoja už Lietuvos laisvę. "Bepigu jums kovoti" — galvoja Lietuvos lietuvis, — "nes žinote, kad už tai niekas nepadarys kratos, niekas neišves naktį, niekas nepasodins į kalėjimą, dėl to neverks alkani vaikai". Visai kitas vaizdas Lietuvoje, kai įsijungi kovon už laisvę. Tenka praeiti visus pragarus, iškentėti daug kančių, ne laiku

pražilti ir nuplikti, netekti sveikatos arba, karštutiniu atveju, apsipilti benzinu ir susideginti. Bepigu čia kovoti prie šilto židinio arba nei per šaltuose ir nei per šiltuose baseino vandenyse.

Dabar nors minutei stabtelėkime ir įsivaizduokime žmogų, buvusį Nepriklausomos Lietuvos karininką, studijavusį Paryžiuje, kovojusį miškuose, laidojusį žuvusius draugus, atbuvusį tarybiniuose konclageriuose apie 30 metų, dabar be pastovios gyvenamos vietos, be giminių, be pagalbos . . . Kokiomis akimis jis turi žiūrėti į visko pertekusią išeivija?

Tokių, kaip mano paminėtasis asmuo, yra nemažai. Veltui jis laukia pagalbos, ir tie, kurie privalėtų padėti, juos užmiršo.

Vos tik atvykęs Amerikon, dar ne visiškai išsigydęs nuo idealizmo, galvojau, kad tie žmonės nėra pamiršti, bet apie juos niekas čia nežino. Laikui bėgant, paskutiniai idealizmo likučiai išgaravo. Daug kas iškilo kitoje šviesoje. Patikėkite, tiesa nėra maloni.

Aišku, kad organizuota pagalba yra ir turi būti konfidenciali, faktiškai nekontroliuojama, priklausanti nuo vieno ar kelių asmenų geros valios.

Prieš kurį laiką, dar neįvedus Lenkijoje karo stovio (tikslios datos nepamenu), išeivijos spaudoje teko skaityti, kad Austrijoje pabėgėlių lenkų tarpe yra ir lietuvių. Viena organizuotos šalpos atstovė Kanadoje buvo paklausta, ar teikiama tiems lietuviams pagalba, atsakė: "Pagalba yra teikiama, bet dėl visiems suprantamų priežasčių nieko negalima skelbti". Logiška išvada — skelbti nėra apie ką, nes tos priežastys, kurios pateisinamos komunistiniuose kraštuose, negalioja laisvuosiuose.

Kitas keistas atvejis, pralindęs pro lietuvišką spaudą, tai organizuotos šalpos atstovų kreipimasis į tuos, kurie neseniai atvyko ar pabėgo iš Sovietijos, prašant neteikti informacijos Valstybės departamento komisijai. Kodėl?

Visa tai, apie ką kalbu, turi vieną tikslą — padėti tiems, kuriems ta pagalba yra labiausiai reikalinga.

Žmonės, kurių lėšomis yra išlaikomos lietuviškos organizacijos, turi teisę prižiūrėti, kad parama eitų ten, kur jos labiausiai reikia.

Daugelis gauna paramą iš atskirų asmenų, kuriems nereikia nei garbės, nei titulų. Neminėsiu pavardžių, nes nebūtina jas žinoti čekistams. Mano likimo draugų vardu už paramą jiems "ačiū".

Bendrai paėmus, neskaitant kai kurių įsisenėjusių blogybių, kurias dar galima pataisyti, lietuvių išeivija yra gyvastinga ir reikšminga mūsų tautos dalis. Kol ji aukosis dėl savo tautos ir tėvynės ateities, išlaikydama idealizmą, nesivaikydama tuščios garbės

ROMO KALANTOS AUKOS DEŠIMTMETIS

Dr. K. ERINGIS

(Tęsinys iš 1983 m. balandžio numerio)

Tuomet išplėšia iš konstitucijos tų neįgyvendintų paragrafų puslapius ir čia pat juos sudegina. Mačiusieji tvirtina, kad tokiu būdu buvusi sudeginta matyt visa konstitucija. Toks dienos metu darbingos nuotaikos aktas "viską" girdintiems ir matantiems "tvarkos" saugotojams galėjo ir neužkliūti. Ar buvo tų jaunuolių tarpe Romas Kalanta, kol kas nežinoma. Tokio pobūdžio veiksmai Lietuvoje suaugusių žmonių nepogrindinėje grupėje yra negalimi, bet jaunimo tarpe — įtikėtini. Tokios ir panašios jaunimo nuotaikos ir nekaltos svajonės apie laimingesnę Tėvynę sklinda iš šeimos į šeimą, iš mokyklos į mokyklą, iš darbovietės į darbovietę. Jos dramatizuojasi, kaitina jaunuolių smegenis ir vaizduotę, priveda pasišventėlius prie veiksmų ir skausmingų aukų.

Ir taip vaikystėje įžiebęs širdyje meilę pavergtai Lietuvai, Romas Kalanta 1972 m. gegužės 14 d. vidurdienyje Kaune suliepsnojo ir jau 10 metų neužgęsta visų lietuvių protuose ir širdyse pavergtoje tėvynėje ir pasaulyje. Ir niekados neužges. Didvyris kančiose suliepsnojo priešais Kauno miesto vykdomojo ir komunistų partijos komiteto rūmus (priešais buv. Taupomosios Kasos), suliepsnojo sodelyje prie Kauno valstyvinio teatro, kuriame 1940 m. liepos mėn. 21 d. pagal iki dantų ginkluotos daugtūkstantinės armijos ir NKVD kariuomenės okupantų režisūrą Lietuvoje išdavikai varu suvarę liepos 14 d. "išrinktą" durtuvų paunksmėje tariamąjį "liaudies seimą" nutarė "prašyti" Stalino, kad šis jo jau sutryptą Lietuvą "priimtų" į Sovietų imperijos sudėtį. Kančių didvyris suliepsnojo tuo metu, kai į Sovietų Sąjungą su vizitu buvo atvykęs Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentas Richardas Nixonas. Kai Vilnių pasiekė kraupi žinia, tai daugumas nuovokesnių žmonių giliai paliesti skausmo iš karto suvokė aukos pasirinktą laiką, sutampantį su JAV prezidento vizitu. Visi liūdėdami lengviau atsikvėpė pajutę aukos prasmę ir tai, kad ji kraupiausiu būdu primins prezidentui tarptautinės teisės ir dvišalių sutarčių sutrypimo faktus, tautų kančias ir skriaudas dėl Lietuvos, Latvijos ir Estijos okupacijos, kurią 1940 m. įvykdė Sovietų Sąjunga. Toks skausmingas JAV prezidentui priminimas sovietų žiaurių nusikaltimų turėjo prasmę, nes rado didelį atgarsį Amerikoje ir daug kur pasaulyje.

Jaunoji Lietuva tą dieną, tą valandą skausmingai išvydo savo didvyrį — amžininką bendramokslį, kurio jie neužmirš ir neapleis. Jie suvokė realios ir iš jų pačių tarpo iškilusios aukos ir pasiaukojimo prasmę, jo kai-

---

ar asmeninės naudos, ji paliks aktyvi Lietuvos istorijos kūrėja.

Rūtos Klevos Vidžiūnienės ir Romo Giedros pasisakymai 15-jų politinių studijų metu Los Angeles mieste, 1983. 1.29-30.

ną ir baisią galimybę. Jie tą dieną ir svarbiausių įvykių savaitę žymiai ūgtelėjo, vertindami okupaciją ir okupantą.

Romo Kalantos suliepsnojimo priežastys be jokių abejonių yra politinės, nukreiptos prieš Lietuvos pavergimą ir pavergėją, yra negęstantis protestas prieš laisvės idealų slopinimą ir laukinį tyčiojimąsi iš žmonių ir visos tautos.

Kai dėl Romo Kalantos žuvimo aplinkybių, tai jas gaubia neaiškumai dėl daugybės priežasčių. Atrodo, kad tikrai buvo kažkaip paauglystės metų gimnazistiškai organizuotas ryžtas. Vieni mačiusieji tvirtina, kad į suliepsnojimo vietą Romas atėjo vienas, kiti sako, kad atėjo tryse, ištraukę burtus, kiekvienas turėjo būti kitaip auka ant Tėvynės aukuro. Tie dviese neva neleidę praeiviui degančio Romo gesinti švarku. Vienas jų turėjęs nušokti nuo priešais Teatrą esančio 7-aukščio Kaumo miesto vykdomoko komiteto pastato (buv. Taupomųjų Kasų) stogo, bet nenumatytos aplinkybės sutrukdę.

Mačiusiųjų įtikinamiausias tvirtinimas, kad benziną atsinešė dviese. Ir tuoj, vienas po trumpo politinio prologo, suliepsnojo, skausmo agonijoje bėgiojo po klevo laja pievutėje vis šaukdamas, kaip visi girdėjusieji tvirtina — "Laisvės Lietuvai!" . . ." "Laisvės Lietuvai! . . .". Sukniubo ties lajos kraštu. Ugnis Aukos ir Didvyrio nemirtingumo ženklą paliko tų metų pavasario medžių lapijoje ir amžinai — lietuvių tautos protuose ir širdyse. Po kurio laiko ta sugruzdusių lapų sodriai ruda "duobė" žiodėjo kaip vergijos nasrai žalumos pasaulyje, kol "viską matanti akis" privertė šakas išgenėti.

Romas Kalanta mirė tą pačią dieną vidurnaktyje ligoninėje. Prieš mirdamas vis kartojęs — "Aš žūstu už Lietuvos laisvę". Jo minčių knygutė neilgai buvo praeivių rankose, kurioje buvo įrašyta: "Geriau garbinga mirtis, negu gėdingas gyvenimas! Aš nepatenkintas visuomene, visuomenė nepatenkinta manimi!". Savo mergaitei Romas įrašė: "Aš kitaip negalėjau! . . ." Ligos istorija iš ligoninės dingo ir pagal mano gyvenimo kartų patyrimą, neabejotinai, kaip ir užrašų knygutė, atsidūrė viską slepiančiose KGB rankose.

Priešingai, negu buvo paskelbta Romą Kalantą laidoti Kleboniškių kapinėse gegužės 18 d. 4 val. po pietų, Romas pagal valdžios nurodymą palaidojamas slaptai 2-3 valandomis anksčiau Romainių kapinėse. Tai įskaudino Kauno jaunimą, įžeidė ir pažemino kauniečius, visą tautą.

Romo tėvas, Sovietų Armijos II Pasaulinio karo veteranas, kovojęs už laimingesnę Lietuvą ir Alijantų bendrą pergalę prieš hitlerizmą — praradęs sūnų, areštuojamas. Komunistų partijos juodašimčiai ir KGB agentai duoda direktyvas sudaryti įprastinę Psichiatrų komisiją paskelbti, kad Romas buvo beprotis, kadangi rimtai abejojo Sovietų rojaus gausybės rago "gėrybėmis". Sudarytoji komisija, deja, tik iš velionio eilėraščių, piešinių, dienoraščio ir laiškų, neturėdami medicininio ištyrimo duomenų, "nustatė", kad Romas Kalanta buvęs psichiškai nesveikas. Patekęs į KGB nagus, partinis Romo tėvas patyrė šlykščiausią direktyrinę aukščiausios partinės vadovybės prievartą eiliniam nariui. Jis privalėjo sutikti su neitralizuojančia žuvusio sūnaus politinį nusiteikimą komisijos išvada ir tuo visai šeimai "amžinai" nutilti, užčiaupti burnas. Tai plačiai

žinomas maskolijoje komunistų išbandytas susidorojimo su kitaip manančiais metodas. Šių eilučių autorius tokios rūšies prievartą medicinos įstaigose yra patyręs net ne tragiškose situacijose. Taigi, ne tik partija, bet ir KGB kartais kišasi į medicininių įstaigų administratorių išvadas ir turi priemones tokių išvadų prielaidoms parengti, vienokiu ar kitokiu būdu pastatydami prieš įvykusį faktą pasišventusį profesijai eilinį gydytoją.

Tokiu būdu Komunistų partijos ir KGB vadovybė valdžios ir medicinos įstaigų vardu siautėjo, Romui Kalantai žuvus, be takto, gėdos ir žiaurumo ribų. Tai lietuvių tautos išniekinimas skausmo valandą, nesilaikant jokių teisės ir etikos normų. Todėl netenka stebėtis dėl įvykusių Kaune neramumų per pirmą savaitę, žuvus Romui Kalantai ir dėl to kas vyko Lietuvoje ir emigracijoje — po metų, po dešimties metų, nes tai savitai skaudus amžinasis Tautos Aukuras. Romo žuvimo ir laidotuvių savaitės Kauno įvykiai, kaip minėjome, aprašyti Vyt. Alanto knygoje (1976). Galima papildyti, kad ne vien guminėmis lazdomis, bet ir guma aptrauktu storu elektros kabeliu tramdytojai mušė žmones ir trupino jiems raktikaulius. KBD smogikai kabelį kapojo gabalais čia pat, Ožeškienės gatvėje!

Švęsdami Romo Kalantos aukos dešimtmetį, negalime neatžymėti skausmo, kuris gaubė lietuvių tautą tėvynėje ir pasaulyje, kai Lietuvoje suliepsnojo kiti Gyvieji Deglai. Vienas iš labiausiai sietinu su Romo auka ir reikšmingiausiu Lietuvos Šaulių Sąjungai, lietuvių politinėms organizacijoms išeivijoje yra Sovietų Armijos kareivio **Antano Kalinausko** susideginimas 1976 m. rugp. 10 d. Latvijoje vadų ir kareivių akivaizdoje. Antanas, pagal pogrindžio ir išeivių spaudą (Aušra, 1978, 12; Elta, 1979); Laisvojo Lietuva, 1982, 7) apeliavo okupantams: žiūrėkite, kaip dega lietuvis patrijotas! Už Lietuvą, už Laisvę, už Dievą! Aš jums netarnausiu! Antanas Kalinauskas mirė baisiose kančiose sekančią dieną. Okupantas ir šitą auką matyt paskelbė psichiniu ligoniu, bet tikrumoje ne mūsų aukos, o XX-to amžiaus vandalai, okupavę Lietuvą, Latviją ir Estiją, yra bepročiai, nusikaltėliai ir sulauks tarptautinio teismo. Jie sulaužė dvišalius ir tarptautinius su tomis valstybėmis susitarimus ir karine jėga okupavo jas. Okupantas pagal 1939 m. Hagos tarptautinės konvencijos 52 straipsnį neturėjo teisės nei Romo Kalantos tėvo, nei manęs, dabar kalbančio žuvusių vardu, nei šimtų tūkstančių pabaltiečių mobilizuoti į Sovietų Armiją ir priversti mirti už jų grobikiškus interesus. Lygiai taip pat sovietai neturi teisės versti tarnauti savo agresyviausios pasaulyje armijos gretose Antano Kalinausko ir jo bendraamčių Pabaltijo tautų generacijos! Nėra abejonės, kad Antanas Kalinauskas bus pats garbingiausias karys iš visų žuvusiųjų pabaltiečių Čekoslovakijoje, Sirijos ir Egipto uostuose Izraelio oro antpuolių metu, ir gėdingiausiame sovietams Afganistano kare.

Man lemta, aš privalau kalbėti už 1944 - 1945 metais Sovietų mobilizuotus žuvusius ir gyvuosius Pabaltijo tautų Vokietijos frontų karius, už A. Kalinausko žuvusiųjų ir gyvųjų karių generaciją. Mes, neutralios valstybės kariai jėga ir apgaule buvome priversti ir kovojome už naujai iškilusius, 1941 m. rugpiūčio 14

d. paskelbtus ir 1942 m. sausio 1 d. Sovietų Sąjungos pasirašytus, deja, šiandien daugelio primirštus, Atlanto Chartos principus vardan bendros Alijantų pergalės prieš vokiškąjį nacizmą. Mes kovojome už sovietų paminto tautų suvereniteto pilnutinį atkūrimą, kaip nusako tarptautinė teisė, Jungtinių Tautų Charta ir Jungtinių Tautų nuostatai. Mes atmetame visus sovietų agresyvius karus ir konfliktus, tarptautinį terorizmą ir šantažą, nežiūrint, kokiomis maskavimo formomis ir apgaule jie besidangstytų.

Tai reikšminga žinoti visoms lietuvių politinėms organizacijoms, Lietuvos šauliams, nepriklausomybės kovų dalyviams, 1941 m. birželio sukilimo dalyviams. Kalbėta partizaninio karo dalyvių vardu, kurių mūsų tarpe beveik nėra. Mūsų visų testamentas privalo būti bendras, nepriklausomai nuo to, kurioje barikados pusėje mes atsidūrėme, įstrigome visi kaip aukos tėvynės nelaimių metais. Tada pritarusios ir pasirašiusios Atlanto Chartą dvidešimt penkios valstybės, įskaitant ir Sovietų Sąjungą, paskelbė, kad "jos nesieks teritorinio ar kitokio padidėjimo ir nepritars jokiam teritoriniam pakeitimui, jeigu jis yra nesuderintas su suinteresuotų tautų laisvai pareikšta valia. Kiekviena šalis turi teisę pasirinkti tokią valdymo formą, kokią ji laiko tinkamą. Suverenines teisės ir laisvas valdymasis tautų, kurios buvo jėga pajungtos, turi būti atstatytos . . . Busimoji taika turi patikrinti kiekvienai tautai saugų gyvenimą jos sienose, taip pat ir visų šalių žmonėms egzistenciją be baimės ir trukdymų . . ."

Dabar pribrendo laikas iškelti Pabaltijo tautų prievartinį karinį įnašą, neteisėtai mobilizuotų pabaltiečių kareivių sudėtas didžiules aukas dėl bendros Alijantų pergalės prieš hitlerinę Vokietiją, nes tų tautų žymi generacijos dalis vardan Atlanto Chartos kovojo už laimingesnę tėvynę ir šiandien, praėjus beveik 40 metų nuo karo pabaigos, vis dar jos neturi. Pabaltijo tautų valstybinio suvereniteto byla yra daugiaplanė ir dabar palanki tarptautinės teisės atžvilgiu. Pabaltiečių karinis įnašas už Alijantų 1945 metų pergalę, lygiai kaip ir 1941 metų sukilimas prieš sovietiškąjį okupantą No. 1, taip pat 1944-1952 metų Partizaninis karas sudaro kovų už laisvę vieningą grandinę. Kuršo karinė 1945 m. operacija yra pats kraupiausias Sovietų įvykdyto pabaltiečių karinio genocido pavyzdys. Šalia to, 1945 m. birželio 14 d. Sovietai iš Vokietiją okupuojančios Armijos atšaukė visus pasklidusius Pabaltijo tautų kareivius ir, remdamiesi melagingo grįžimo į Tėvynę šūkiu, nukreipė juos į Japonijos frontą. Dėl karo su Japonija pabaigos Sovietai šių Pabaltijo tautų kareivių Tolimųjų Rytų fronte sunaikinti nespėjo. Vienok tai papildomai paliudija pavergtų mažų tautų karinio genocido mąstą. Neatsitiktinė yra ir karių atšaukimo birželio 14 diena. Tai Pabaltijo valstybių okupavimo ir šio regiono tautų naikinimo nusikaltimų penkmečio diena!

Mūsų visų aukos kaltina Sovietų Sąjungą už įgytą naudą iš Antrojo Pasaulinio karo Pabaltyje, kurios ji ne tik čia neatsisakė, bet ir išžudė, sudarė sąlygas žūti, ištrėmė arba išprovokavo palikti tėvynę beveik vieną trečdalį gyventojų, o jų vietą užpildė kolonistais. Gėdos juodos dė-

IŠEIVIJOS JAUNIMAS VIENYBĖJE SU KOVOJANČIA TAUTA

VACYS KĘSTUTIS SLOTKUS
Kolumbija, P.A.

Pirmiausiai noriu pasakyti, kad rašydamas šias mintis, nebandžiau atrasti magiškosios formulės, kuri mums visiems nusakytų, kas darytina ir kas ne sunkiajame, bet brangiajame lietuvybės išlaikymo ir Lietuvos išlaisvinimo darbe. Kalbu tik lūpomis išeivio lietuvio jaunuolio, kuris bando pagrįsti savo dalyvavimą tautos kovoje prieš rusų okupaciją. Tai lyg bandymas atrasti naują viziją, kuri atvertų mūsų galvosenai platesnius vandenis ir įprasmintų kiekvieno iš mūsų darbus ir pastangas išlikti lietuviais.

Mes gimėme ir užaugome skirtingiuose kraštuose, visai skirtingose sąlygose ir skirtingų kultūrų įtakoje, o vis dėlto, suvažiavę į šias antrąsias Pasaulio lietuvių dienas, ir mes — jaunimas — specifiniai į V Pasaulio lietuvių jaunimo kongresą, jaučiamės esą viena ir ta pati lietuviška šeima, kuri gyvena tais pačiais idealais ir siekimais ir kuri nori pajusti esanti dar gyva, stipri ir nepasiduodanti.

Atvažiavome ne tik pasigėrėti, pasidžiaugti ir pasigirti savo kultūriniais vienetais, renginiais, ar aplamai atsiekimais, bet svarviausiai dėl to, kad žvelgiame su nerimu į Lietuvos ir išeivijos lietuvių ateitį ir norime visi kartu analizuoti ir spręsti, kurią linkme daugiau nukreipti savo pastangas, kad jos būtų efektingesnės. To siekdami, susiduriame su klausimais, kurie mus priverčia labai giliai nagrinėti savo buitį.

Kas esu aš, kaip žmogus? Kokie mano siekimai? Kodėl sakau esąs lietuvis? Ar tikrai suprantu šio teigimo pilną reikšmę? Ar man verta būti lietuviu?

Atsakyti į šiuos klausimus — nelengva, nes yra lyg išaiškinti savo egzistencijos tikslus ir moralinius bei religinius įsipareigojimus, o tas šiais modernizmo ir kompiuterio laikais - nemadinga. Tačiau kiekvienas žmogus turi atrasti savo gyvenimui ir savo darbui gilią prasmę ir tikslą, kurie nušviestų siektiną kelią.

Šis pasirinkimas nepriklauso vien nuo žmogaus, nes didelę įtaką turi gyvenamojo krašto sąlygos ir kultūra, jo šeima ir jo kilmė. Ir štai mes, nors gimėme ir užaugome skirtinguose kraštuo-

---

mės ir įtampos pasaulyje Sovietai nepašalins, nesumažins nei trupučio, kol garbingai nedekolonizuos savo socialkolonijinės imperijos!

se, sakome ir jaučiamės esą lietuviai, nes mūsų tėvai yra lietuviai ir to fakto nepakeisime nei mes, nei mūsų vaikai, nei jų vaikai.

Žymusis mūsų ideologas ir bendruomenininkas Juozas Girnius tvirtina: "Gimstant šeimoj, tuo pačiu gimstama ir tautoj. Ne vėliau sąmoningu apsisprendimu pasirenkama ta ar kita tauta, o nuo pat sąmonės išbudimo augama savo tėvų tautoj ir esama jos nariu".

Šis teigimas nepaneigiamas ir jis galioja ne vien mums lietuviams, bet ir kiekvienam žmogui šioje žemėje. Gimstant lietuviškoj šeimoj, mes paveldim iš savo tėvų lietuvišką kraują, bruožus ir net mentalitetą. Gal čia Amerikoje ar Europoje sunkiau tą pastebėti, nes yra mačiau skirtumų fizinėje išraiškoje ar net pavardžių atvejy, bet kituose kraštuose mes nuo vaikystės dienų skiriamės ir ideologiniai, ir fiziniai, ir pavardėmis: dažnai buvome išjuokiami ir badomi pirštais ir tada, nesuprasdami tikrosios šios realybės reikšmės, skųsdavomės: "Kodėl, Dieve, mane nubaudei? Kodėl aš turiu būti skirtingas nuo visų?".

Mes paveldim iš savo tėvų "naštą" augti ir gyventi svetimųjų tarpe. Tačiau paveldim ir didelį turtą ir kultūrinį lobį, kurio mums pavydi greta mūsų augantis jaunimas. Ir ši našta, kalbant tik iš filosofinio taško, nėra našta, o laimė . . . Per mūsų tėvus, iš mūsų praeities mes turime įgimtus jausmus, įgimtą skirtingą gyvenimo viziją, dėl kurios suprantam ir jaučiam ne tik gėrį, kuriuo mes ir žmonija džiaugiamės, bet ir neteisingumą, kuris neša vargą ir skausmą daugelio kitų tautų žmonėms. Tada lengviau pasidaro pagrįsti savo veikimą, kuris jau nebus pasiaukojimas, o dalinai mūsų gyvenimo įprasminimas šalia visų kitų objektų bei siekimų, kuriais užpildome ir pagrindžiame savąją egzistenciją.

Be abejo, meilė ir respektas žmonijai, kaip ir meilė Lietuvai ir viskam, kas apsprendžia būti lietuviu, negali būti mums įskiepyta baime ar jėga. Šiuos jausmus gali ugdyti tik mūsų tėvų pavyzdys, meilė ir tam tikros sąlygos, kurios ne nuo mūsų ir ne nuo mūsų tėvų priklauso, o nuo gyvenamojo krašto. Jų esame paveikti ne tik mes, išeivijos lietuvių jaunimas, bet ir mūsų bendraamžiai jaunuoliai Lietuvoje, kurie, kad ir gyvendami savųjų tarpe ir savojoj tėvynėj, diena po dienos išgyvena rusiškąją priespaudą, persekiojimą ir panieką. Ir štai, kad ir esame tie patys lietuviai, kad ir esame tų pačių šeimų pusbroliai ar pusseserės, mažai ką žinome vieni apie kitus. Negalime sakyti, kad yra gyvas ryšys tarp mūsų ir Lietuvos jaunimo, nes nepažįstame ir turbūt net nesuprantame vieni kitų.

Norėdami palaikyti tikrą ryšį, kuris būtų naudingas ir jiems ir mums, turime persikelti į vieni kitų galvosenas ir padėtį ir ana-

lizuoti priežastis ir sąlygas, kurios prie to priveda ar privedė.

Jaunimas Lietuvoje nuo mažens yra įbaimintas ir priverstas daryti ne tą, ką nori ar galvoja. Stengimasis išrauti ir paniekinti viską, kas rišasi su Lietuvos praeitimi — su jos nepriklausomybe ir faktais, kurie privedė prie jos praradimo, bei religinis ir ideologinis apribojimas sukelia didesnę meilę savajai kalbai, kultūrai ir tautai. Toks užrakinimas teisės galvoti ir apsispręsti sukelia kad ir tylią, bet nuolatinę neapykantą ir reakciją okupantui. Šis nusiteikimas tampa pasipriešinimu sistemai ir viskam, kas ją sudaro, ir išvysto nepaprastą jautrumą ir įgudimą išnaudoti kiekvieną situaciją, kurioj būtų įmanoma išreikšti pasipriešinimą ar protestą.

Tuo pačiu gimsta nepasitenkinimas ir neatlaidumas užsienio laisvom tautom ir ypač užsienio lietuvių jaunimui, kuris "neišnaudoja" visas turimas priemones ir galimybes paveikti rusų kolonialistinę imperiją ir atgauti Lietuvos respublikos nepriklausomybę.

Mes užaugome visai kitose sąlygose ir santvarkoj, kurioj pripažįstant skirtumus, sakykim, tarp Jungtinių Amerikos valstybių ar Europos ir Pietų Amerikos kraštų, nuo mažens gauname geras sąlygas sveikai užaugti, išsimokslinti ar apspręsti savo ateitį. Tačiau modernus gyvenimas, ir juo didesniame mieste gyveni, juo daugiau iš tavęs reikalauja ir net priverčia paskirti didelę dalį gyvenimo tik tam, kad išmoktum kaip elgtis ar panaudoti sistemos sukurtas privalomas priemones, kad užpildytum minimalinius savo egzistavimo poreikius, būtent duoną, sveikatą ir pastogę. Stojame į kovą prieš savo bendraamžius ir vyresniuosius, tam, kad iškiltumėm arba bent pasiektumėm jų vidurkį.

Kiti mūsų pojūčiai, ar tai būtų meniniai, ar kultūriniai, ar religiniai, ar socialiniai, dažniausiai tampa antraeiliais ir jiems nebesurandame laiko. Ir, deja, jei nuo mažens negavome stiprių pagrindų lietuvybėje, ir, jei jos šaknys nėra gilios ir pagrįstos meile, taip pat ir lietuvybės išlaikymo klausimas tampa antraeiliu ar net nesvarstomu klausimu. Su tokia šalta analize, kuri išreiškia didelį asmens išprievartavimą ir nukreipimą nuo paprastų gyvenimo dėsnių, nenoriu pateisinti ar apginti išeivijos lietuvių jaunuolių padėtį ryšium su jau gerai žinomais pavojais, kurie gręsia mums ir mūsų vaikams mažėjant ir silpnėjant pastangoms išlaikyti lietuvybę ir kovoti dėl Lietuvos laisvės. Priešingai, esu įsitikinęs, kad pagrindinį vaidmenį turi pats žmogaus apsisprendimas kovoti ar pasiduoti. Pacituosiu pogrindžio leidinio "Pastogės" antrajame numeryje išreikštą išvadą, kuri dalinai nusako, kaip Lietuvoje galvojama apie mūsų dabartį: "Kitai kartai

tokie klausimai kaip už ar prieš, jau gali būti pavėluoti, nebe suprantami — nereikalingi. Ar dar gyvas mumyse Daukantas? Nuo atsakymo į šį klausimą priklauso, ar liksime gyvi. Bet be tautos ir kartos, dar esu tu, kaip žmogus ir asmuo. Ir tik pats, ir visų pirma sau, turi atsakyti į šį klausimą, be kitų pagalbos ar už kitų nugaros.

Nuomonė, kad išeivijoje lietuvybės išlaikymas yra pasmerktas per trumpą laiką išnykti ir kad turime greitu laiku pakeisti savo veiklą ir nukreipti ją į politinę pusę, siekdami praktiškesnių ir greitesnių rezultatų, vyrauja ir kituose pogrindžio leidiniuose. Pacituosiu keletą iš griežtesnių pasisakymų pogrindžio spaudos. "Ateities" 1983 m. kovo mėn. numeryje išspausdintas dr. Augustino Idzelio straipsnis "Pogrindžio spaudos pažiūra į išeivijos veiklą". Tos mintys nebūtinai išreiškia visos kovojančios Lietuvos nuomonę, bet aiškiai nurodo bendrąjį mūsų veiklos įvertinimą.

"Kodėl jūs stengiatės išlaikyti lietuvišką dvasią ir kalbą, gyvendami išeivijoje? Lietuvybės išlaikymo išeivijoje reikalas yra pasmerktas ir visai nereikalingas, jei artimoj ateity Lietuva neatgaus nepriklausomybės".

"Lietuvių išeivijos veikla Lietuvą, ypač pogrindinę ir ieškančią kovų į laisvę, tedomina ir ji yra suprantama tik tiek, kiek liečia lietuvių kovą dėl savarankiškos nepriklausomos valstybės atkūrimo. Žinoma, įdomus Lietuvoje ir išeivijos lietuvybės išlaikymo klausimas bei problemos, bet visa tai yra antrame plane".

Tokia nuomonė pradeda susidaryti ir tarp mūsų išeivijoje. Vis dažniau rašoma, kad jau užteko "žaisti su kultūrinių renginių pastatymais — jie Lietuvos neišvaduos". "Laikas imtis rimtesnių darbų", — sakoma. Pavyzdžiui, pacituosiu keletą kun. dr. J. Šarausko minčių, atspausdintų "Tėviškės Žiburiuose": "Padėkim į šalį keletą savo kultūrinių žaisliukų ir atlikim Lietuvai ką nors geresnio, tai yra, dirbkime politinį darbą". Toliau: "... Išeivijos veiklos investavimas į politiką yra svarbesnis Lietuvos kultūros išlaikymui negu investavimas į išeivinę kultūrą". Toliau: ... "Mes galime Lietuvą paveikti savo politine, o ne kultūrine veikla".

Šios mintys lyg ir tvirtina, kad ligi šiol buvo perdaug laiko skirta kultūrinei veiklai ir dėl to per mažai dirbta politinėj srity. Nėra abejonės, kad visi šie pasisakymai yra rimtai pagrįsti ir liudija dabarties realybę. Liudija, jog ligi šiol nueitas kelias nebūtinai yra sektinas ateity. Liudija, jog turime perorientuoti savo veiklą ir padaryti ją efektingesne ... Tačiau, norint spręsti problemą iš pagrindų, turime svarstyti dalykus nuo pradžios, o ne iš galo. Tvirtinimas, kad ligi šiol nebuvo rimtai dirbama politinėj srity, tei-

singas. Tvirtinimas, kad ateity turime atkreipti labai didelį dėmesį į ją, yra neabejotinas, tačiau tai nereiškia, kad dėl to turime atsisakyti ar silpninti savo lietuvybės išlaikymo pastangų. Priešingai, visi sutinkame, kad lietuviška veikla po truputį silpnėja ir tai tik liudija, kad nors pastangos buvo milžiniškos, dar jų nepakako.

Siūlymas nukreipti visą savo dėmesį ir darbą tik į politinę veiklą tikrai užgarantuoja galutinį mūsų nutautėjimą per labai trumpą laiką. O juk negalime būti naivūs. Turime pasirengti ilgai, kantriai kovai, kuri gali užsitęsti dar ne tik penkis ar dešimt metų, bet gal net dvidešimt ar daugiau. Minėjau, kad turime spręsti problemą iš pradžios, o ne iš galo, taigi tik gerai susipratęs jaunimas su stipriais pagrindais lietuvybėje norės ir pagaliau dirbs politinį darbą Lietuvos laisvės kovoje. Jei tokių nebus, tai nebus ir kas dirbtų tą darbą. Už tai, teigimas, jog jau laikas imtis "praktiškesnių užsimojimų" galioja tik tol, kol neapleisime, o priešingai, sustiprinsime savo lietuvybės išlaikymo darbą.

Ir pagaliau prieinu prie tokios išvados, kuri man yra nenuvertinama ir nepaneigiama; kaip bet kurios tautos ar bendruomenės pats pirmutinis ir svarbiausias branduolys yra šeima, taip ir mūsų lietuviškoje bendruomenėje pats pirmutinis ir svarbiausias branduolys yra lietuviškoji šeima ir joje sudarytos sąlygos naujajam nariui atrasti savo vietą. Nenoriu tuo pasakyti, kad mišrioj šeimoj būtų neįmanoma išlaikyti lietuvišką dvasią ir ją perduoti vaikams. Dažnai žmogus, gyvenantis su skirtingos kultūros ir tautybės asmeniu, daugiau įvertina ir turi progos pažinti savąją kultūrą. Tačiau sunkumai lieka sunkumais, ir šiuo atveju jie yra didesni. Tą suprasdami, daug

---

Straipsnio autorius VACYS KĘSTUTIS SLOTKUS šia tema kalbėjo V PLJ kongreso atidarymo metu 1983 m. liepos 1 d. Illinois universitete Chicagoje. Autorius iš profesijos diplomuotas agronomas, dabar vedąs didžiulius Slotkų šeimos paukščių ir galvijų ūkius Kolumbijoje. Gyvena prie Villavicencio miesto, apie 120 kilometrų nuo Kolumbijos sostinės Bogotos.

Jis yra vienas iš septynių Vacio ir Danutės (mirusios 1979 m.) šeimos narių. Vyriausioji duktė dr. Viktorija, ištekėjusi už dr. Rico, augina sūnų ir dukterį, kalbančius lietuviškai, ir neseniai susilaukė dar naujagimio sūnaus; Teresė Barauskienė turi bakalauratą iš anglų ir ispanų kalbų, augina dvi dukreles ir gyvena Los Angeles, JAV; Vytas — elektrikas atsivežė žmoną Audrą iš ok. Lietuvos, augina sūnų; Vacys Kęstutis yra dalyvavęs PLJ kongresuose, lituanistikos seminaruose, kur susipažino ir su savo būsimąja žmona Nijole Lenkauskaite, LB darbuotojų Mildos ir dr. Edmundo Lenkauskų dukra iš Clevelando, yra aktyvus Kolumbijos lietuviškoje veikloje; Danutė yra baigusi neurobiologiją Bogotos universitete; Kazys studijuoja veterinariją ir jauniausioji Stasytė studijuoja mediciną Bogotoje.

Tai graži lietuviška oazė Andų kalnuose Pietų Amerikoje.

Nijolė (Lenkauskaitė) ir Kęstutis Slotkai

mūsų tėvų nestokojo darbo ir pastangų sudaryti mums geriausias sąlygas įaugti ir įsijungti į lietuviškąją bendruomenę, kad vėliau ir mes, sekdami jų pavyzdžiu, tą patį bandytumėm atsiekti savo šeimose. Ir čia yra pats svarbiausias ir reikšmingiausias mūsų išeivių lietuvių gyvenime momentas, kuris pasikartos kiekvienoj ateinančioj kartoj. Mes jį turime pilnai suprasti, jei norime išlikti vienybėje su kovojančia tauta. O gi kova nėra tik tiesioginė pasipriešinimo akcija su ginklu ar plunksna prieš okupantą. Kova lygiai svarbi ir reikalinga yra toji, kurios stipriausias ginklas yra pasiryžimas ir begalinė kantrybė. Nieks mums pasauly nepadės, jei neįrodysime, kad mes norime būti lietuviais, kad mes stengiamės būti lietuviais, bet svarbiausia, kad didžiuojamės esą lietuviais ir gerbiam savo tėvynę, jos praeitį ir jos istoriją. Tą mums pasako ir šio mūsų jau V-jo Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso tikslai: "Suprask, iš kur kilęs, kad žinotum, kas esi, kad

žinotum, kur eiti ir kaip ten patekti".

Suprasdami dabartį ir jos pozityvią ar negatyvią įtaką mums, lengviau galėsime išlikti vienybėje su kovojančia tauta. Nepagailėkime pastangų susipažinti su Lietuva ir su jos nueitu keliu istorijoje ir nuo okupacijos laikų. Turime pagaliau pajėgti žiūrėti į Lietuvą su tom pačiom akim, kaip žiūrime į kitas valstybes — realiai, jausdami, kad galime šią realybę apčiuopti, kad galime prie jos prieiti. Turime nustoti žiūrėti į Lietuvą, kaip per miglą ar tamsius akinius, kurių dėka Lietuva yra mums tik buvusi graži pasaka ar miręs istorinis momentas, iš kurio beliko tik gražūs mūsų tėvų prisiminimai, poezija ar dainos.

Lietuva yra gyva . . . taip pat gyva, kaip ir betkokia kita laisva tauta, nežiūrint, kad okupantas stengiasi išnaikinti visokiausiais metodais viską, kas brangu lietuviui — net jo identitetą. *Tas jam nepasisekė ir nepasiseks.* Tai mums liudija vis augantis pogrindinės spaudos leidinių skaičius, kurių būtų jau galima priskaičiuoti net dvidešimt. Juose lietuvis, nepaisant rizikos ir pavojų, mums kartoja: Lietuva yra gyva!

Priartėkime prie jos, atidarykim tuos vartus, kuriais atskiriame Lietuvą ir lietuvius, lyg jie būtų kaltininkai dabartinės padėties. Tie vartai dažnai pasidaro sunkesni ir didesni, negu paties okupanto geležinė ranka galėtų juos nukalti.

Negalime paneigti, jog vis dažniau mūsų lietuvių išeivijos spaudoj yra iškeliamos Lietuvos problemos, atsiekimai ir pogrindžio pasireiškimai.

Nestokokime pastangų platinti pogrindžio spaudą ir paremti tuos, kurie atlieka šį darbą tam, kad ji atsiektų savo pilnutinį tikslą, kuris yra apšviesti ne tik mus — išeivijos lietuvius, bet svarbiausiai plačiąją pasaulio visuomenę. Supažindinkime jaunimą nuo pat vaikystės su pogrindžio spaudos įvairiais leidiniais, su jų mintimis, jų rašymo būdais ir su jų tikslais. Tą reikėtų daryti ne sunkių paskaitų formoj, o paprastu atpasakojimo būdu stovyklose ar šeštadieninėse mokyklose. Įaugus į mintį, kad Lietuva nėra mitas, kad ji yra gyva ir kad kovoja, lengviau bus ir patiems apsispręsti už ją kovoti. Pagaliau, jei norime įrodyti, kad esame vienybėje su kovojančia Lietuva, mes turime įrodyti, jog mums rūpi jos dabartis, jos sunkumai ir jos atsiekimai. Mes turime daug būdų palaikyti glaudesnius ryšius su Lietuva, tad panaudokime juos ir nepasiduokime pesimizmui ar negatyviai kritikai. Naudokime ir mes puolamąją taktiką prieš rusus, taip kaip jie ją naudoja prieš mus. Nepamirškime, kad nors mūsų ir Lietuvos kovos laukas ir metodai skiriasi, tikslas yra tas pats.

Ir baigdamas, pakartosiu "Si-

LIETUVA PO 100 METŲ NUO "AUŠROS" PASIRODYMO

JULIUS VIDZGIRIS
Vokietija

1.

"Visi mes dabar gyvename ne tik "Auszros ir "Varpo" gadynės iškeltų idealų įtakoje, bet dar ir tų pačių žmonių vadovaujami ar bent jų akivaizdoje" — maždaug prieš 50 metų taip rašė prof. Albinas Rimka studijoje apie mūsų tautinį atgimimą ir "Aušros" bei "Varpo" laikus. Šiandien, po šimto metų nuo "Aušros" pasirodymo, padėtis kita. Paskutinis žymus aušrininkas dr. Jonas Šliūpas mirė 1944 pabaigoje Vokietijoje, besitraukdamas nuo antrosios sovietinės okupacijos. Jau senokai iš mūsų akių išnyko aušrininkų karta. Bekyla klausimas, ar dar esame veikiami "Aušros" iškeltųjų idealų?

Nuo 1945 metų Lietuva velka komunistinės Rusijos jungą, jai skiepijami kitoki idealai. Tačiau "Aušros" prisiminimas neužkeiktas, kaip nepriklausomos Lietuvos laikotarpis. Oficialus "Aušros" šimtmečio paminėjimas sovietinio režimo sąlygomis iškalbingiausiai liudija šio pirmojo tautinės minties laikraščio reikšmę šiandieninei lietuvių būsenai ir sąmonei.

Todėl šimtmetinė sukaktis yra akstinas pažvelgti į praeitį — ir čia visiškai tebegalioja prof. Rimkos žodžiai — "ne tam, kad savo smalsumą patenkintume, o tam kad dabarties gyvenimo reiškinius geriau suprastume". Reikia pridėti, kad tai grynas aušrininkiškas požiūris — geru praeities pažinimu žadinti tautos subrendimą ir sąmoningumą. "Aušros" Priekalboje dr. Basanavičius, pirmaisiais žodžiais pabrėžęs istorijos reikšmę, teigė:

"Kaip kiekvienas žmogus, atsimindamas visą savo gyvenimo bėgį, pasižiūrėdamas atgalios, mato ir numano, kas jis yra buvęs ir kuo tapęs, su-

---

biro tremtinių dainos" du posmelius:

... Lyg pakąstas žiedas rudenio šalnų,
ilgisi jaunystė laisvės ir dainų.
Lyg tyli paguoda atskrenda malda
ir gaivina širdį alpstančią tada.

Kas, kad man paskirta tremtinio dalis
Sibiras, Uralas, tolima šalis,
Aš sugrįšiu laisvėn tėviškės keliu,
ir tave myluosiu, taip karštai tikiu!

pranta, kokių savo ypatybių dėlei jis tapęs toks, o ne kitoks; taip ir visa mūsų giminė (tauta) turėtų atminti ir pažinti praėjusį laiką, kurį yra gyvenus ant šios Lietuvos žemės, ir visus laimingus ir nelaimingus atsitikimus, kurie šiokiu ar tokiu būdu padarė mūsų giminę tokią, kokią šiandien regime, ir pavedė tiems vargams, kuriuose mes gyvename."

Neįmanoma vienoje paskaitoje aprėpti tautos šimtmečio — tą pasakys kiekvienas istorikas. O sąžiningas sociologas turėtų dar pridėti, kad tauta aplamai neaprėpiamas visuomeninis reiškinys, kurio veikmių (ir matmenų) tiesiog neįmanoma suskaičiuoti. Tai lengviausia padaryti publicistui.

"Dirvos" (1983.05.26) korespondentas, aprašydamas vieną "Aušros" šimtmečio minėjimą Kanadoje, pažymėjo:

"Po 100 metų nuo "Aušros" pasirodymo Lietuvoje vėl panaši padėtis: okupacija, tautinio prado, ypač istorijos, iškraipymas, persekiojimai, pavojai lietuvių kalbai. Tad nenuostabu, kad šių dienų Lietuvos pogrindžio "Aušra" ne tik tęsia senosios "Aušros" numeraciją, bet ir jos tikslai labai panašūs. Ji kelia pirmoje vietoje pavojų lietuvių kalbai, lietuvių kultūrai, Lietuvos istorijai . . . iš šimtmetinės "Aušros" paskliudusi tautinė šviesa tiek sustiprėjo, kad 1918 m. ji prikėlė Lietuvą laisvei ir nepriklausomybei. Ši šviesa tebešviečia mums ir dabar, iš anų dienų ir net tiesiogiai kalbėdama į mus atgimusios pogrindžio "Aušros" lūpomis".

Tikrai daugeliu požiūrių šiandieninė Lietuvos padėtis panaši į aną prieš 100 metų. Lietuvis nėra savo krašto šeimininkas. Jis siunčiamas kovoti už Maskvos interesus, jeigu ne prieš turkus ir japonus, kaip seneliai, tai į Vengriją, Čekoslovakiją, į Kinijos pasienį, lieti kraują Afganistane. Kariuomenėje jam brukama rusų kalba. Brukama ir pačioje Lietuvoje, į kurią siunčiami rusai kolonistai. Kaip anuomet, mokykla tarnauja svetimos valstybės reikalams, prievartauja mokytojų ir mokinių sąžinę, plėšte plėšia vaikus nuo tėvų. Vėl griaunami ir slapta statomi kryžiai, šventovės atimtos ir išniekintos, savo tikėjimą išpažįstančiam lietuviui katalikui užkirstas kelias į aukštesnį mokslą, į valdžios tarnybas. Vėl dvasininkai atsiduria pirmose tautinio pasipriešinimo linijose. Kaip Valančiaus laikais, jie iškyla liaudies vadais, krikščionybė sudaro tautinės gynybos pylimą. Laisvas spausdintas lietuviškas žodis turi slėptis pogrindyje, slaptosios spaudos darbuotojai žandariškais metodais persekiojami, teisiami, kalinami, tremiami į Rusijos gilumą.

Anuometinės ir dabartinės padėties panašumų sąrašą būtų galima tęsti. Tų panašumų nereikia menkinti. Ir vis dėlto šiandien kiti laikai, kitokia Lietuva, negu prieš 100 metų.

Kad istorija nestovi vietoje ir negrįžta, tą pakankamai įsąmoni-

no Antano Baranausko Lietuva:

"Kadai grįžo upė mariom
nutekėjus?
Kada grūdan grįžo
išplaukėjus varpa?"

1896 metais prancūzų Didžioji enciklopedija apie Lietuvą rašė:

"Lietuvos vardas šiandien nebeatitinka jokio politinio vieneto. Lietuvių tautos nėra. Lietuvos vardo oficialus vartojimas buvo uždraustas 1849 m. įsaku. Oficialiai tai Prūsijos ir Rusijos dalis (. . .) Lietuvą reikia suprasti kaip kraštą, gyvenamą lietuvių kilmės žmonių, daugiau ar mažiau išsaugojusių savo kalbą, būtent, Rytprūsių dalyje ir Vakarų Rusijoje — Kauno, Vilniaus, Gardino ir Suvalkų guvernijose (. . .) Bendras lietuvių skaičius gali siekti apytikriai 1.700.000, iš kurių pusantro milijono gyvena Rusijoje ir 200.000 Prūsijoje (. . .) Šiuo metu tie, kurie netampa lenkais, vokietėja ar rusėja, o rusiškieji ir vokiškieji lietuviai kasdien tampa svetimesni vieni kitiems".

Maždaug tuo pačiu metu (1900 m.) Prahoje pasirodžiusi čekų enciklopedija "Otuv Slovnik Naučny" teigė:

"Lietuviai šiandien tautos liekana, didele dalimi patekusi kaimyninių tautų įtakon ir tolydžio jų veikiama. Nei Prūsijoje, nei Rusijoje nėra lietuviškų mokyklų, o Rusijoje nuo 1864 m. draudžiama spausdinti lietuviškas knygas ir tai didele dalimi sustiprino jų nutautėjimą".

Lietuva šio amžiaus pradžioje daugeliui taip atrodė, bet toji pažiūra iš tikrųjų atitiko daugiau priešaušrinę padėtį.

Čekų kalbininkas Leopoldas Geitleris 10 metų prieš "Aušros" pasirodymą apkeliavęs M. ir D. Lietuvą aprašė nepavydėtiną lietuvių tautos būklę (Osveta, 1874). Jam ypač į akis krito Aukštaitijos sulenkėjimas. Geitleris rašė:

"Panevėžio ir Baisogalos apylinkėse pasitaiko kaimų, kurių pavadinimai lietuviški, bet juose beveik visi jau kalba lenkiškai; lenkybė ten tikrai labiau paplitusi, negu vokiečių kalba tarp Prūsų lietuvių. Didžiausi plotai lenkybės užkrėsti (. . .) Lietuvis net nejaučia, kad jo tauta ilgainiui daug nukentėjo nuo lenkybės, ir tai be jokios prievartos".

Lietuviams palankūs kitataučiai matė nykstančią tautą. Taip galvojo 1879 m. įsteigtos "Lietuviškosios raštų draugijos" nariai, didele dalimi lietuvių kalbą gerbę vokiečiai:

"Lietuvių kalba, viena svarbiausių kalbų mokslui, sparčiai nyksta. Vokiečių, lenkų, rusų ir latvių kalbų drauge spaudžiama, ji tik trumpą laiką išlaikys savo gyvybę. Su ja nyksta ir ypatybė tos tautos, kuri vienu metu viešpatavo Europos šiaurėje".

Šiandien iš šimtmetinio laiko nuotolio aiškiai matyti, kad kaip tik anuo metu, kai svetimieji geradėjai rengėsi laidoti lietuvių tautą ir kalbą, rūpindamiesi mokslui išsaugoti Lietuvos dvasi-

nį ir kultūrinį palikimą, jau kalėsi tvirti atgimusios Lietuvos daigai. Basanavičius ne veltui parinko "Aušros" vardą.

Šiandien niekam į galvą neateitų teigti, kad lietuviai būtų spaudžiami latvių, kad jie, jei ne lenkėja, tai vokietėja ar rusėja. Lietuvos vardas šiandien aiškiau ir tvirčiau skamba. Lietuvių tauta nesirengia mirti. Savo gyvybę ji liudija laisvės kovomis ir kūrybos laimėjimais. Nors ir per du pasaulinius karus daug Lietuvos žmonių žuvo, bendras lietuvių skaičius šiandien ir Lietuvoje, ir užsienyje yra padvigubėjęs.

Tuoj po II pasaulinio karo pasikartojo pasaulyje šauksmai apie gęstančią lietuvių tautą, jos išnykimo pavojų. Šitą pavojaus jausmą sukėlė masiniai trėmimai ir žudynės, totalistinių stalinizmo ir hitlerizmo gaivalų siautėjimas. Tą jausmą skatino ir noras paveikti pasaulio galiūnų sažinę, kad jie padėtų mūsų tautai apsiginti. Genocido ir tautos sunaikinimo pavojus dar nėra visiškai praėjęs, bet jis žadina šiandienines lietuvių kartas ryžtingai gintis ir ištverti, kaip liudija dainos žodžiai:

"Prie Nemuno buvom senovėj
Ir būsim, kol Nemunas bus!"

Dr. Basanavičius "Aušros" Priekalboje jaudinosi dėl mūsų tautos nykimo:

"Senovės gadynėse apgyvenus kone dvigubą žemės plotą, ji šiandien taip didei visose šalyse susimažino, jog prilygsta tiktai šešeliui senosios mūsų Lietuvos!"

O vis dėlto "Aušros" laikais lietuviai gyveno dar abiejose Nemuno pusėse. Po šimto metų padėtis regimai blogesnė: mūsų gyvenamoji erdvė dar labiau susiaurėjo! Šiandien mums priklauso tik Nemuno vidupio abi pusės ir žemupio šiaurinis krantas. Visiškai prarastos abi aukštupio pusės ir žemupio pietinis krantas.

Negalime užmerkti akių prieš šį liūdną faktą, kad lietuviškoji būtis prie Nemuno ir poaušriniais laikais toliau nyko. Turime labai susirūpinę klausti, ar jau sulaikėme savo gyvenamosios erdvės siaurėjimą? Ar yra kokia neišnaudota galimybė atgauti bent dalį to, kas praeityje prarasta?

2.

Šis šimtmetis Lietuvai buvo gana nepastovus politinės priklausomybės požiūriu.

"Aušros" pasirodymo laikais lietuviškoje erdvėje buvo tvirtai įsiviešpatavusios dvi svetimos kaimyninės galybės — Prūsija ir Rusija. Šiame šimtmetyje Lietuva du kartus buvo pavirtusi jų karo lauku. Laikinas abiejų galybių nusilpimas po I pasaulinio karo kuriam laikui pakeitė politinių jėgų santykius lietuviškoje erdvėje.

25 metus Rusijos valstybė ne tik nevaldė Lietuvos žemių, bet net nebuvo jos tiesioginė kaimynė. Buvo atgaivinta Lietuvos valstybė, bet ji neįstengė apjung-

ti visų lietuviškų žemių, buvo per silpna apginti savo teises į istorinę sostinę Vilnių, nors ryžtingai ir gabiai išnaudojo palankią tarptautinę padėtį, prisijungdama šiaurinį Nemuno žemupio krantą.

Tarp dviejų pasaulinių karų lietuviškoji erdvė buvo atsidūrusi trijų valstybių valdžioje. Nedidelė dalis priklausė Vokietijai, kuri nemanė išsižadėti Klaipėdos krašto ir tykojo patogaus laiko jam atsiimti. Visą Vilniaus kraštą laikė okupavusi Lenkija ir neketino kada nors jį sugrąžinti Lietuvai.

Dar griežčiau politinės priklausomybės padėtis pasikeitė po II pasaulinio karo, kai jį laimėjusi Rusija vėl sugrįžo į lietuviškąją erdvę ir ją užvaldė, sunaikindama visas tris čia buvusias savarankiškas valstybes. Visiškai iš mūsų kaimynystės išnyko Prūsijos valstybė. Lenkija pateko į Rusijos priklausomybę, tačiau nebuvo prie jos prijungta, kaip Lietuva. Visos lietuviškos žemės, išskyrus Suvalkų trikampį Lenkijoje, atsidūrė raudonosios Rusijos valdžioje.

Kolonizavę pietinį Nemuno žemupio krantą, rusai pirmą kartą istorijoje pasidarė tiesioginiai Lietuvos kaimynai. Ir ne bet kokie — vakariniai, nors visiškai nevakarietiški! Tai skaudus kurijozas mums, nes visoms kitoms Rytų Europos tautoms, nuo Suomijos iki Bulgarijos, Rusija yra jų rytinis kaimynas!

Nuo 1945 metų Lietuva yra ne tik Rusijos okupuota, bet ir apsupta. Rusija kolonizavo Karaliaučiaus kraštą, inkorporavo Latviją, vis labiau įsistiprino Gudijoje, nuolat kišasi į Lenkijos vidaus reikalus. Šitame apsupime mums liko tik du nedideli langai į Vakarus: mūsų ruoželis prie Baltijos ir bendra siena su kitokią padėtį turinčia Lenkija.

Vienašališkame Rusijos įsigalėjime mūsų erdvėje ne viskas vienodai bloga. Panaikintos Prūsijos valstybės mūsų pašonėje mums negaila. Ji nebuvo lietuviams draugiška ir kėsinosi juos visiškai nutautinti. Lenkijos padėties pasikeitime mums svarbu tai, kad ji Vilniaus krašto nevaldo ir negali jame tęsti lietuvių ėdiko vaivados Bocianskio politikos. Ar ji jau visiškai savo pretenzijų į Vilnių išsižadėjo ir pripažįsta Lietuvai jos senąją sostinę, dėl to dar valia abejoti. Tai, ką Lenkija mums parodė 1919-39 metais, yra nelengvai pamirštama pamoka ir galėtų pasikartoti, sąlygoms pasikeitus. Mes negalime užmiršti, kad Lenkija buvo jėga atplėšusi iš mūsų Vilniaus kraštą ir savo valia jo mums nesugrąžino. Ir jeigu ne visas Vilniaus kraštas šiandien įeina į respublikos teritoriją, tai irgi ne paskutinėje vietoje Želigovskio palikimas.

Lenkija Lietuvai padarytosios skriaudos neatitaisė ir neketino atitaisyti. Ją iš dalies atitaisė Rusija, dalį Vilniaus krašto leisdama prijungti prie Lietuvos. Mes gerai žinome, kodėl ji taip

padarė. Lietuvos žmonės 1939 rudenį tai sąmoningai išreiškė posakiu: "Vilnius mūsų, Lietuva rusų!".

Šiandien stovime jau penktą dešimtį akistatoje su vienu priešu. Tai palengvina mums sutelkti jėgas ir neišsklaidyti jų įvairiomis pasipriešinimo kryptimis. Tai ne bet koks priešas. Raudonosios Rusijos negalima lyginti su carų Rusija. Ir su ana negalėjome laimėti tiesioginėje kovoje. "Aušra" net iš viso vengė politikos. Juo labiau šiandien mūsų jėgos perdaug nelygios. Galime ir turime didžiuotis, kad prieš šitą pasaulio galybę Lietuvos partizanai kovėsi kone dešimtmetį ir sudėjo ginklus būdami nenugalėti, kai galutinai įsitikino, kad šiuo keliu negalime pagerinti savo padėties. Sumokėta labai aukšta kraujo kaina. Naujieji Pilėnai turėjo priminti mums, kad jau buvome pernelyg užmiršę senųjų Pilėnų — išnaikintų prūsų ir jotvingių likimą. Partizanų žygiai ir skaudus pralaimėjimas išmokė tausoti savo jėgas, kurių Lietuvai labai reikia.

Komunistinė totalistinė valstybė yra pasikėsinusi viską palenkti savo valiai visomis medžiaginio ir dvasinio poveikio priemonėmis. Tai pasaulinė galybė, kuri apsukriai išnaudoja Vakarų silpnybes savo naudai ir ne nuo šiandien svajoja visur įsiviešpatauti. Šis galingas priešas ne mums vieniems gresia. Šioje kovoje Lietuvos indėlis iki šiol buvo neproporcingai didelis, viršijantis jos jėgas. Pats laikas palūkėti ligi kitos tautos, ypač didžiosios, įneš savo dalį. Esamomis sąlygomis "Aušros" požiūris į politiką mums gali pasirodyti daug pravartesnis. Turime ir kitų problemų.

Pažinti Lietuvos praeitį, mylėti gimtąją kalbą, reikalauti lietuvių tautai tų pačių teisių, kuriomis naudojosi kultūringos pasaulio tautos — tokia buvo "Aušros" programa. Ją vykdydama Lietuva atlaikė ligšiolinius sunkius išmėginimus. Šiomis gairėmis vadovaudamiesi, mes dar gyvename "Aušros" ir "Varpo" iškeltųjų idealų įtakoje.

3.

Dar viduramžiais išsiskyrė Mažosios ir Didžiosios Lietuvos likimai. Mažoji Lietuva abiejose Nemuno žemupio pusėse nuo seno priklausė Prūsijos valstybei. Nors ir gimininga žemaičiams ir sūduviams, mažlietuviai skyrėsi savo gyvenimo būdu, kuris 19 amžiaus pabaigoje atrodė gerokai aukštesnis. Vokiečiai pagal gražiau atrodančius pasienio sodybų stogus vedė net Vakarų ir Rytų civilizacijos skiriamąją ribą. Toks skirtumas buvo, nors jo reikšmė perdaug išpūsta.

Mažąją ir Didžiąją Lietuvą ypač skyrė tikyba. Kardu nešusi lietuviams katalikybę, vokiečių ordino valstybė supasaulėjo, priėmė protestantybę ir įtvirtino M. Lietuvoje. Abi šias Lietuvos dalis

rišo bendra lietuvių kalba, Mažosios Lietuvos netgi gryniau išlaikyta, tačiau skyrė gotiški ir lotyniški rašmenys.

"Aušra" stengėsi sujungti abiejų dalių lietuvius šviesuolius bendram darbui, tačiau jos lotyniški rašmenys neturėjo poveikio prie gotiškų raidžių pripratusiems "laukininkams", kaip ir pastarųjų spauda liko neįskaitoma kitos pusės lietuviams katalikams.

"Aušros" laikais lietuvybė Prūsijoje buvo dar gaji ir atkakliai priešinosi stiprėjančiai germanizacijai, kurios eiga, ypač pietinėje Nemuno žemupio dalyje, buvo nebesulaikoma. Tik šiaurinėje dalyje ji buvo sulaikyta ryžtingu Klaipėdos krašto prijungimu 1923 -1939 metais. Antrojo pasaulinio karo padariniai suvokietėjimo pavojų galutinai pašalino Klaipėdos krašte.

Likusios M. Lietuvos likimą šiemet pogrindžio "Aušra" (Nr. 34) taip aprašė:

"Išnaikintų prūsų ir asimiliuotų vakarinių lietuvių žemėse šiandien nelikę nė vieno vokiečio, bet dideliuose šių kraštų plotuose neliko nė vieno baltiško vietovardžio. Dabar šiose baltiškose žemėse gyvena slavai: lenkai ir rusai. Vadinamoje Kalininingrado srityje jie pasistengė sunaikinti net mažiausią pėdsaką, kuris primintų, kam istoriškai šios žemės priklauso. Iš žemėlapio rūpestingai ištrynė visus senuosius pavadinimus. Net gražus, visai mūsų tautai taip brangus Tolminkiemis turi griozdišką rusišką Čistaja Prudi pavadinimą. Tai Muravjovo Koriko amžininko Kornilovo metodas "įrodyti", kad tos žemės nuo amžių rusiškos".

Tokia istorijos užgaida, kad šiandien M. Lietuvos jau nebėra. Jos vardas išnyko. Pasilieka neištrinamas jos reikšmingas vaidmuo Lietuvos kultūros istorijoje. Tą vaidmenį toliau tęsia "Mažoji" išeivijos Lietuva, skaičiumi netgi gausesnė už Prūsijos lietuvius "Aušros" laikais.

D. Lietuva anuomet priklausė caro Rusijai, bet nesudarė vientiso administracinio vieneto, padalyta į Kauno, Vilniaus, Gardino ir Suvalkų gubernijas. Pirmosios trys nuo 1849 m. buvo vadinamos rusišku "Šiaurės vakarų kraštu" ir buvo Rusijos valdžioje nuo paskutinio Lietuvos ir Lenkijos padalijimo 1795 m.

Tai buvo vienalytis kraštas. Ryškiai skyrėsi žemaičiai nuo aukštaičių, pastarieji tiesiog vadinami Lietuva. Tą sritinį vidaus atskirumą savo pavadinime išreiškė 1889-96 metais Tilžėje ėjęs laikraštis "Žemaičių ir Lietuvos apžvalga".

Žemaitija, užimanti didžiąją Kauno gubernijos ir Žemaičių vyskupijos dalį, buvo kur kas lietuviškesnė, negu Aukštaitijos Lietuva.

Lenkėjimas ir gudėjimas buvo toli pažengę Vilniaus gubernijoje, o dar labiau Gardino gubernijoje, kur lietuviškai kalbančiųjų valstiečių dalis sudarė nedidelę ir vis labiau tirpstančią mažumą

lenkiškai ir gudiškai kalbančioje aplinkoje.

Rytinių Lietuvos sričių nutautėjimui ypač pasitarnavo carinis lietuviškosios spaudos draudimas. Tas pats religinis motyvas — ištikimybė katalikybei, kurią simbolizavo lotyniškoji raidė ir kuri nuteikė Lietuvos liaudį griežtai atmesti rusiškų "kirvukų" rašmenis, Vilniaus ir Gardino gubernijų lietuvius pastūmėjo į lenkybę. Rytinės ir pietinės Lietuvos sritys buvo toliau nuo Prūsų sienos, sunkiau pasiekiamos knygnešių, tačiau visiškai iš arti matė žiaurų caro valdžios susidorojimą su unitais ir visai kitaip pergyveno pavojų katalikybei, kurios išlikimo viltys buvo siejamos su išsaugojimu vienybės su lenkais.

Kur neveikė stačiatikybės baimė, ten vyko nuo seno gaivalinis lietuvių gudėjimas, skatinamas pakraščių sumišusios "tuteišų" šnektos. Lenkėjimo ir gudėjimo vyksmą Vilniaus krašte sustiprino ir gerokai sukliudė jo sulietuvėjimą lenkų okupacija 1920 -1939 m. Taip buvo galutinai prarasti abu Nemuno aukštupio krantai, nors šiaurinėje dalyje, Lydos apylinkėse, paskutiniai lietuviški kaimai išnyko tik paskutiniais dešimtmečiais.

Minėtame pogrindžio "Aušros" numeryje rašoma:

"Jei iš vakarų baltiškos žemės trupėjo nuo kalavijo dūžių ir kolonistų spaudimo, tai pietuose ir rytuose jos nyko tyliai, nepastebimai. Pamažu lenkėjo arba gudėjo ištisi kaimai ir valsčiai . . . Šis slavėjimo procesas vyksta ir dabar. Mūsų akyse miršta ištisi kaimai dabartinėje Vakarų Baltarusijoje. Neaiškus lietuvių likimas ir Lenkijai priklausančiose Seinų ir Punsko apulinkėse".

Pastarosios priklauso Nemuno vidupio kairiajam krantui — užnemunei (Sūduvai). Šioji dalis savo istoriniu likimu skyrėsi nuo M. ir D. Lietuvos. Per paskutinį padalijimą ji buvo prijungta prie Prūsijos. Ją nugalėjęs Napoleonas Užneumnę priskyrė prie Varšuvos kunigaikštijos, panaikino baudžiavą ir įvedė savo teisyną, kuris galiojo iki 1940 m. okupacijos. Užnemunė pirmą kartą rusų valdžion pakliuvo tik po Napoleono pralaimėjimo. Čia dar buvo lietuvių, gimusių ne Rusijos vergais — visi, kuriems "Aušros" pasirodymo metais buvo daugiau negu 60 metų. Užnemunė priklausė Suvalkų gubernijai, kurioje po 1864 m. sukilimo lietuvių kalba buvo mokomasis dalykas Marijampolės gimnazijoje ir Veiverių mokytojų seminarijoje, buvo skiriamos lietuviams studentams stipendijos Rusijos universitetuose, kad jie būtų paskatinti atsiskirti nuo lenkų. Ir čia lenkybė buvo suleidusi šaknis, ypač poetinėse Sūduvos dzūkų srityse. Visa Užnemunė neretai buvo vadinama "lenkiškąja Lietuva". Dėl ypatingų šios Lietuvos dalies sąlygų iš čia kilo Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka ir kiti "Aušros" ir "Varpo" veikėjai.

Užnemuniečių tarmė pasitarnavo bendrinės kalbos susidarymu kaip jos pagrindas.

Dar prieš "Aušros" pasirodymą, pradėjo kurtis nauja išeivijos Lietuva, ypač JAV-jose, kur nuo 19 amžiaus septintojo dešimtmečio gausiai keliavo vargingi lietuviai, ieškodami geresnių gyvenimo sąlygų. Prakutę, veikiami šio krašto laisvės, jie pajuto savo žmogišką vertę, ėmė skirtis nuo lenkų, jausdamieji jų stelbiami ir skriaudžiami, švietėsi, steigė savo religines ir kultūrines draugijas, nenutraukdami ryšių su gimtuoju kraštu, kurio vargais ir nelaisve jie sielojosi. "Aušra" pagyvino Amerikos lietuvių tautinę veiklą, ypač nuo 1884 metų, kai čia atvyko Prūsų valdžios ištremtas aušrininkas Jonas Šliūpas. Amerikos lietuviai nesiribojo veikla savo tarpe. Jie tuojau sukruto įvairiais būdais remti tolimosios tėvynės reikalus, aiškinti svetimiesiems jai daromas skriaudas.

1894 m. Amerikos lietuvių protestai dėl Kražių skerdynių pasiekė ne tik Amerikos, bet ir Europos šalių spaudą. Anksti pradėjo remti medžiagiškai, ypač pinigais, Lietuvoje veikiančius inteligentus ir organizacijas. Antai 1898 m. Amerikoje buvo pravesta rinkliava sergančiam Vincui Kudirkai paremti. Amerikos lietuvių pastangomis pasaulinėje Paryžiaus parodoje 1900 m. buvo suorganizuotas lietuvių skyrius. Pirmą kartą Prancūzijoje ir V. Europoje buvo išgarsinas Lietuvos vardas, pasaulio visuomenė patyrė apie sunkią lietuvių būklę, spaudos draudimą, kovą dėl savo spaudos teisės. Nuo 1905 metų, kai Rusijoje paplito revoliucinės nuotaikos, Amerikos lietuviai pasirodė ypač veiklūs lietuvos kultūrinių ir politinių reikalų rėmėjai. Pirmojo pasaulinio karo metais toji veikla dar labiau sustiprėjo. Šiandien sunku įvertinti Amerikos lietuvių didelius nuopelnus, siekiant Lietuvai nepriklausomybės ir pripažinimo de jure, ginant jos teises į lenkų užgrobtą sostinę Vilnių. Ir ką kalbėti apie Amerikos lietuvių pastangas Lietuvos laisvės byloje nuo 1940 m.

1944 metais keliasdešimt tūkstančių lietuvių pasitraukė nuo antrosios sovietinės okupacijos į Vakarus, pagyvino ir sustiprino išeivijos Lietuvą, kuri šiandien perėmė istorinį M. Lietuvos vaidmenį.

Komunistinės Maskvos užsimojimas visiškai atskirti Lietuvą nuo "supuvusių" Vakarų, iki šiandien trunkantis normalių krašto ir išeivijos santykių trukdymas prisideda, kad ir toliau mūsų kultūros istorijoje tebejaučiamas dviejų kultūros braižų — D. ir M. Lietuvos — reiškimasis. Praeityje veikė ne tik politinis, bet ir religinis — katalikų ir protestantų — skirtumas. Šiandien iškyla kitoki skirtumai abiejų tautos dalių buityje, abi dalys eina savo keliais. Šiandieninė "mažoji" išei-

vijos Lietuva visiškai kitokia. Ji nesusisiekia su savo kamienu prie Nemuno, nuo jo labai atitolusi, labiau išsisklaidžiusi pasaulyje, tačiau gausesnė, nesiriboja vienu visuomeniniu sluoksniu, kur kas aukštesnio kultūrinio lygio, nesijaučianti už kitus menkesnė, pajėgesnė kelti Lietuvos vardą, spinduliuoti savo kultūriniais ir politiniais žygiais ir laimėjimais, įtakingesnė, daug reiškianti kamienui. Net Sniečkus Maskvoje retkarčiais šiuo "milijonu" rėmėsi.

Kiek ilgai išeivijos Lietuva išsilaikys nesutirpusi svetimuose katiluose, šiandien sunku numatyti, bet jos ateitis kiekvienu atveju jau užtikrinta už 2000-jų metų ribos.

Jos Scilė ir Charibdė, pro kurias ji turi sumaniai išvairuoti, tai — neatitrūkti nuo savo kamieno, kuriant savitą gyvenimą, ir nepavirsti pavergėjišką režimą stiprinančiu ramsčiu, ieškant būtinų ryšių su tėvyne.

4.

"Aušros" pasirodymo laikais vyko spartus lietuvių nutautimas. Basanavičius savo Priekalboje tai aiškiai pastebėjo ir nurodė, kaip nutautimas vyksta: "Žmonės patys neišmirė drauge su išmirimu tose šalyse lietuviškos kalbos — jie liko, tik priėmę kitą, svetimą kalbą tapo ar vokiečiais ar slavais . . . Lietuva pamažėliu nyksta, nes nyksta jos kalba!"

Atsižadėdami savo gimtosios kalbos ir pasisavindami svetimas, lietuviai, ypač Lietuvos pakraščiuose, leidosi nutautinami.

Keturios kalbos — vokiečių, lenkų, gudų ir rusų — varžėsi, kuri daugiau lietuvių asimiliuos. Tik Lietuvos miestuose ir miesteliuose vyravusi žydų kalba neturėjo jokių asimiliacinių kėslų.

Gudėjimas Rytų Lietuvoj buvo gaivalinis, neorganizuotas. Jį skatino tuometinis kaimo uždarumas ir pasienio pakraščiams būdingas "tuteišų" žargonas — lietuvių, lenkų, gudų kalbų mišinys. Niekas sąmoningai lietuvių kamiečių gudais nevertė, todėl nebuvo ir sąmoningų atsispyrimo pastangų. Su lietuviškųjų salų išmirimu mūsų dienomis vakarinėje Gudijoje šis gaivalinis gudėjimo vyksmas baigiasi. Šiandien buvusiose "tuteišų" srityse iš esmės vyksta kova tarp lietuvių ir rusų kalbų. Lenkų ir gudų kalbos čia atlieka tik pagelbinį rusų kalbos ginklanešių vaidmenį.

"Aušros" laikais jau vyko sąmoningas vokietinimas. Vokiečių kalba siekė galutinai asimiliuoti lietuvių kalbą visoje M. Lietuvoje. Prūsų lietuviai 19-jo amžiaus gale šiems kėslams gyvai priešinosi. Masinėmis peticijomis, kurios primena šiandieninius Lietuvos katalikų pareiškimus, jie gynė gimtosios kalbos teises, surinkdami iki dešimtadalio visų mažlietuvių parašų. Tačiau šio amžiaus pradžioje jų kova jau atrodė galutinai pralaimėta. Tik Klaipėdos prijungimas

prie Lietuvos 1923-39 suvokietėjimą sulaikė šiauriniame Nemuno žemupio krante. Po II pasaulinio karo vokiečių kalba čia visiškai išnyko ir nesudaro jokio pavojaus lietuvių kalbai. Germanizacijos grėsmė po septynių šimtmečių staiga išnyko. Tačiau jos išnykimo būdas primena mums naują pavojų, kurio šiandien nematyti būtų už vis pavojingiausia, kaip šiemet rašė pogrindžio "Aušra" Nr. 34.

Anuomet didžiausias buvo sulenkėjimo pavojus. Lietuvos aukštuomenė ir šviesuomenė jau seniai buvo sulenkėjusi. Lietuviškai buvo kalbama tik liaudies ir tų, kurie liaudimi rūpinosi. Tai buvo kunigai ir negausūs liaudies švietėjai. Kiekvienas pakilęs virš liaudies savo pranašumą rodė vartodamas lenkų kalbą. Ne tik vysk. Valančius "pastabas pačiam sau" rašė lenkiškai, bet ir Basanavičius savo dienoraštyje 1787 kovo 2/14 lenkiškai įrašė: "dirbk ištvermingai — neieškok tuščios garbės, bet būk pozityvus — venk kovų su vėjo malūnais — mažiau žodžių, daugiau darbų — nuolat turėk prieš akis tikslą, kurio sieki!!!'.

Vincas Kudirka, pradėjęs mokslus, irgi buvo persiėmęs lenkų kalba ir tik pasirodžiusi "Aušra" paskatino jo atsivertimą. "Aušros" sąmoningos pastangos gaivinti lietuvių kalbą, išvesti ją į išlavintos literatūrinės kalbos aukštumas nepatiko lenkams, kuriuos visuomet erzino lietuvių "separatizmas". "Aušros" pasirodymas sukėlė tuojau polemiką lenkų spaudoje. Lietuvių susirūpinimas savo gimtąja kalba lenkams nepatiko ir paskatino juos naudoti jėgą santykiuose su lietuviais. Jau prieš "Aušros" pasirodymą išeivijoje, ypač Amerikoje, prasidėjo kovos dėl lietuvių kalbos teisių, pirmiausia bažnyčiose. "Aušra" šią kovą perkėlė į tautinio susipratimo plotmę. Lenkai neapsiriko, nujausdami, jog tai yra Liublino unijos pabaiga. Visas poaušrinis laikotarpis yra pažymėtas aršios lietuvių ir lenkų kalbos dvikovos didelėje D. Lietuvos dalyje. Pradžioje ji vyko spaudoje ir bažnyčiose. Atsikūrus nepriklausomoms Lietuvos ir Lenkijos valstybėms ir politinėmis priemonėmis. Lenkai, kaip vokiečiai, negalėjo pakęsti lietuvių kalbinio atgimimo. Ypač su neapykanta jį slopino okupuotame Vilniaus krašte, nors reikia pripažinti, kad ir ne visos lietuvių priemonės kovoje su lenkų kalba buvo švarios. Šiandien tai atrodo, kaip skaudus neišvengiamas atsiskyrimo procesas, kuris Lietuvoje, išskyrus pakraščius, pasibaigė lietuvių kalbos pergale. Šiandieninės kovos Seinų krašte vis dėlto rodo, kad ten, kur gali, lenkai dar neatsisakė mėginimų jėga nuspręsti lietuvių kalbos likimą savo asimiliacinės politikos naudai. Tik ten, kur Lenkijos politinė įtaka nesiekia, lietuvių kalbai lenkų kalba nesudaro šian-

dien jokio rimto pavojaus. Atsiranda sąlygos konfliktui baigti ir surasti naują pagrindą šių dviejų kaimyninių ir bendros ilgaamžės praeities rišamų tautų santykiams.

Dešimtmečiui po "Aušros" praėjus, "Ūkininkas" Nr. 1 kritikavo Veiverių moksleivius, kad jie lengvai rusėjo "rengiasi maskoliškai, gudiškai šlykščiausias dainuškas dainuoja, vartoja gudiškas raides ir maskolišką kalbą, net iš Amerikos". 1870 m. Veiverių s-jos insp. Jurkevičius pranašavo, kad Veiverių apylinkėje už 30 metų žmonės kalbės maskoliškai. "Ūkininkas" pažymėjo, kad toji nelemta pranašystė dar neišsipildė, bet "gudiškas raugas matomai vis platinasi toj tamsioj Lietuvos šalelėj".

Iš tikrųjų anuomet lietuviams pavojus surusėti nebuvo toks didelis, kaip suvokietėti, sulenkėti ar sugudėti. Nutautėjimas kalbiniu pagrindu vyko gaivalingai, o perdaug pabrėžtos rusinimo pastangos iš karto atsimušė į atkaklų lietuvių pasipriešinimą. Nors D. Lietuvoje rusų kalba buvo vienintelė valstybinė kalba, bet viešame gyvenime ji nebuvo vienintelė vyraujanti kalba. Jos nemėgo sulenkėjusi krašto bajorija — apie dešimtadalis visų Lietuvos gyventojų. Rusų kalba lietuviškai kalbančiai liaudžiai buvo svetima ir visiškai nepriimtina dėl savo ryšio su Stačiatikių Bažnyčia. Pasipriešinimą rusų kalbai sukėlė neprotingas Muravjovo draudimas vartoti lotyniškąjį raidyną ir brukimas jėga rusiškosios kirilicos. Tik mokykla ir kariuomenė pratino pamažu Lietuvos vyrus prie rusų kalbos. Ji buvo taip pat reikalinga visiems, norintiems gauti valstybinį darbą. 40 metų trukusi kova už lietuviškuosius rašmenis pasibaigė visiška lietuvių pergale, kurios istorinė reikšmė ir šiandien jaučiama. Net Stalino siautėjimo metais Maskva nebedrįso pakartoti Muravjovo draudimo, nors ne vienu požiūriu Stalino žiaurumas prašoko Muravjovą. Po 1905 m. rusų kalbos pavojus D. Lietuvos lietuviams buvo gerokai sumažėjęs, o 1915-45 m. buvo ir visiškai išnykęs. Nuo 1945 m. jis atsinaujino. Ir šiandien yra vienintelis ir, kaip niekuomet, didelis pavojus. Iki "Aušros" pasirodymo aplamai nyko Lietuva, nes nyko jos kalba. Daugiau nuostolių atnešė gaivalinis pačių lietuvių kalbinis pasidavimas kaimynams — nutautimas, ne tiek apgalvotas ir valstybės priemonėmis vykdomas nutautinimas — vokietinimas ir rusinimas. Atsikūrusi Lenkijos valstybė buvo sukėlusi ir prievartinio lenkinimo pavojų. Tačiau kiekviena priespauda sužadina ir pasipriešinimą. Pasipriešinimas germanizacijai kilo per vėlai, tačiau šitą pavojų nušlavė didieji įvykiai, pakeitę Europos veidą po II pasaulinio karo. Šiandien atrodo, kad istorija pasityčiojo iš vokietininkų pastangų M. Lietuvoje. Germaniza-

cijos pavojus atrodo visiems laikams pašalintas. Išskyrus Seinų lietuvius, lenkinimo pavojų sulaikė tos pačios politinės priežastys.

Gaivalinis lietuvių nutautimas kaimyninių kalbų naudai sustojo. Kaip niekad vyksta sistemingas, rafinuotas rusinimas, pridengtas tarptautine komunizmo ideologija. Brukte brukama "didžioji Lenino kalba". Tačiau kovoje su rusinimu turime patyrimą, kaip reta kuri kita tuata. Turime nemenką imunitetą. O kaip per šitą šimtmetį nuo "Aušros" parisodymo išlavėjo ir ištobulėjo lietuvių kalba, jos raštija! Atsirado visų lygių lietuviškos mokyklos. Lietuvių kalba pasidarė ir miesto, ir mokslo, ir valstybės kalba, naujų kultūrinių vertybių kalba. Ją nustelbti kur kas sunkiau negu caro laikais.

Ne nykstanti lietuvių kalba šiandien yra lietuvių tautos sunykimo pavojus.

5.

Jau penktą dešimtmetį vykstanti kova už Lietuvos nepriklausomybę yra ryškiausia pasikeitusios poaušrinės padėties žymė.

Iš esmės ir ši kova nėra nauja. Nė "Aušros" laikais lietuviškasis valstybingumas nebuvo galutinai išblėsęs. 1916 m. istorikas ir soc. dem. veikėjas Aug. Janulaitis vokiečių žurnale "Die Neue Zeit" teigė ne be pagrindo: "Lietuvos nepriklausomybės idėja vadovaujančiuose visuomenės sluoksniuose niekada nebuvo užgęsusi".

Tai neabejotina tiesa, tik nereikia pamiršti, kad šios idėjos turinys visais laikais nebuvo vienareikšmis ir keitėsi. Šiandien labai reikšmingas šio turinio pasikeitimas poaušriniais laikais.

Iki "Aušros" pasirodymo ir dar vėliau Lietuvos nepriklausomybė reiškė tiktai atskirumą nuo Maskvos ir buvusios LDK atkūrimą bendrai su lenkais. M. Lietuvos lietuviai apie atsiskyrimą nuo Prūsijos negalvojo jau vien dėl to, kad jiem nepakeliama buvo mintis patekti Rusijos valdžion.

Kai pasirodė "Aušra", jau buvo praėję 88 metai nuo paskutinio padalijimo ir vos 20 metų nuo paskutinio bendro lietuvių ir lenkų sukilimo. Sąjungos su Lenkija mintis nebuvo nesuderinama su Lietuvos nepriklausomybe. Daugeliui lietuvių ji atrodė vienintelė reali sąlyga Maskvos jungui nusimesti. 1896 m. lietuviškoji socialdemokratų partija savo programoje nepriklausomybės idealą taip nusakė — "savystovi demokratiška respublika, susidedanti iš Lietuvos, Lenkijos ir kitų šalių, paremta ant liuosos federacijos".

Basanavičius savo Priekalboje politiką paliko nuošaly kaip kiekvieno sąžinės reikalą: "Kas dėl Lietuvos yra arba būtų naudinga, kas vėl jai galėtų užkenkti, apie tai kiekvienas kitoniškai supranta ir numano ir savo darbą gali duoti atsakymą vien savžinei savo".

"Aušros" 6 nr. buvo net griežtai

pasakyta: "politika mums nerūpi ir rūpėti neprivalo".

Ši aušrininkų pažiūra buvo labai sąlyginė. Joje atsispindėjo tuometinės politinės tikrovės realus vertinimas. Tačiau pabrėždami lietuvių kalbinį atskirumą nuo lenkų, vokiečių ir rusų, aušrininkai tvirtai pagrindė naują lietuvių tautos ir nepriklausomybės supratimą.

Basanavičius pabrėžė: "Juk ir mes esame tokie pat žmonės", kaip ir mūsų kaimynai, ir norime visomis teisybėmis, prigulinčiomis visai žmogystei, lygiai su mūsų kaimynais naudoti" (Priekalba).

"Aušros" redaktorius Jonas Šliūpas brožiūroje "Litwiny i Polacy" 1887 teigė: "Lietuva turi būti nepriklausoma".

Basanavičius "Apšvietoje" 1892 (Priedelis prie lietuviško klausimo) pritarė Šliūpui; visa lietuvių šviesuomenė sutaria, jog lietuvių idealas turi būti "savystovė Lietuva".

Neramiais 1905 m. sugrįžęs į Lietuvą, Basanavičius tuojau steigė "Tautiškai demokratišką lietuvių partiją", organizavo Vilniaus didįjį seimą, o 35 metams nuo "Aušros" pasirodymo praėjus vadovavo ir Lietuvos nepriklausomybės paskelbimui.

Tačiau "Aušros" pasirodymo metais padėtis atrodė kitaip. Svarbiausias uždavinys buvo pakelti liaudies susipratimą, jos švietimas. Padėtis liūdnai atrodė.

Devyneriems metams praslinkus nuo "Aušros" pasirodymo, slaptomis varpininkų sąjūdis nutarė paminėti jos pirmąjį dešimtmetį. Kiekviena kuopa įsipareigojo iki 1893 kovo pirmosios savo susirinkime panagrinėti pirmojo sąmoningos tautinės krypties laikraščio reikšmę.

Vilkaviškio varpininkų kuopa tokį minėjimą surengė Bulotų tėviškėje. Dalyvavo Petras ir Antanas Kriaučiūnai, dr. Vincas Kudirka, Petras Leonas, Vincas Polukaitis ir kiti. Pagrindinis kalbėtojas buvo dr. Petras Matulaitis. Dalį jo paskaitos vėliau išspausdino "Varpas" antrašte "Istorija lietuvių krutėjimo paskutiniam dešimtmetyje Maskolijos ir Prūsų Lietuvoje".

Petras Matulaitis savo kalbą baigė taip: "Pereis dešimts metų, gal lietuviai vėl naujas sukaktuves apvaikščios, bet prie kitokių sąlygų? Gal išsiblaivys miglotos padangės Lietuvos, gal despotizmui Maskolijos ateis galas, o žemlapis Europos visai persimainys; gal mes būsime laisvi žmonės, lygūs ukėsai, nesakau Lietuvos, bet laisvos valstijos. Tik daugiau vilties, energijos ir pasišventimo dėl visuotinio gėrio. Tegyvuoja Lietuva!".

Tas žymus varpininkas kito dešimtmečio nebesulaukė. Caro valdžia jį ištrėmė į Rusijos gilumą, kur 1900 pradžioje, užsikrėtęs šiltine, dar jaunas mirė. Tas pats dr. Petras Matulaitis, Pauliaus slapyvardžiu, 1895 m. "Varpe" Nr. 2, rašydamas apie

Kražių gynėjus, ragino: "turime rūpintis, kad lietuviai negalėtų suprasti savo būsenos be tautiškos idėjos, kaip kražiečiai negalėjo įsivaizdinti savo būsenos be bažnyčios. Jei tas bus atsiekta, tad Lietuvos neprarys dvigalvis erelis, Lietuva niekados neišnyks nuo šios pasaulės".

Tas pats "Varpas" 1903 m. rašė: "Nors jau praėjo 20 metų nuo "Auszros" pasirodymo, bet mes da nė dabar ne tik nesame pasiekę "Auszros" idealo, bet nesame įgiję nė tų mažų tiesų, kurias norėjo įgyti "Auszra". Lietuva, nors ir atgijo tautiškai, bet procesas jos atgijimo da nepasibaigė; dar ne visa Lietuva mano ir jaučia lietuviškai!" Tačiau jos susipratusioje dalyje jau buvo aiškiai išreikštas nepriklausomybės idealas, kaip jį ir šiandien suprantame. "Varpo" išspausdintame Lietuvių demokratų partijos programos projekte 1902 m. buvo sakoma: "Lietuva yra politiškai apmirus, Lietuva nori politiškai atgyti — toks tautos tikslas, to visi jos veikiančiųjų partijų programai reikalauja. Laisva ir nepriklausanti kitoms tautoms ir viešpatystėms Lietuva — tai tolimasis siekis mūsų Lietuvių Demokratų Partijos". Ten pat pažymėta: "Betgi išgavimu politiškos laisvės LDP reikalavimas neišsibaigia. Tardami "Lietuva — lietuviams!", mes trokštame išgauti mūsų tautai tokią politišką tvarką, kuriai esant lietuviai galėtų patys save valdyti, nepriklausydami svetimiesiems, o kultūriškas jų ūgis nebūtų trukdomas svetimtaučių. Tai tegali įvykti išgavus pilną Lietuvos autonomiją etnografiškose ribose".

Lietuvių socialdemokratų partijos konferencija Vilniuje 1903 nutarė: "Lietuvos liaudis kartu su kitų tautų proletariatu turi nuversti caro valdžios jungą ir sutverti demokratišką Lietuvos respubliką, sujungtą su tokiomis pat kaimyniškų tautų respublikomis".

"Lietuvos darbininkai ne tik yra skriaudžiami lygiai su visos Maskolijos darbininkais, bet yra spaudžiami kaip lietuviai, kuriem maskoliai nori užmesti savo tautystę, mindami po kojų visas mūsų tautietiškas ir žmoniškas tiesas. Darbininkų luoma turi gintis nuo jungo, kuris baisiai trukdo jų išsilavinimą, turi kovoti už pilną tautišką lietuvių laisvę.

"Už tat Lietuvos Socialdemokratų Partija, kovodama už abelną liaudies laisvę, kovoja už tautišką lietuvių laisvę, kurią duos mums demokratiška Lietuvos respublika".

1905 metais Vilniaus didysis seimas, paskelbęs caro režimą "pikčiausiu lietuvių tautos priešu", visų partijų balsais pareikalavo Lietuvai autonomijos su seimu Vilniuje.

Nuo 1918 metų visa mūsų istorija nepriklausomos valstybės ir atkaklių jos atstatymo pastangų istorija. Todėl labai teisingai prof. A. Maceina yra pastebėjęs: "Atkurti savarankią valstybę yra da-

bartinis mūsų uždavinys, kuriam jungiasi visos mūsų pastangos".

6.

Ne viskas prarasta. Poaušriniai poslinkiai lietuviškojo valstybingumo naudai neišdilo. Lietuvos nepriklausoma valstybė sužlugdyta, bet išliko jos atskiras politinis vienetas, didesnis ir vieningesnis už nepriklausomą Lietuvą. Išliko savaranki Bažnyčios provincija. Vakarų demokratinės šalys nepripažįsta sovietinės inkorporacijos. Sovietų Sąjungos sudėtyje Lietuva turi sąjunginės respublikos teises, netgi ir suverenitetą, tegu ir be realios vertės, tačiau ir šiuo požiūriu tai nėra sugrįžimas į "Šiaurės vakarų krašto" padėtį.

Susikūrė lietuviški miestai, sava darbininkija, daugeriopi kūrybinės inteligentijos klodai. Lietuva pasidarė šviesesnė, sąmoningesnė, vieningesnė, savarankiškesnė. Sukauptas naujas laisvės kovų patyrimas. Naujų skriaudų ir naujų laimėjimų sąmonė praturtino tautinį paveldėjimą, pagilino šaknis ir įkvėpimo versmes.

Vertindami po "Aušros" pasirodymo nueitąjį vieno šimtmečio kelią, negalime būti vienašališki optimistai ar pesimistai. Nėr šviesos be šešėlių, bet ir šešėliai išryškėja tik atgimusios Lietuvos šviesoje. Leiskime tad kalbėti ir optimistams, ir pesimistams. Tegu jie sau ginčijasi, nes vieni ir kiti turi ne tik daug argumentų, bet ir tiesos. Su pesimistais neišleiskime iš akių nė vieno mums gresiančio pavojaus, su optimistais nepraleiskime nė vienos patogios progos ką nors Lietuvai laimėti.

Sakydami, pavyzdžiui, esą "istorija yra pasaulio teismas", tikimės, jog dabartis ir ateitis atskleis savo vertę, kai abi bus jau praėjusios: istorija yra visų vertybių teisėja tuo, kad apie jas sprendžia, žiūrėdama atgal.

Antanas Maceina
"Asmuo ir istorija"

Minint "Aušros" šimtmečio ir Europos lietuviškųjų studijų savaičių trisdešimtąsias sukaktis, šiame numeryje spausdiname tų sukakčių temomis dalį pranešimų ir paskaitų, skaitytų šių metų Studijų savaitėje Augsburge, Vokietijoje.

Širdingai dėkoju bič. ALINAI GRINIENEI, kurios pastangų dėka gauti čia spausdinami straipsniai ir illustracinė medžiaga.

Ilgametė ir nenuilstama Vokietijos lietuvių darbuotoja ir šiuo metu neša didelį darbų krūvį: lituanistinės mokyklos vedėja Muenchene, Muencheno LB apylinkės bendraraščio redaktorė, Fondo Vasario 16 gimnazijai remti kontrolės komisijos narė, Europos lietuviškųjų studijų savaičių nuolatinė rengėja, Europos LFB valdybos narė, Europos LF Bičiulio redaktorė, lietuvių moterų klubų ir ateitininkų veikėja.

Bičiuliškas a č i ū .

Redaktorius

Š. m. "Į Laisvę" gruodžio *numeryje spausdinsime prof. dr. A. Štromo* **"Naujos tendencijos bei kryptys Sovietų Sąjungos politikoje"** *ir* *prof. dr. V. J. Bieliausko* **"Šeima Lietuvoje ir išeivijoje".**

Naujoji Europos Lietuvių Fronto Bičiulių valdyba, susirinkusi 1983 m. rugpiūčio 1 d. Muenchene, pareigomis pasiskirstė: pirmininkas **Kęstutis Ivinskis, sekretorius dr. Saulius Girnius, iždininkė Jūratė Barasaitė ir nariai: dr. Kajetonas J. Čeginskas ir Alina Grinienė.**

Mielas Skaitytojau,

Pastabas apie šį "Į Laisvę" numerį prašau siųsti iki 1983.12.1.

LIETUVIŲ POGRINDIS VOKIEČIŲ SAUGUMO POLICIJOS DOKUMENTUOSE

Dr. ADOLFAS DAMUŠIS

Vokiečių saugumo policijos Kaune ir S D vado Lietuvoje pranešimas Reicho saugumo policijos vadovybei Berlyne ir vokiečių civilinės valdžios pareigūnams Rygoje, Taline, Kaune apie lietuvių pogrindį vaizduoja, kokiose aplinkybėse ir kokiomis nuotaikomis vyko Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto kūrimasis ir kokios VLIKo veiklos detalės pasiekė vokiečių saugumo policiją.

To pranešimo turinį sudarė vieno pačioje pradžioje suimto VLIKo nario tardymo duomenys bei pas jį rasta slapta VLIKo veiklos medžiaga. Be eilės tikrų faktų, ten yra gausu tardomojo išsipasakojimų, suminint daug pavardžių, kurios pranešimo tekste susiriša su gausia inkrimijuojančia medžiaga. Galima buvo tikėtis, kad suimtas pogrindžio veikėjas turėtų sugebėti daug ką nutylėti, detališkai neatsiverti tardytojui ir neduoti jam duomenų suimamųjų skaičiui didinti bei kaltinamajai medžiagai telkti. Kodėl taip neįvyko, per anksti tai aiškintis.

Kad dokumentuose minimi faktai būtų geriau suprantami, čia yra suminimos kelios aplinkybės bei nuotaikos organizuojant vyriausį antinacinei rezistencijai vadovaujantį organą.

Kaip bus matyti iš dokumentų turinio, kai kurių politinių partijų vadovybės baiminosi katalikų per didelės įtakos rezistencijai vadovaujančiame organe. Nors jie jautė, kad nepalankiose okupacijos sąlygose reikia visuotino tautos atstovavimo rezistencijoje, bet nepajėgdavo vadovaujančio organo formavimui naudoti savo pasirinkto principo be diskriminacijos. Tose pastangose buvo juntamas kažkoks nelogiškas blaškymasis. Vienu atveju konfesinės liberalinės, konfesinės socialistinės, konfesinės indiferentinės partijos baiminosi konfesinės krikščioniškos partijos. Kitu gi atveju visus sąmoningus teistus

---

Juozas Audėnas vokiečių dokumentuose minimas kaip dipl. agronomas. Jis yra dipl. ekonomistas, 1931 metais baigęs Vytauto Didžiojo Universitetą Kaune.

Redakcijos pastaba

stengėsi įspausti į vieną konfesinę partiją ir tai be jų sutikimo ar noro. Kitaip sakant, tokios padėties ir tokių teisių kaip sau nesugebėjo lygiai pripažinti ne antikatalikiško nusistatymo politiniams sambūriams.

O tuo tarpu aiškios krikščioniškosios orientacijos jaunuomenė antrojo pasaulinio karo metu ir po karo neskubėjo jungtis į kurią nepriklausomoje Lietuvoje veikusią politinę partiją, ir tai ne iš priešiškumo politinei veiklai, bet daugiau iš blaivaus svarstymo. Ji okupacijų metais noriau jungėsi į susikūrusius rezistencinius sambūrius. Jaunuomenės tarpe vis kildavo klausimas, ar yra tiksli mūsų politinė diferencijacija religiniu bei antireliginiu pagrindu? Ji, tur būt, buvo reikalinga nepriklausomos Lietuvos gyvenimo metu, kai tautoje vyko idėjinis lūžis, ir krikščioniškoji idėjinė kryptis siekė jai priklausomo įsiteisinimo viešajame gyvenime. Dabarties gi sąlygose tokia diferencijacija nukreipia politinę veiklą nuo jos pagrindinių pirminių uždavinių. Politinis sektorius, bergždžiai eikvodamas energiją prieš atskirų asmenų bei auklėjimo organizacijų ar net politinių partijų sąžinės apsisprendimus, įkarštyje primiršta socialinio teisingumo, piliečių ekonominio aprūpinimo problemas, neskiria pakankamai dėmesio kitoms svarbioms politinio gyvenimo sritims bei savo pirminiams uždaviniams. Todėl suprantama, kodėl jaunuomenėje kildavo noras ieškoti tikslingesnio politinės diferencijacijos pagrindo. Be abejo būtų tiksliau šaltai šį kylantį klausimą svarstyti ir jo neignoruoti.

Dabarties audringoje kovoje už mūsų tautos gyvybę vyksta suprantama, natūrali ir sveikintina sintezė tarp tautinių religinių įsitikinimų ir tikslų. Žiauri mūsų tautos tikrovė juos sulydė į vieną pajėgią, atsparią visumą. Tai nereiškia, kad liberalinis indiferentizmas ar ateizmas neturės vietos mūsų tautoje. Bet tai reiškia, kad religinis sąmoningumas ir vertingas teistinis įsitikinimas mūsų tautos nelaimių sąlygose gavo progos įsipilietinti tautos sąmonėje kaip drąsus efektyvus veiksnys. Iš šių pasaulyje vykstančių apokaliptinių audrų iškilo drąsus, savimi pasitikįs, pajėgus kovotojas, lietuvis krikščionis. Jis jaučiasi mūsų tautos gyvenime ir jos kovoje už laisvę lygiateisis ir tikrai nemažiau naudingas tautai kaip ir likęs ištikimas indiferentas ar ateistas. Ir jis jau nėra ir nenori būti ribojamas viena organizacija, vienu rezistenciniu sąjūdžiu bei viena politine partija.

Šį trumpą įžanga yra išsaukta tų mūsų nesutarimo reiškinių, kurie aprašomi vokiečių saugumo policijos vado pranešime. To nesusikalbėjimo rezultate susidarė du antinacinės rezistencijos vadovaujantys organai: Lietuvos Taryba ir Vyriausias Lietuvių Ko-

mitetas. Jų organizavimo detalės, kurių nėra policijos vado pranešime, čia schematiškai yra pateikiamos.

Lietuvos Taryba

Prof. Juozas Ambrazevičius-Brazaitis 1942 metų ankstyvą pavasarį ėmėsi iniciatyvos suorganizuoti antinacinės rezistencijos vadovybę — Lietuvos Tarybą. Jo nuomone, į tarybą turėtų įeiti asmenys ne politinių grupių atstovavimo pagrindu, bet daugiau ryškūs savo autoritetu, kurie turėtų būti sutartinai parinkti taip, kad patenkintų tautos daugumą. Pirmą pasitarimą šaukiant, sąstato klausimas buvo paliktas atviras. Trys pakviestieji atsisakė net ateiti į pasitarimą, tuo nepritardami nei principui, nei pačiai iniciatyvai.

Kadangi tuo metu jau veikė suorganizuota plati pogrindžio spauda, kaip "Į Laisvę", "Atžalynas", "Lietuva", "Lietuvių Fronto Biuletenis", ir kraštas buvo apjuostas gana plačiu rezistencinių dalinių tinklu, reikėjo veiklaus vadovaujančio organo. Todėl Lietuvos Taryba, sudaryta iš įtakingų asmenų iš įvairių visuomenės sluogsnių, įtraukiant atstovus ir iš karinių dalinių, pradėjo veikti. Lietuvos Taryba, savo pirminiu uždaviniu laikydama kovą už Lietuvos valstybingumą, kartu per gausią pogrindžio spaudą orientavo lietuvių tautą svarbiausiais momento klausimais, kurių neatidėliotinų vis daugėjo.

Vyriausias Lietuvių Komitetas

1942 metais vasaros gale prof. Tadas Petkevičius organizavo Vyriausį Lietuvių Komitetą. Į tą komitetą jis kvietė prof. Juozą Brazaitį kaip katalikų atstovą. Pastarasis pasiteiravo, kas tame komitete atstovauja protestantams, pravoslavams, ateistams bei indiferentams. Gavęs atsakymą, kad komitete yra atstovaujami socialdemokratai, liaudininkai, tautininkai, nacionalistai, prof. Juozas Brazaitis paaiškino, kad tokio sąstato komitete jis tiktų atstovauti rezistencinį sąjūdį Lietuvių Frontą. Bet tai sutiktų svarstyti tiktai tada, jeigu nebūtų diskriminuojami kiti politiniai vienetai, kaip Krikščionys Demokratai, Darbo Federacija, Ūkininkų Sąjunga bei rezistencinis Vienybės Sąjūdis.

Toks visai logiškas atsakymas ir patarimas prof. Tadui Petkevičiui, Vyriausio Lietuvių Komiteto organizatoriui, buvo visai nepriimtinas. Čia nelaimėjęs, po to jis atsilankė pas prof. Zenoną Ivinskį, ir vėliau pas Adolfą Damušį, pateikdamas jiems siūlymą komitete atstovauti katalikams. Ir iš šių pastarųjų gavo tokį pat atsakymą, kaip ir iš prof. Juozo Brazaičio. Dr. Adolfui Damušiui jis pasakęs, kad kitų adresų iš katalikų tarpo jis neturįs, ir nieko daugiau nekontaktuosiąs.Taip kurį laiką veikė du antinacinei

rezistencijai vadovaujantys organai: Lietuvos Taryba ir Vyriausias Lietuvių Komitetas.

Vyriausio Lietuvių Komiteto pirmininkas Jonas Fledžinskis gyveno gretimame name šalia manęs. Iškilus kuriai svarbiai problemai, mudu susitikdavom ir pasitardavom. Taip kad ir toks neoficialus ryšys tarp Vyriausio Komiteto ir Lietuvos Tarybos buvo. Apie pasitarime paliestus klausimus informuodavau tarybos pirmininką prof. Juozą Brazaitį. Ar komiteto pirmininkas Jonas Fledžinskis darė tai savo iniciatyva, ar kitų komiteto narių raginamas, nežinau. Vėliau iš abiejų rezistencinės vadovybės organų buvo paskirti oficialūs ryšininkai susitarimui pasiekti: iš Vyriausio Lietuvių Komiteto Juozas Audėnas, iš Lietuvos Tarybos Stasys Lušys ir Adolfas Damušis. Be to, tais susitarimo klausimais man keletą kartų teko kalbėtis su Baliu Gaidžiūnu ir su pora kitų komiteto narių.

1943 metais rudeniop pavyko susikalbėti. Iš Vyriausio Lietuvių Komiteto įėjo penki atstovai: socialdemokratų partijos, Tautininkų Sąjungos, Liaudininkų partijos, Nacionalistų partijos ir Laisvės Kovotojų sąjūdžio. Iš Lietuvos Tarybos šalininkų įėjo keturi atstovai: Krikščionys demokratai, Darbo Federacija, Vienybės Sąjūdis ir Lietuvių Frontas. Ūkininkų partija ir Ūkininkų Sąjunga sutarė laikinai savo atstovų į šį naują vadovaujantį organą nesiųsti. Taip susikūrė *Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas*.

Keli įvykiai ir datos, surištos su saugumo policijos dokumentų atsiradimu

Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas savo pilname sąstate pradėjo veikti 1943 metais lapkričio mėn.

1944 metais vasario mėn. 16 dieną pogrindžio spaudoje buvo paskelbtas VLIKo atsišaukimas. Visuomenė džiaugėsi, kad susitarimas pasiektas ir vadovavimo rezistencijai vieningumas atstatytas.

1944 metais kovo mėn. VLIKas parinko ir siuntė į Suomiją, tada kariavusią su Sovietų Sąjunga, pulk. Ambraziejų ryšininko titulu prie Suomijos karinio štabo. Jam kartu buvo numatytas uždavinys kontaktuoti švedų ginklų gamyklą ir Vakarų sąjungininkus: amerikiečius ir britus eventualiam lietuviškojo antinacinio pogrindžio aprūpinimui ginklais. VLIKo nuomone, tie ginklai būtų reikalingi, jeigu vokiečiai karą pralaimėtų, o amerikiečiai ir britai dar būtų nespėję mums į pagalbą ateiti.

1944 metais kovo mėn. gale VLIKo sekretoriaus Br. Bieliuko bute VLIKo prezidiumas suruošė pulkininkui Ambraziejui išleistuvių pietus.

Balandžio mėn. pulkininką Ambraziejų, belipantį į suomių laivą Taline, Estijoje, vokiečių

saugumo policija suėmė. Jo tardymo metu, berods, išryškėjo tiktai viena VLIKo nario pavardė. Vėlesniame tardyme paaiškėjo visas VLIKo sąstatas.

Balandžio mėn. pabaigoje ir gegužės mėn. pradžioje vyko intensyvūs VLIKo narių suėmimai.

Patyrę pavojų, visa eilė VLIKo narių pasislėpė, jų tarpe prof. Juozas Brazaitis, prof. Steponas Kairys, ekonom. Juozas Audėnas, dr. Adolfas Damušis.

Vokiečių saugumo policijos vado pranešimas apie lietuviškojo antinacinio pogrindžio likvidavimą buvo surašytas 1944 m. gegužės 31 dieną.

Dr. Adolfas Damušis buvo suimtas 1944 metais birželio mėn. 16 dieną Aukštojoje Panemunėje.

Tardymo eigoje neišryškėjo Vyriausio Lietuvių Komiteto pirmininko Jono Fledžinskio pavardė, o taip pat VLIKo sekretoriaus J. Januškos pavardė.

Toliau čia yra pateikiami kelių dokumentų vertimai iš vokiečių kalbos. Tie dokumentai paimti iš vokiečių saugumo policijos ir S D vado slapto pranešimo savo vyriausiajai vadovybei Berlyne ir eilei vokiečių civilverwaltungo pareigūnų.

— — —

1944 m. gegužės 31 diena

Vokiečių Saugumo Policijos (Gestapo) ir S D (Sicherheits Dienst) Vado Lietuvoje **slaptas pranešimas.**

Reicho Gestapo centrui Berlyne, skyrius IV SS-Gruppenfuehrer Miller — oViA,

Reicho Gestapo centrui Berlyne, skyrius IV SS-Oberfuehrer Schallenberg — oViA.

Gestapo ir S D Befehlshaber Rygoje SS-Oberfuehrer Dr. Fuchs — oViA.

Gestapo ir S D vadui Estijoje Taline — SS-Obersturmfuehrer Baatz — oViA.

Gestapo ir S D vadui Latvijoje Rygoje SS-Obersturmfuehrer Rygoje Dr. Lange — oViA.

SS ir S D vadui Kaune SS-Brigadefuehrer Hintze ir

General Komisaro Dr. von Renteln žiniai Kaune.

Turinys: Lietuvių pogrindžio organizacijos — periodinis pranešimas.

Padėtis: išaiškinta.

Priedas: 10 puslapių

Kaip priedą persiunčiu preliminarinį periodinį pranešimą apie lietuvių pogrindžio organizacijų išaiškinimą 1944 metų gegužės mėnesio laiku. Pranešimas susideda iš sekančių dokumentų:

I. Politinės organizacijos.
II. Ryšiai su užsieniu.
III. Kurstančių laikraščių organizacijos.
IV. Radijo siųstuvai.
V. Duomenys prie pateiktų dokumentų.

I.
POLITINĖS ORGANIZACIJOS

1. Vyriausias Lietuvių Komitetas

Įkurtas 1942 metų viduryje.

Sudėtis:

prof. Steponas Kairys (socialdemokratas),

dipl. agronomas Juozas Audėnas (liaudininkas), buvęs Lietuvos žemės ūkio ministeris,

inž. Klemensas Brunius (Nacionalistų partija),

dipl. agronomas Balys Gaidžiūnas (tautininkas),

knygų leidėjas Jonas Deksnys (Aktyvistų Frontas ir Laisvės Kovotojų Sąjunga),

sekretorius advokatas Bronius Bieliukas.

Čia išvardintų penkių politinių grupių atstovų sutarimas įvyko 1942 metų vasarą. Šis asmenų ratelis pasistatė sau uždaviniu per glaudų bendradarbiavimą cementuoti politinių grupių dabartinį susiskaldymą. Komitetas siekė Lietuvos nepriklausomybės įgyvendinimo, gyvu nuomonių pasikeitimu informuotis apie padėtį krašte ir nelegalios spaudos pagalba veikti tautos nuomonę.

Ypatingai trys punktai šaukėsi išsiaiškinimo:

1. Tarp Vakarų Galybių ir Vokietijos bus prieita prie kompromisinės taikos, ir Lietuva gaus nepriklausomybę iš Vokietijos rankų.

2. Vokietija karą prieš Vakarų galybes pralošė ir bus priversta Lietuvos nepriklausomybę pripažinti, ir Lietuvą aprūpinti ginklais.

3. Vokietija pralošė karą taip pat ir prieš Sovietų Sąjungą, tas kartu reikštų Lietuvos sunaikinimą.

Komitetas darė sprendimus, remdamasis prielaida, kad nenugalėta Vokietija Lietuvai nepriklausomybės negrąžins. Todėl visą viltį rėmė vokiečių pralaimėjimu Vakaruose ir tikėjosi nepriklausomybę atstatyti su Vakarų galybių pagalba. Komitetas buvo įsitikinęs, kad vokiečiams pavyks sovietų puolimą taip ilgai atlaikyti, kol Vakarų galybių įsiveržimas bus užtikrintas.

Remdamasis čia pavaizduotomis politinėmis spekuliacijomis, komitetas vadovavosi mintimi, kad nė vienas lietuvis iš savo krašto neturi išvykti, nes tuo lietuvių tautos pajėgumas kovoti už nepriklausomybę būtų susilpnintas. Tuo pagrindu buvo atsisakyta remti vokiečių reikalavimus siųsti didesnes darbo pajėgas į Reichą ir tiekti pajėgas wehrmachtui. Lietuvių kariniai daliniai, vadovaujami lietuvių karininkų, turėtų veikti arti Lietuvos rytų sienos, kad tais daliniais būtų galima pasinaudoti nepriklausomybei įgyvendinti.

Svarbūs komiteto sprendimai tautos nuomonei orientuoti buvo perduodami nelegaliai spaudai. Komitetas pradžioje naudojosi tiktai liaudininkų organu "Nepriklausomoji Lietuva". Vėliau susitarimo būdu buvo pasiekta, kad laisvės kovotojų organas "Laisvės Kovotojas" komiteto siekius propagavo. Deksnys, tos grupės atstovas, todėl buvo į komitetą priimtas 1943 metais rugsėjo mėnesį.

2. Tautos Taryba
(teisingiau **Lietuvos Taryba**, vert. pastaba)

Maždaug tuo pačiu laiku katalikai sudarė Tautos Tarybą. Ji siekė tų pačių tikslų kaip ir Komitetas. Apie jos sudėtį nieko tikslesnio nėra žinoma. Komitetas buvo susirūpinęs, kad Tautos Taryba tautos nuomonę veiks per daug katalikiškoje orientacijoje, tas penkioms politinėms Komiteto grupėms būtų nepriimtina. Todėl per Audėną buvo pradėti pasitarimai su Tautos Taryba, su tikslu ją įtraukti į Komitetą. Pasitarimai užtruko ilgesnį laiką. Tautos taryba pretendavo į keturias vietas Komitete, kai tuo tarpu Komitetas buvo pasiruošęs tiktai tris vietas skirti. Tas buvo daroma remiantis prielaida, kad, jei priimtieji Tautos Tarybos keturi atstovai susitartų su kuria viena Komitete esančia grupe, Komitete galėtų sau garantuoti absoliučią daugumą. To rezultate Komitete susidarytų per stipri katalikų įtaka. Pagaliau Komitetas, frontui artėjant, nusileido Tautos Tarybos pageidavimams ir įsileido keturis katalikus, ir būtent:

prof. inž. Adolfą Damušį, Technologijos Fakulteto Kaune dekaną (krikščionis demokratas),

prof. advokatą Antaną Tumėną (krikščionis demokratas),

prokurorą Juozą Katilių (krikščionių darbininkų sąjungos atstovas),

prof. Juozą Keliuotį (Lietuvių Vienybės sąjūdžio atstovas).

Tuo susijungimu susidarė:

3. Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas (VLIKas):

Įkurtas 1943 metais lapkričio mėnesį.

S u d ė t i s :

Prezidiumas:

Pirmininkas: prof. inž. Steponas Kairys (socialdemokratas)

Vicepirmininkai:

prof. inž. Adolfas Damušis, Technologijos Fakulteto Kaune dekanas (krikščionis demokratas),

dipl. agronomas Balys Gaidžiūnas (tautininkas).

Plenumas:

dipl. agronomas Juozas Audėnas (liaudininkas), buvęs Lietuvos žemės ūkio ministeris,

inž. Klemensas Brunius (Nacionalistų partija),

redaktorius Juozas Deksnys (Aktyvistų Frontas ir Laisvės Kovotojų sąjunga),

advokatas Bronius Bieliukas — sekretorius,

prof. advokatas Antanas Tumėnas (krikščionis demokratas),

prokuroras Juozas Katilius (Krikščionių Darbininkų sąjungos atstovas),

prof. Juozas Keliuotis (Vienybės Sąjūdžio atstovas).

Susijungus katalikams su kitomis politinėmis grupėmis, politinių srovių susiskaldymas turėjo baigtis, ir jų veikla turėjo tapti sutartine. Bet, atrodo, nepasiekta ypatingai didelio vieningumo,

nes reikėjo kelių dviejų-trijų valandų posėdžių, kad dėl Komiteto vardo būtų susitarta ir pirmininkas išrinktas. Į Išlaisvinimo Komiteto uždavinius įėjo, nepriklausomybę atgavus, sudaryti provizorinę vyriausybę. Jo tikslų ir uždavinių detalės yra deklaracijoje, kuri buvo paskelbta nelegalioje spaudoje 1944 metais vasario 16 dieną.

Specialų vaidmenį atliko prof. Juozas Ambrazevičius (krikščionis demokratas). Jis yra apibūdinamas kaip vienas iš katalikiškos akcijos vadovaujančiųjų asmenybių, ir jis laikė tamprius ryšius su Išlaisvinimo Komitetu. A. laikėsi atokiau ir turėjo stiprius ryšius su katalikiškąją dvasiškija. Oficialiai jis Išlaisvinimo Komitetui nepriklausė, bet sutikdavo būti kontaktuojamas darant svarbesniuosius sprendimus. Daugely atvejų jis pateikdavo patarimus Išlaisvinimo Komiteto prezidiumui.

Iki šiolei iš Išlaisvinimo Komiteto yra suimti: Brunius, Gaidžiūnas, Deksnys, Bieliukas, Katilius, Tumėnas.

Kiti Komiteto nariai, kurie yra pasislėpę, tenka skaityti, greitu laiku bus suimti.

II. RYŠIAI SU UŽSIENIU

Išlaisvinimo Komitetas palaikė ryšius su užsieniu tikslu gauti svarbių informacijų, ir būtent:

1. Švedija

1943 metais kovo mėn. dr. Algirdas Vokietaitis, Laisvės Kovotojų sąjungos narys ir sporto centro valdybos vadovas, pabėgo į Stockholmą ir ten susirišo su Ignu Šeinium, rašytoju ir anų laikų pasiuntiniu, su Gyliu, paskutiniuoju Lietuvos pasiuntiniu Švedijoje, su Žilinsku, tur būt, tos pasiuntinybės sekretoriumi.

V. palaikė tuos ryšius, Vyriausio Lietuvių Komiteto įgaliotas, ir rūpinosi plėsti palankias žinias apie Lietuvą, palankiai nuteikti švedų spaudą Lietuvos kovai už nepriklausomybę ir platindamas žinias apie vokiečių okupaciją ir apie civilverwaltungo potvarkius. Jis susisiekdavo daug kartų su jam tuos pavedimus suteikusiais Kaune. Stockholme Vokietaitis buvo artimame ryšyje su JAV atstovybės sekretoriumi Mažoniu, gimimu lietuviu, ir referentu baltiečių klausimais.

Vokietaitis rūpinosi ryšininkų pagalba perdavinėti užsienio žinias į Lietuvą. Tos medžiagos tarpe buvo lietuvių pasiuntinių susirašinėjimas, spaudos apžvalga "JAV Lietuvis", švedų spaudos santraukos, anglų laikraščiai (Times, Picture-Post, New Statesman ir Nation) ir sovietų spaudos atsiliepimai.

Lietuvių grupė Švedijoje buvo ryšyje su generaliniu konsulu dr. Budriu New Yorke ir su Lietuvos pasiuntiniu Balučiu Londone, kurie apie vidaus politines sąlygas Lietuvoje buvo gerai informuoti, nes atitinkama medžia-

ga jiems buvo pateikiama.

Paštas iš Švedijos žvejų laivais per ryšininkus Epners ir Vainorą buvo gabenamas į Rygą ir iš ten su lietuvių ryšininkų, kurie mums yra žinomi, pagalba buvo pergabenamas į Lietuvą.

2. Šveicarija

Šveicarijoje sekantys lietuviai vystė ypatingai aktyvią politinę veiklą: dr. Šaulys, pasiuntinys Šveicarijoje, dr. Edvardas Turauskas, ypatingas pasiuntinys Šveicarijoje ir telegrafo agentūros Elta direktorius, dr. Gerutis (slapyvardžiu Liubartas), Lietuvos pasiuntinybės Berne pirmasis sekretorius, Garbačiauskas, generalinis konsulas Berne.

Šių asmenų ratelis, ypatingai dr. Balutis, redagavo Eltos biuletenius, kurie buvo laikomi nedraugiški vokiečiams ir kurie buvo persiunčiami į užsienį. Čia taip pat pavyko sugriebti daugelį tų biuletenių egzempliorių. Telegrafo agentūra "Elta" 1940 metais buvo Lietuvoje oficiali žinių įstaiga. Ši agentūra dabar su ta pačia paskirtimi yra perkelta į Berną. Eltos žinios pasiekdavo per Berlyną iš katalikų ryšių (tur būt, per Škirpą) ... (neišskaitoma eilutė — vertėjo pastaba), katalikų biuletenius (tur būt, turima galvoje Lietuvių Fronto biuletenius — vertėjo pastaba). Damušis ir Ambrazevičius informavo Išlaisvinimo Komitetą. Išvardintieji Šveicarijoje reziduojantys lietuviai buvo ryšyje su Lietuvos pasiuntinybėmis Anglijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstybėse.

3. Berlynas

Tarp lietuviškųjų asmenybių Berlyne, ir būtent: pasiuntinys Škirpa, pasiuntinys Sidzikauskas, generalinis konsulas Dymša, Škirpa buvo aktyviausias. Jis laikė ryšius su Vyriausiu Išlaisvinimo Komitetu ir su katalikų sluogsniais, ypatingai su Damušiu ir Ambrazevičiumi. Škirpa pakartotinai buvo nuvykęs į Kauną pokalbiams su politinėmis grupėmis, paskutinį kartą kažkada apie sausio mėnesį 1944 m. Tur būt, (Eltos) postas Berne buvo jo vadovaujamas, tas dar pilnai nėra išaiškinta. Škirpa reguliariai mažais kiekiais gaudavo nelegalios spaudos iš kurstančios spaudos organizacijų. Užsienis taip pat buvo aprūpinamas Išlaisvinimo Komiteto žiniomis. Pašto siuntos buvo paruošiamos išsiuntimui trimis keliais. Viena siunta ėjo į Latviją, antroji per latvių ryšininką į Švediją, ir trečioji per Berlyną į Šveicariją. Į užsienį buvo išsiųsta:

žinios apie vidines politines sąlygas Lietuvoje,

pranešimai apie mobilizacijos galimybes,

pranešimai apie partizaninę veiklą,

pranešimai apie švietimo padėtį,

pranešimai apie ūkines įmones, kurios vokiečių yra nusavintos ir jų nuosavybės pakeistos,

pranešimai apie grūdų pyliavas iš vieno hektaro, duomenys apie miško medžiagos ir maisto duokles vokiečiams,

pranešimai apie miškų naikinimą iš rusų ir vokiečių pusės,

pranešimai apie galvijų rekvizicijas Lietuvoje,

pranešimai apie civilverwaltungo potvarkius ir lietuviškosios savivaldos padėtį,

pranešimai apie komunistines organizacijas.

Prie kiekvienos siuntos buvo pridedama ir kurstančios literatūros.

4. Pulk. leit. Ambraziejaus kelionė į Suomiją

1943 m. gruodžio mėn. Laisvės Kovotojų Sąjunga pateikė Vyriausiam Išlaisvinimo Komitetui pasiuntinio Šeiniaus Stockholme laišką, kuris reguliariųjų ryšininkų buvo atgabentas į Kauną per Latviją. (priedas 2). Pagal jį suomių sluogsniai pageidavo, kad ryškesnis lietuvių asmuo būtų atsiųstas į Suomiją kaip ryšininkas. Vyriausias Išlaisvinimo Komitetas tą pasiūlymą priėmė ir parinko pulkininką leitenantą Ambraziejų kelionei į Suomiją. Jis ten turėjo suomius informuoti apie vidinę politinę Lietuvos padėtį ir stengtis parūpinti ginklų lietuviškųjų divizijų apginklavimui. Ginklai tariamai būtų kovoje prieš bolševizmą panaudoti. Pas vokiečius kreiptis dėl aprūpinimo ginklais nebūtų buvę tikslu, nes tas aprūpinimas buvo surištas su politiniais siekimais. Ginklais aprūpinimo reikalu Ambraziejus turėjo vesti derybas ir su ginklų fabriku "Bofors" Švedijoje. Išlaisvinimo Komiteto pirmininko Kairio įgaliojimu Ambraziejus suėjo į ryšį su pulkininku Vėbra. Su juo jis aptarė še-

Prof. Juozas Brazaitis savo darbo kambaryje, Vokietijoje.

Nuotr. B. Gaidžiūno

šių divizijų ginklais aprūpinimo klausimus. Vėbra apie tai kalbėjosi su daugeliu lietuvių generalinio štabo karininkų, du jų skaičiuje, pulkininkas leitenantas Grudzinskas ir pulkininkas Šova priklausė generolo Plechavičiaus specialiems daliniams. 1938 metų planas reikalingų ginklų kiekių apginklavimui lietuviškųjų divizijų buvo paimtas kaip pagrindas; atskirų ginklų rūšių užpirkimas buvo aptartas, senas planas Vėbros rankraščiu prie dabartinių sąlygų priderintas ir Ambraziejui įteiktas vežtis į Suomiją. (priedas 3).

Suomijoje Ambraziejus turėjo sueiti į ryšį su kapitonu Martela, štabo karininku suomių generalinio štabo antrojo skyriaus, kuris taip pat turėjo pagelbėti sudaryti ryšį su Lietuvos pasiuntinybe Stockholme. Ambraziejus turėjo užimti karinio atašė vietą be oficialiųjų pareigų ir įsiteisinti kaip Vyriausio Išlaisvinimo Komiteto įgaliotinis. Ambraziejaus išvykimas (neišskaitoma eilutė, vertėjo pastaba)... Saugiu persikėlimu į Suomiją Sarv turėjo pasirūpinti. Iš Sarvo Ambraziejus gavo nurodymus susirišti su H. Mark, Helsinki, Hallitus katu 1, 4. kord. tel. 35028, kuris turėjo sudaryti ryšį su Estija ir Lietuva. 1944 metais balandžio mėn. 21 dieną Ambraziejus buvo Taline vokiečių saugumo politijos suimtas.

5. Konferencija Rygoje

Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkas Kairys 1944 m. sausio mėn. 8-9 dienomis dalyvavo baltų rezistencijos organizacijų konferencijoje Rygoje. Apie ją jis pateikė Išlaisvinimo Komitetui tikslų pranešimą (priedas 4).

III. KURSTANČIOS SPAUDOS ORGANIZACIJOS

1. Laisvės Kovotojų sąjunga

Laisvės Kovotojų sąjunga maždaug du kart į mėn. išleisdavo nelegalų laikraštį "Laisvės Kovotoją". 1944 m. gegužės 2 dieną buvo išaiškinta. Visa spaustuvė ir rinkykla buvo paimta. Įrengimai buvo patalpinti Laumenių kaime prie Kauno viename du metrus po žeme esančiame betono bunkeryje po gyvenamuoju namu. "Laisvės Kovotojo" naujausias numeris pusiau paruoštoje formoje buvo konfiskuotas.

Organizacijos nariai:

Politinis vadovavimas: inž. K.X.

Technikinė sritis: inž. Konkulevičius ir inž. Lelejevas.

Redakcija: chem. Jonas Dekšnys.

Redakcijos bendradarbiai:

Kariniai klausimai: teisėjas Kurklietis.

Darbo ir socialinė sritis: insp. Jurkštas.

Partizanų veikla: saugumo policijos tarnautojas Žičkus, inž. Konkulevičius, majoras Gintautas (specialūs daliniai).

Žemės ūkis: dipl. agronomas Gaidžiūnas.

Asmens dokumentai, ryšininkai: chemikas Valiulis.

Radio: Valiulis, Rudokas, Baleišis, Konkulevičius.

Platinimas, ekspedicija: Margelevičius, Kostka, Jurkštas.

Dokumentų padirbimas: inž. Konkulevičius.

"Laisvės Kovotojas" buvo spausdinamas 5-8000 tiražu ir visoje Lietuvoje platinamas. Šalia to mažesniu tiražu buvo spausdinama "Apžvalga" ir "Laisvas Žodis". Iki šiolei septyniolika pagrindinių vadovaujančių asmenų buvo suimti. Tenka laukti vėlesnių suėmimų.

Šalia kurstančios spaudos, organizacijos Laisvės Kovotojų Sąjunga turėjo ir karinį skyrių, kurio nariai skirstėsi grupėmis, būriais ir buvo apginkluoti pistoletais ir šautuvais. Daugiau apie tai bus painformuota po vėlesnių suėmimų.

2. Krikščionių Demokratų organas "Lietuvių Frontas - Į Laisvę"

Vyriausio Išlaisvinimo Komiteto sprendimus tam organui teikė Damušis ir Ambrazevičius. Jų vėlesnis suėmimas įneš daugiau aiškumo apie šią kurstančios spaudos organizaciją.

Pagrindinis ekspeditorius Svilas savo bute buvo agento pagautas 1944 metais gegužės mėn. 19 dieną. Pas jį buvo rasta kurstančio leidinio "Į Laisvę" paskutinio numerio 3200 egzemplioriių. Susidarius priešiškoms aplinkybėms, jam pavyko pabėgti. Šeši asmenys iš jo pažįstamųjų ratelio buvo iki šiolei suimti.

3. Liaudininkų organas — "Nepriklausomoji Lietuva"

Ryšius su Išlaisvinimo Komitetu laikė Bieliukas ir dipl. agronomas Audėnas. Detalės apie šios organizacijos struktūrą iš dalies yra žinomos. Stebėjimas yra tęsiamas. Išaiškinimas bus uždelstas iki vėlesnio momento.

Tuose Gestapo dokumentuose buvo paminėta, kad, suėmus Juozą Ambrazevičių ir Adolfą Damušį, bus gauta daugiau žinių ir apie Lietuvių Frontą. Tad savaime esu provokuojamas duoti šiek tiek žinių iš savo tardymo Kauno Gestapo įstaigoje, įsikūrusioje Darbo Rūmuose Vytauto D. Prospekte.

Šis vokiečių saugumo policijos ir SD komendanto pranešimas Berlyno, Rygos, Talino ir Kauno SS ir civilverwaltung'o vadams buvo išsiųstas 1944 metais gegužės 31 dieną. Mane suėmė Panemunėje 1944 metais birželio 16 dieną.

Rauch, vokietis atvykęs iš Čekoslovakijos, buvo pagrindinis tardytojas. Heldke, Šančių vokietis, suimtuosius atlydėdavo iš rūsio celės į tardymo kambarį antrame aukšte. Suimtieji buvo Ričardo Šveicerio, Kybartų vokiečio, žinioje. Jis buvo mano žmonos šeimai gerai pažįstamas. Mano žmonos tėvas, būdamas Kybartų - Eitkūnų pereinamojo punkto vedėju, jaunuolį, grįžtantį

iš Vokietijos, praleisdavo lengvai su bonka konjako. Jis kartą išsireiškė, kad dėl to jis jautęs dėkingumą.

Į Gestapo rūsį jis man atnešė porą knygų ir porą reikmenų, kuriuos jam įdavė žmona. Man jis atskaitė pamokslą, kad labai sunkiai įkliuvau. Tarp kitko pridėjo: "Vargiai jums bereiks ką bepridėti, nes ir taip labai daug apie tamstą yra pripasakota".

Tardytojas Rauch man patiekė gana stambius aštuonis kaltinimus:

1. Buvau antivokiškos rezistencijos Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto vice-pirmininkas;

2. VLIK'e atstovavau Lietuvių Frontą;

3. Mano tiesioginėje žinioje buvo kurstanti pogrindžio spauda "Į Laisvę" ir Lietuvių Fronto Biuletenis;

4. Buvau nuolatiniame ryšyje su Juozo Ambrazevičium (Brazaičiu), kuris buvo vienas iš pagrindiniųjų pogrindžio vadų;

5. Per mane VLIK'as turėjo ryšį su kariniu pogrindžio štabu;

6. Dalyvavau pulk. Ambraziejaus išsiuntime į Švediją užpirkti pogrindžio kariniams daliniams ginklų;

7. Laikiau ryšį su užsienio atstovybėmis, kaip pav. Jungtinėmis Amerikos Valstybėmis, Anglija, Šveicarija ir t.t.;

8. Ryšiai su užsieniu per aukštąją dvasiškiją.

Čia tepaminiu tiktai kelis tardymo atvejus, kurie kiek rišasi su tardytojo noru gauti daugiau žinių apie Lietuvių Frontą.

Patiekęs pirmąjį kaltinimą, Rauch pasakė, kad jis žinąs, kad aš su Audėnu ir kitais iš Tautos Tarybos ir Vyr. Lietuvių Komiteto sudarėm VLIK'a. Jis man liepė išvardinti VLIK'o narių pavardes. Atsisakiau pavardes minėti. Jis pagrąsino SS teismu ir poros valandų bėgyje pastatyti prie sienos ir sušaudyti. Tylėjau. Jis teismo neįvykdė.

Priėjęs prie antrojo kaltinimo jis mane įtikinėjo, kad aš jau neturiu galvos ant savo pečių. Bet jis darysiąs viską, kad likčiau gyvas, jeigu išvardinsiu 10 - 12 vadovaujančių Lietuvių Fron-

Dr. Adolfas Damušis
Vl. Bacevičiaus nuotr.

to asmenų. Nevardinau motyvuodamas, kad bet kurios pavardės paminėjimas būtų nekalto žmogaus įskundimas. Jis gi patarė: "Nevaidink herojaus, būk išmintingas, mes žinome, kad tu myli savo šeimą, bet žinok, kad tas gražus ir malonus gyvenimas eis toliau ir be tavęs".

Šeštasis kaltinimas buvo vienas iš sunkiųjų: "Dalyvavau Broniaus Bieliuko bute pulk. Ambraziejaus išleistuvėse į Švediją užpirkti ginklų lietuvių pogrindžio kariniams daliniams". Griežtai užsigyniau. Jis gi patiekė planą, kaip sėdėjome prie pietų stalo, nurodė ir mano vietą. Ir priedo mane gėdino: "Tu esi geras katalikas ir meluoji". Pasijutau nejaukiai. Bet tuojau sumečiau, kaip čia išlįsti, kad ir per adatos skylutę. Jam atsakiau: "Pas Bronių Bieliuką dalyvavau vieno kariškio, kurio pavardės neprisimenu, išleistuvėse. Jis vyko į Suomiją dalyvauti kovose prieš Sovietų Sąjungą. Tam labai pritariau". Tą pusiau tiesą pasakiau įtikinamu būdu. Rauch suabejojo ir atsakė: "Gal jūsų draugai, ar politiniai priešai visos teisybės nebus atidengę". Aš suabejojau: "Kokia prasmė jiems buvo tai daryti".

Po trijų dienų tardymo pasirašiau protokolą. Grąžintas į rūsio celę, jaučiausi laimingas, nes Gestapo pareigūnams į rankas siūlo galo neįdaviau.

Liepos mėn. 2 dieną mus išvedė iš celių, surakino po du. Aš buvau surakintas su dr. Juozu Vėbra. Į rūsį įėjo Šveiceris ir, atsisukęs į mane, tarė: "Kur gi jūsų kariniai daliniai? Gal eisite su lazdomis kariauti prieš Sovietų tankus? Jie jau prie Vilniaus". Mums tai buvo naujiena. Aš neišmintingai prasižiojau: "Ką daro mūsų šeimos?". Jis atšovė: "Ką jūs darėt Vokietijai. Gal manot, kad mes rūpinsimės jūsų šeimomis?". Sunkvežimiu su geštapininkų daiktais ir automatais ginkluotais sargybiniais po poros valandų Suvalkijos plentu per Kybartus įvažiavom į Vokietiją. Insterburgo kalėjime mus prijungė prie kitų suimtųjų Vliko narių. Ten jau radom Balį Gaidžiūną, Vytautą Vaitiekūną, Bronių Bieliuką, Klemensą Brunių, Joną Deksnį, o be to dar buvo visas būrys laisvės kovotojų: Jurgis Valiulis, Povilas Žičkus, Kurklietis, Gintautas, Gabr. Žemkalnis su visa grupe jaunųjų draugų.

Nuo čia prasidėjo mūsų odisėja per penkis Sing-Sing Vokietijos kalėjimus: Insterburg, Allenstein, Landsberg an der Warthe, Berlin-Tegel, Bayreuth. Ir galų gale 1945 metais balandžio 14 dieną Jungtinių Amerikos Valstybių tankai ir žvaigždėtoji vėliava atnešė mums laisvę, kurios, fiziškai išsekę, bet dvasiškai tvirti, labai troškome.

VERČIANT NAUJĄ LAPĄ

Antrosios Pasaulio Lietuvių Dienos turbūt didžiausias iki šiol lietuvių išeivijos istorijos renginys jau užregistruotas praeities puslapiuose. Jis ne tik laiko atžvilgiu (nuo birželio 21 iki liepos 24), bet ir kultūriniais renginiais, opera, dainų švente, sporto žaidynėmis, PLB VI seimu, parodomis, teatrais, filmais, pamaldomis ir dideliu, arti 650,000 dolerių biudžetu prašoko ankstyvesnius kongresus ar šventes. PLB parodė mūsų išeivijos dar stipriai pulsuojantį gyvastingumą. Tik milžiniškų pastangų dėka buvo galima tokias dienas suorganizuoti.

Apie šias dienas jau daug kalbėta ir rašyta. Bet visos temos dar toli gražu neišsemtos. Prie jų dar ir dabar grįžtama ir ateity girdėsime gražių atsiliepimų, skaitysime ir kritiškų pastabų. Tai mūsų subrendusios visuomenės ženklas, rodąs mūsų rūpestį Lietuvos laisvės ir tautos išlikimo klausimais. Už nurodytus trūkumus turės būti dėkingi tie, kurie ateity tokias ar panašias dienas rengs ir galės išvengti šių II PL Dienų klaidų.

Nors PLB-se vyravo kultūrinės apraiškos ir temos, bet ir visuomeninis - politinis aspektas nebuvo paliktas nuošaly, nes iš tikrųjų ypatingai išeivijoje kultūrinis ir politinis darbas daugiau ar mažiau turi eiti ranka rankon, vienas antrą papildydamas bei išryškindamas.

Jau ir tas faktas, kad buvo pasirašytas Vliko ir PLB bendradarbiavimo dokumentas, kur PLB ir Vliko atstovai "sutarė bendro respekto, lygiateisiškumo ir kooperacijos dvasioje tartis dėl Lietuvos laisvinimo veiklos" yra vertas didelio dėmesio. Mūsų pagrindinių institucijų pirmininkų intencija užmiršti seniau dažnai smarkių ginčų keliantį "primato" klausimą ir sujungti visas jėgas vienam iš pagrindinių išeivijos uždaviniui — Lietuvos laisvei — sveikintinas mostas. Dabar reikia tikėtis to pareiškimo realizavimo kasdieniniuose darbuose.

Būtų nelaimė, jei šis susitarimas taptų "vienybė dėl vienybės" objektu, taptų mūsų visų pastangų stabdžiu, virstų apsnūdimo ir iniciatyvos praradimu bei "tegu kiti daro" pasiteisinimu.

Taip pat sveikintinas reiškinys, kad PLB vadovybėn išrinkti vidurinės kartos atstovai. Čia taip pat sulaužytas ir kai kurių mūsų

centrinių organizacijų vadovybių nepakeičiamumo mitas, ir garantuotas organizuotos veiklos tęstinumas. Nors nelauktina, kad naujoji vadovybė pakeis išeivijos veidą ar galvoseną, bet tai liudija, kad einama stiprinimo ir augimo keliu.

VI PLB seimo, kur dalyvavo 14 laisvojo pasaulio lietuvių Bendruomenių atstovai, ir V PLJ kongreso priimtos rezoliucijos, nutarimai bei pasisakymai įvairiais klausimais neiššaukė kokių kontraversijų, dėl kurių reikėtų ieškoti interpretacijų. Jaunimas regina savo bendramečius lankyti okupuotą Lietuvą. Jainimo kongresas pripažįsta, kad "išeivijos lietuviams efektinga veikti drauge su kitomis pavergtomis tautomis, su kitais pabaltiečiais bei ukrainiečiais", ragina remti Pabaltiečių lygą (Baltic American Freedom League), Europos Liaison Group ir panašius vienetus", pritaria Vliko, Alto ir JAV LB įsteigtam komitetui lietuvių teisėms ginti prieš neteisėtus OSI kaltinimus, pasisako dėl Afganistane esančių lietuvių karo belaisvių, dėl Seinų katedroje lietuvių kalbos, dėl mūsų Diplomatinės tarnybos tęstinumo ir t.t.

Gražūs jaunimo užsimojimai ir planai. Juos turės vykdyti naujai išrinktoji PLJS valdyba iš Kalifornijos. Naujieji vadovai nėra naujokai organizuotoje lietuvių veikloje. Mūsų jaunimo išeivijoje problemos jiems yra žinomos. Jie pereitame "Į Laisvę" numery savo mintimis ir rūpesčiais dalinosi ir su mūsų skaitytojais. Atrodo, kad nauja jaunimo vadovybė bus stiprus laidas, kad nutarimai neliks dulkėti stalčiuose iki sekančio Jaunimo kongreso.

Malonus Skaitytojau,

Prašome apsimokėti, jei dar to nesi padaręs, prenumeratą. Prenumeratos mokesčiu ir auka palaikai "Į Laisvę" tolimesnį leidimą. Laiku atsiskaitydamas sumažini brangias pašto išlaidas ir administracijos darbą. Ačiū.

Į LAISVĘ FONDAS
LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI
5620 S. Claremont Ave., Chicago, Ill. 60636

FONDO LEIDINIAI:

Vytautas Mačernis POEZIJA. Redagavo K. Bradūnas. Iliustravo P. Augius. Įvadą parašė A. Nyka-Niliūnas. Išleista dr. A. Šmulkščio lėšomis. 1961.

Juozas Girnius TAUTA IR TAUTINĖ IŠTIKIMYBĖ. Veikalas, skirtas gyvosios lietuvybės problemoms išeivijoje. Dailininkas S. Ramanauskas. 1961.

Juozas Daumantas PARTIZANAI. II laida. Iliustruota P. Lapės. 1962.

N. E. Sūduvis VIENŲ VIENI. Lietuvių tautos dvidešimt penkerių metų rezistencija. Iliustracijos P. Jurkaus. 1964.

Juozas Girnius ŽMOGUS BE DIEVO. Dailininkas A. Kurauskas. Knyga, skiriama ateizmo filosofinei analizei. 1964.

LITHUANIA UNDER THE SOVIETS. Portrait of a Nation, 1940-65. Edited by V. Stanley Vardys. Frederic A. Prager, Publishers (mecenatas Į LAISVĘ FONDAS LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI). 1965.

Mykolas Viltis NEPARAŠYTI LAIŠKAI. Eilėraščiai, skirti tiems, kurių atminimas ir kapai išniekinti. Iliustracijos P. Jurkaus. 1966.

LIETUVIŲ LITERATŪRA SVETUR 1945-1967. Redagavo K. Bradūnas. Dailininkas V. O. Virkau. Rašo: A. Vaičiulaitis, K. Keblys, R. Šilbajoris, S. Santvaras, V. Kulbokas, J. Girnius ir Č. Grincevičius. 1968.

Vladas Ramojus KRITUSIEJI UŽ LAISVĘ, II tomas. 1969.

Juozas Brazaitis RAŠTAI I. 1980.

Juozas Brazaitis Raštai II. 1981.

Juozas Brazaitis, RAŠTAI III, 1982

Juozas Brazaitis, RAŠTAI IV, 1983.

Aloyzas Baronas MIRTI VISADA SUSPĖSI. Paskutinis rašytojo romanas iš tragiškiausio Lietuvos istorijoje laikotarpio — partizanų kovų. 1981.

Alp(LKA) 3082
1983
Nr.88(125)

Šio numerio kaina 3.00 dol.

90.745.159.